

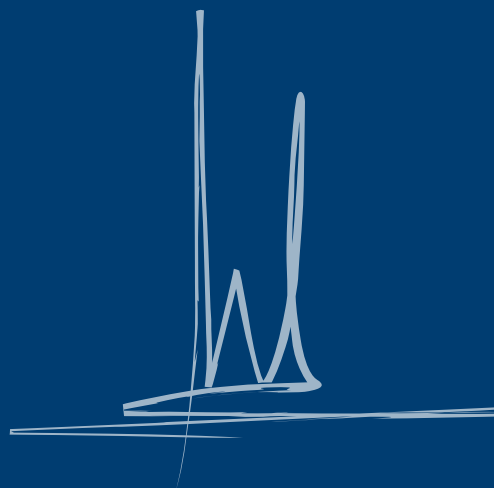
Ovaj broj sufinanciran je od Studentskog zbora
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

STUDENTSKI ZBOR
SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ISSN 1846-1336

Studentski list **Teofil**

God. XVII. (2022.), br. 1 (21)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ČLANCI • KRONIKA DOGAĐANJA • KREATIVNI KUTAK

Matea Miličić (V. god.)	1	Riječ urednika
	3	Članci
David Ferić (IV. god.)	3	Tolerancija u Starom zavjetu
Mato Slobodan (V. god.)	5	Glazba u Bibliji
Maria Dragomirović (II. god.)	10	Avignonsko sužanjstvo
Matea Miličić (V. god.)	16	»Evo službenice Gospodnje.« Ženino poslanje u Katoličkoj Crkvi
Petar Tustanovski (IV. god.)	22	Suosjećanje u islamskoj perspektivi
Martina Ganjto (V. god.)	28	Moralne i bioetičke kontroverze kloniranja ljudi
Petar Čengić (II. god.)	34	Utjecaj protestantizma na kršćansku liturgiju
Klara Čordaš (V. god.)	36	Pojedinac i društvo u pogledu F. M. Dostojevskog
Marija Hardi (V. god.)	39	Misao F. R. de Chateaubrianda o kršćanskoj retorici
Gabrijela Bubalo (V. god.)	44	Zašto vjerovati u čistilište?
Dora Butumović (V. god.)	48	Može li se Europa odreći kršćanstva?
Vladimir Sabo (V. god.)	51	Fragmentarno promišljanje o obraćenju župnih zajednica
Ana Umiljanović (I. god.)	54	Želiš li promijeniti druge?
Damir Bošnjak (V. god.)	56	Vjera kao eshatološko nestrpljenje. Ogled o Sergiu Quinziju
Luka Erić (apsolvent)	58	Zlatni »hrvatski« Prag
Maria Dragomirović (II. god.)	65	Intervju s profesoricom dr. sc. s. Silvanom Fužinato
	69	Intervju
Maria Dragomirović (II. god.)	69	S najboljim studentima
Maria Dragomirović (I. god.)	74	Kronika događanja
više studenata	89	Kreativni kutak
Maria Dragomirović (II. god.)	Omot	Predstavljanje studenata prve godine

Predstavljanje studenata prve godine

	STUDENT	ŽUPA	MJESTO
1.	Tea Jahić	Svih svetih	Đakovo
2.	Stjepan Kuharić	Sv. Petra i Pavla	Marijanci
3.	Valentino Kujundžić	Marija Majka Crkve	Subotica
4.	Danijel Kukić	Sv. Leopolda Mandića	Požega
5.	Josip Mikulec	Sv. Martina, biskupa	Beli Manastir
6.	Luka Novoselić	Sv. Josipa	Vuka
7.	Matej Sertić	Sv. Obitelji	Slavonski Brod
8.	Jakov Stopinšek	Sv. Marije Magdalene	Gornji Kneginec
9.	Slaven Šarac	Navještenja Gospodinova	Vrbani
10.	Matej Špiranec	Sv. Benedikta i Žalosne Gospe	Kloštar Podravski
11.	Ana Umiljanović	Sv. Antuna Padovanskog	Našice
12.	Jelena Vuković	Kraljice sv. Krunice	Vođinci

Matea Miličić, V. god.

»Ni za što ne gubite unutarnji mir, čak i ako vam cijeli svijet izgleda uznemireno«, govori sv. Franjo Saleški. Tu rečenicu stavljam pred vas sve, dragi čitatelji *Teofila*. Nalazimo se u nemirnim vremenima u kojima se svijet vodi željom za dobitkom i profitom i pri tome ne mislim samo na ratne sukobe, već na istinski nemir u ljudskim srcima. Odakle ta nesigurnost, strah i nemir? Sveti Augustin daje odgovor govoreći: »Nemirno je srce moje dok se ne smiri u Gospodinu.« Tu leži ključ razumijevanja današnjeg stanja čovječanstva. Zaboravili smo Boga.

Ovogodišnji je *Teofil* netematski upravo iz opravdanog razloga. Svatko od nas ima svoje probleme i poteškoće; možda smo i mi sami izbacili Boga iz naših srca i zamijenili ga drugim vrijednostima. Moramo ponovno naći put do Njega i ja vjerujem da svatko može pronaći određenu misao ili poruku u nekom od tekstova koji su pred vama koji će vas vratiti ili učvrstiti u vjeri.

Svijet se nalazi u velikom problemu i mi smo ti koji smo pozvani dati obrazloženje nade koja je u nama (1 Pt 3, 15.) Da bismo dali ikakav odgovor, moramo znati kako govoriti, a potom i djelovati, no važno je poznavati i okolinu. Možemo se zapitati koliko smo tolerantni i suosjećajni jedni prema drugima. Ljudi se ne mijenjaju previše – kako je Dostojevski analizirao društvo, ni danas nije puno drugačije, osim velikih tehničkih napredaka koji žele stvarati savršene ljude s pomoću genetičkog inženjeringa i kloniranja kršeći moralna načela. Kako je društvo u krizi, bivala je i Crkva tijekom povijest i to je ostavilo tragova na njoj, od avignonskog sužanjstva do reformacije koja je utjecala

i na liturgiju pa sve do danas. Možda odgovor na krizu leži u liku djevice Marije koja bi trebala biti modelom služenja u ljubavi svim ljudima, posebno ženama.

Neki, unatoč svemu, slave Boga već ovdje na zemlji pjesmom poput starozavjetnih likova, a neki možda ne mogu živjeti u ovom svijetu pa zajedno s Quinzijem govore: »Gospodine zašto se nisi vratio kako si obećao?« U tom smislu treba imati pred očima kako je naša prava domovina na nebesima i više se baviti eshatološkim temama jer je naš smisao življenja zajedništvo s Bogom koje u većini slučajeva nije odmah nakon smrti, već se prolazi čistilište, no sve je to važno kako bi Bog bio sve u svemu.

Raspoloženje za izgradnju Božjega kraljevstva mora doći iz svakog od nas, obraćanjem srca, a ne mijenjanjem drugih. Možda je potrebno otići negdje, u novu, nepoznatu okolinu kako bismo sami sebe pronašli. Taj odlazak ne mora biti fizički; dovoljno je uzeti ovaj *Teofil* u ruke i uploviti u teme koje su pred vama i dopustiti tekstovima da utječu na vas, upale iskru promjene kako bismo uistinu bili spremni živjeti životom na koji smo pozvani.

Oxypolis rigidior – Klara Kokić, apsolut

ČLANCI

Tolerancija u Starom zavjetu

David Ferić, IV. god.

Kao vjernici ćemo se uvijek pitati je li Bog za toleranciju ili protiv nje. U Knjizi Izlaska i u Ponovljenom zakonu uvjerit ćemo se da je Bog Starog zavjeta »Bog ljubomorni« (Pnz 4, 24) i kao takav prvo kažnjava one koji ga mrze (usp. Suci 5, 31). Budući da se u Starom zavjetu idolopoklonstvo i politeizam ne toleriraju jer ih Bog zabranjuje (usp. Lev 19, 4), čini se da starozavjetni monoteizam isključuje toleranciju. No Noa prinosi žrtvu koja je Bogu mila – Noa prihvaća Božji zakon, a Bog se obvezuje ne slati više potop na zemlju. Bog traži od članova svog naroda, s kojim sklapa savez, da budu tolerantni prema strancima. Struktura je Božje tolerancije sasvim jasna. Bog ne tolerira, ne trpi, službu tuđim bogovima (usp. Izl 20, 5), ali ne tolerira ni nečovječno ponašanje prema nemoćnima i nejakima.

Budući da starozavjetni Bog ljubi one koji vrše njegove zapovijedi, traži od izabranog naroda da bude tolerantan prema strancu koji se nastani u njegovoj zemlji. Sam se Bog na sve načine trudio održati Izraelce »u svojim rukama« tako što im je cijelo vrijeme slao karizmatičke pojedince koji su izbavljali narod iz neprijateljskih ruku. Jahve se nebrojeno puta sukobljavao s kaananskim božanstvima – Izraelcima nije dopušteno štovati Jahvu i kaanaske kumire.

Starozavjetni stav prema drugim narodima i njihovim religijama

Stari zavjet religije drugih naroda u sebi ne promatra negativno, nego ih poštuje kao zasebne tradicije. Tako Mih 4, 5 utvrđuje: »jer svi narodi hode, svaki u ime boga svojega, a mi, mi hodimo u imenu Jahve, Boga našega, uvijek i dovijeka.«

Prorok Ilija djeluje u Sjevernom kraljevstvu. Predaja ga stavlja u vrijeme kralja Ahaba i njegove žene Izabele – feničke princeze, koja udajom u Izrael donosi vjeru u boga Baala, te dovodi mnoštvo poganskog svećeništva.¹ Dolazi do Ilijina izravnog sukoba s kraljevskom kućom (Izabela je Ahaba preobratila na pogansku vjeru).

1 Kr 17-19 i 2 Kr 1-2 opisuju Ilijin sukob s kraljevskom kućom, odnosno s kraljem Ahabom i kraljicom Izabelom. U Izraelu je Jahve Bog i uz njega nema mjesta za druge bogove. To vidimo i u samom Dekalogu. Ilija kaže da su kralj i njegova žena ti koji upropaštavaju Izrael, jer su Baalovi sljedbenici.² Na sukobu koji se dogodio na Karmelu obje strane zazivaju Boga i onaj

¹ Usp. K. VIŠATICI, Tolerancija u starozavjetnim spisima, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 3-4, (2013.), 185-190., ovdje: 186.

² Usp. isto.

koji zapali vatru na žrtveniku, taj je pravi. Unatoč svoj dramatici Baalovi proroci nisu uspjeli, a Ilijin Bog Jahve pali žrtvenu živinu.

Nakon svega Ilija bježi na Horeb. Ondje doživljava teofaniju, i Bog ga ohrabruje za daljnje propovijedanje. Kod proroka Ilije ne nailazimo ni na kakvu toleranciju; on zahtijeva isključivo štovanje Jahve. Za druge tu nema mjesta. Tu se javlja fenomen: jedan narod, jedna država, jedan Bog.

Osim Jahve nema drugih bogova. Oni koji vjeruju u suprotno samo si prave kipove od drveta ili metala, a oni im nisu u stanju pomoći.

Knjiga o Esteri mudrosni je spis koji govori o životu židovskog naroda u dijaspori.³ Nalazimo se u nežidovskoj zemlji gdje se provodi drukčija religijska praksa. Premda su u dijaspori, Židovi su svjesni da se moraju držati svojih religijskih propisa. Ne smiju dopustiti da budu stopljeni u cjelinu. U Knjizi o Esteri netolerantni pokazuju se Perzijanci, koji ne dopuštaju štovanje drugih božanstava u svojoj zemlji.

Izraelski sukobi na planu vjerskih sloboda bili su unutarnje prirode. Izraelci su, po svemu sudeći, poštovali religijsku uvjerenja i praksu drugih naroda. Izrael je prešao dug

put od politeizma do čistog monoteizma. Tu datost mogli bismo uzeti kao polazište za promišljanje suvremene problematike odnosa prema onima koji štiju druga božanstva.

Zaključak

Do spoznaje Boga svatko dolazi na svoj način i ono što je označeno pojmom: Bog, Jahve, Zeus... samo su dokazi stvarnosti koju svatko vidi, percipira i interpretira na svoj način.⁴ Bog u određenom trenutku poziva jedan narod i »čini ga svojim«, te s njim sklapa savez. Bog od njih zahtijeva isključivo štovanje Njega i nikoga drugoga. Tu se javlja jedan netolerantan stav, koji isključuje sve drugo. Za ljude je ondašnjega vremena to normalno, jer to Bog čini kako ne bi došlo do izjednačavanja s drugima, a samim time i do gubitka identiteta.

Vjera u Jahvu značila je život za Izraelce. »Život biraj, ljubeći Jahvu, Boga svoga, slušajući njegov glas... Ta on je život tvoj, tvoj vijek, da bi mogao boraviti na zemlji za koju se Jahve zakle ocima tvojim« (usp. Pnz 30, 19-20). Budući da je Bog dao život Izraelcima, oni su dužni štovati samo njega, a on će se pokazati kao vjerni partner svoga saveza.

³ Usp. *isto*, 188.

⁴ Usp. *isto*.

Glazba u Bibliji

Mato Slobodan, V. god.

Uvod

Ovaj rad bavi se temom glazbe u Bibliji. Brojni su izvori za rekonstrukciju same židovske glazbe, ali do danas se ne zna kako je zapravo ona zvučala. Na temelju samog biblijskog teksta, ali i arheoloških iskapanja i povijesnih nalaza vezanih uz okolne narode, može se steći približno točan prikaz.

Prvi dio rada bavi se glazbom Starog istoka, točnije na području Egipta i Mezopotamije. Ondje su narodi s kojima su Izraelci bili povezani pa su preuzeli neke njihove elemente. Ta je inkulturacija najbolje vidljiva u korištenju istog instrumentarija, naravno, uz određene posebnosti.

Drugi dio bavi se glazbom u Starom zavjetu koja je bila jako važna prosječnom Židovu. Bila je usko vezana uz hram i kult, ali i uz svakodnevni život jednog Izraelca. Nije postojao nijedan događaj koji nije bio praćen glazbom. O važnosti glazbe najbolje govori postojanje Knjige Psalama, odnosno bogoštovnih pjesama koje su sve bile nadahnute i koristile se u liturgiji. Različitog su karaktera i pjevale su se za različite prigode. Opisuju sva raspoloženja izraelskog naroda. Što se tiče same izvedbe, iznad psalma je često zapisana uputa za izvođenje zborovodi ili pak melodija po kojoj se sam psalam izvodi. U ovom je djelu također obrađen i instrumentarij koji se spominje u Bibliji.

Zadnji se dio bavi glazbom Novog zavjeta. U novozavjetno je vrijeme glazba bila važna, ali je bila potisnuta u pozadinu. Ne spominje se toliko kao u Starom zavjetu, ali joj se ne može oduzeti važnost.

Glazba Starog istoka

Glazba prati čovjeka u svim segmentima njegova života. Prvenstveno je nastajala u sklopu religijskih rituala, a tek onda postaje umjetnošću. O povezanosti glazbe i kulta svjedoče mnogi povijesni zapisi i arheološki nalazi, tako da je ona jedan vrlo raširen fenomen, a nije vezana samo za jedno područje. Što se tiče glazbe Staroga istoka, velike civilizacije imale su razvijenu glazbenu izobrazbu, kao i profesionalne izvođače.

Iako je svaki narod imao svoje posebnosti, ipak su imali neke zajedničke elemente. Postojale su pjesme koje su veličale kralja ili faraona ili su se koristile u kultu u kojem nisu sudjelovali svi društveni slojevi. Tako je bilo i u profanom dijelu; samo su oni imućniji sudjelovali na zabavama. Na temelju brojnih arheoloških nalaza koji govore o postojanju profesionalnih glazbenika vidljivo je do koje je razine glazba zapravo bila razvijena. Usporedno s dvorskom i kulturnom glazbom razvijala se i glazba običnog puka koja nije bila toliko razvijena. Posljednji je zajednički element to što je uz glazbu uvijek bio vezan tekst ili ples¹ i u tom je obliku polagano postajala samostalna umjetnost koja se nastavila razvijati tijekom povijesti.

Mezopotamija

Mezopotamija je domorodačka zemlja mnogih naroda: Sumerana, Akadana, Babilonaca, Asiraca, Kasita, Hetita, Elamita i Per-

¹ Usp. *Glazba istočnjačkih civilizacija*. Dostupno na: <http://infozona.hr/news/glazba-isocnjackih-civilizacija/7741> (13. 7. 2021.).

zijanaca. No glazbeno najvažnija kultura bila je sumerska. Glazba je bila isključivo vezana uz kult. Napjevi su se pjevali prema strogom rasporedu koji nije bilo dopušteno promijeniti. Glavni instrument bio je bubanj, o čemu svjedoči činjenica da su oltari bili napravljeni u obliku ogromnog bubnja, a postojali su i toliko veliki bubnjevi da su na njima plesali plesači.²

Sumerani su, uz Egipćane, prvi razvili glazbenu profesionalnost. Postojali su mali orkestri profesionalnih glazbenika. Slike koje su pronađene iz tog vremena prikazuju glazbenike pri kulturnim slavljenjima, natjecanjima, plesovima, u vrtovima, ali i za vrijeme objeda. Imali su sve vrste instrumenata. Od žičanih su imali liru, harfu i lutnju. Od puhačkih su bile flaute, dvostruki šalmaji, rogovi, trube, kao i udaraljke (čegrtaljke, zvečke, brončana zvana, zvučni cimbali, tamburin, timpani). Tako bogati instrumentarij bio je temelj na kojem se izgrađivalo bogatstvo instrumenata svih mediteranskih civilizacija, naravno, uz karakterističnosti svake nacije.³

Egipat

Glazba je imala veliku važnost u ovom dijelu svijeta. Toliko je imala važno mjesto da su glazbenici smatrani faraonovim rođacima. U doba procvata grada Memfisa, oko 3000. godine prije Krista, glazba gubi magijsko-kulturnu dimenziju i razvija se u umjetnost koja se na različite načine primjenjivala u hramovima, na dvoru i u narodu. Neka su imena profesionalnih glazbenika predajom djelomično sačuvana. Tako se govori o imenu Khufa-ancha, dvorskog pjevača i flautista iz 3. tisućljeća pr. Kr. Što se tiče notnog zapisa, vjerojatno nije posto-

jao, ali Egipćani su razvili najstariju poznatu heironomiju: određeni znakovi i položaji ruku označavali su određene tonove. To je vidljivo na crtežima gdje su često prikazani kao dirigenti koji daju takve znakove pjevačima, flautistima, harfistima.⁴

Uz zajedničke instrumente, kao kod ostalih istočnih naroda, izumili su Egipćani i neke svoje. Najvažniji su egipatski instrument hidrauličke orgulje koje su pronađene u helenističko vrijeme. U njima je težina vode stvarala pritisak potreban za pokretanje zrakica u cijevima⁵ i one su zapravo bile prototip idućim orguljama koje se i danas nalaze u crkvama i velebnim bazilikama.

Glazba u Starom zavjetu

Izvori za glazbu u Bibliji prvenstveno su sami biblijski tekstovi, zatim Talmud, apokrif, patristički spisi, kumranski tekstovi, ali i nalazi arheoloških iskapanja.⁶ Kao i u susjednim zemljama glazba u Palestini igrala je važnu ulogu, prije svega u bogoslužju, a zatim i na raznim svečanostima i u ratovima. Tek oko 1000. godine pr. Kr., kada Palestina postaje kraljevina, a vladari vrhovni svećenici, razvija se profesionalna glazba. Tada je izgrađen i obrednik uz sudjelovanje 4000 levita, podijeljenih u 24 skupine pod vodstvom 12 upravljača. Obrazovali su se u hramskim školama i bili okupljeni u skupine nalik cehovima.⁷ Glazba je u životu jednog Židova zauzimala važno mjesto, što na religijskom, što na svjetovnom planu. Glazba je bila toliko važna i razvijena da su pro-

roci navješćujući propast naroda govorili da će umuknuti pjesma po judejskim gorama.⁸

Jahvistička predaja govori o trima skupinama zanimanja u izraelskom narodu, a to su pastiri, glazbenici i kovači. Jubal se spominje kao praotac svih glazbenika (onih koji sviraju kinor i ugab). Kinor je lira, citra ili gitara, a za ugab se pretpostavlja da je riječ o puhačkom instrumentu koji je izrađen od trske. Knjiga Postanka govori kako su izraelski patrijarsi glazbom pratili prinošenje žrtava.⁹ Već je na prvim stranicama Svetog pisma vidljivo koliko je glazba bila važna za Židove.

Najstarija pjesma u Bibliji nalazi se u Knjizi Izlaska i to je hvalospjev Mojsijeve sestre Mirjam u kojem ona hvali Boga za njegova silna djela, a izmjenično s njome pjeva i narod. Sličan primjer nalazi se i u Knjizi o Sucima kad se Debora i Barak međusobno izmjenjuju u pjevanju. Biblija ne donosi opsežan prikaz glazbala koja su se koristila, ali arheološkim je iskapanjima taj nedostatak popunjen. U Egiptu je pronađena slika na kojoj se nalaze žene s bubnjevima, što daje autentičnost Mirjaminu hvalospjevu. U Mezopotamiji je pronađena slika koja prikazuje tri Izraelca s gitarama, a u pozadini se nalazi Asirac. Ona svjedoči o sužanjstvu o kojem govori psalam 136.¹⁰

Nakon što je David osvojio Jeruzalem i učinio ga izraelskom prijestolnicom, došlo je do inkulturacije u kanaansku kulturu, što je vidljivo u jeziku, književnosti, običajima, glazbi, obrtništvu, pa djelomično i u religiji. Sam prijenos Kovčega saveza bio je svečan čin popraćen glazbom, plesom i pjesmom. Kralj David u Jahvinu Prebivalištu postavio je pjevače. To su bili leviti koji su morali biti

vješti u glazbi. Nakon što je Salomon dao izgraditi hram, dao je napraviti citre i harfe od najbolje sandalovine, a također je angažirao i pjevače iz Fenicije i Egipta. U hramu su se svakodnevno prinosile žrtve koje su bile popraćene glazbom (2 Ljet 29, 27).¹¹

Psalmi

Knjiga Psalama zbirka je 150 molitvenih pjesama, tako da su psalmi izvrsna molitva. Autorstvo najvećeg broja psalama pripisuje se kralju Davidu. Mnogi psalmi bili su sastavljeni za hramsku liturgiju i prema tome je veza između psalma i kulta neosporiva. Psalmi su se pjevali u svetišću za vrijeme žrtvovanja ili religijskih svečanosti.

Psalmi su pjesme koje pokrivaju i obuhvaćaju sva ljudska molitvena raspoloženja. U njima su prisutne razne teme poput radosti, plača, tuge, zahvale, sumnje, molbe, klanjanja, pouzdanja... Na temelju tih molitvenih raspoloženja razlikuju se određene skupine psalama, a to su hvalospjevi ili himni, tužaljke, zahvalnice, hodočasničke pjesme; mudrosne pjesme, itd. U psalmima se na najbolji mogući način vidi sva izraelska povijest. Oni opisuju želje, potrebe, nadanja, boli i razočarenja izabranog naroda, ali najviše odražavaju veliku vjeru i pouzdanje u Gospodina u svim životnim situacijama.¹² Za njih se rabe dva izraza, šir i mizmor. Šir je pjesma koja se pjeva uz pratnju glazbenih instrumenata u hramskom bogoslužju, a mizmor u čast Jahvi, ali također popraćen instrumentima.¹³

Psalam 150. jedan je od najboljih prikaza hramskog bogoslužja jer daje prikaz svih

⁴ Usp. isto.

⁵ Usp. isto.

⁶ Usp. A. REBIĆ, *Pjesma, svirka i ples u Bibliji*, u: Budućnost s tradicijom (ur.) K. KOPREK, Zagreb, 2005., 90.

⁷ Usp. *Glazba istočnjačkih civilizacija*. Dostupno na: <http://infozona.hr/news/glazba-isocnjackih-civilizacija/7741> (13. 7. 2021.).

⁸ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, Zagreb, 1992., 147-148.

⁹ Usp. A. REBIĆ, *Pjesma, svirka i ples u Bibliji*, 92.

¹⁰ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, 147.

¹¹ Usp. A. REBIĆ, *Pjesma, svirka i ples u Bibliji*, 94.

¹² Usp. C. TOMIĆ, *Psalmi*, Zagreb, 1986., 47.

¹³ Usp. A. REBIĆ, *Pjesma, svirka i ples u Bibliji*, 98.

glazbala u samoj liturgiji. Hramsko je bogoslužje vjerojatno izgledalo ovako: bilo je u svečanoj procesiji. Na početku je bio svećenik s rogom koji je davao znak za početak bogoslužja. Slijedili su ga svirači s harfama i citrama, zatim hodočasnici pa žene s bubnjevima koje su davale ritam pjevanju i to je trajalo i po nekoliko sati.¹⁴

Iz naslova psalma doznaje se dosta o njegovu izvodenju, o glazbalima ili o melodiji (tijesci, košuta u zoru, umri za sina, ljiljani...). Također se spominje i riječ *selah*, što bi mogla biti uputa zborovođi da se ubaci sviranje nekog instrumenta.¹⁵

Glazbala

Što se tiče grupacije glazbala, u Izraelu su postojale tri vrste glazbala. Prvenstveno su to puhačka i to svirale koje su upotrebljavali pastiri jer su Židovi pastirski narod. Svirala se sastoji od dviju spojenih cijevi. Na svakoj su četiri otvora s jedne strane, a s druge po jedan gdje se puše. Postojala je frula, koja se koristila još u Egiptu te truba i trumpeta.¹⁶

Šofar, odnosno rog, vrlo je poznato glazbalo. Riječ je o ovnujskom ili jarećem rogu koji se i danas upotrebljava u sinagogama te na slavlju Nove godine. Može izvesti dva tona, no vješt svirač može odsvirati i neku jednostavniju melodiju. Rog kao i truba svećenička su glazbala, a prvenstveno je bio signalni instrument u ratničkim pohodima (Suci 3, 27; 1 Sam 13, 3; 2 Sam 2, 28; Hoš 5, 8; Iz 18, 3; Jer 6, 1; Ez 33, 3; Job 39, 24-25), a zatim je postao zvučnim simbolom kulta (2 Sam 6, 13.15; 2 Ljet 15, 4). Njegov

je zvuk prodoran, no melodijski siromašan, ali svejedno osebujan.¹⁷

Drugu skupinu čine glazbala na strune. Najpoznatiji je instrument iz te skupine *kinnôr*, lira. Na nju se sviralo prigodom svečanosti ili žalovanja. U početku je imala četiri strune, a s vremenom je došlo do osam i na kraju deset struna. Svirala se rukom ili udaraljkom. Harfa je imala 10 ili 12 žica. Sveto pismo svjedoči da je David bio vrstan svirač harfe. Harfa i citra često su poistovjećivane jer su sličnog oblika i sviraju se na isti način. Također se spominje i sambuka koja je imala četiri ili pet žica.¹⁸

Posljednju skupinu čine udaraljke i to cimbele i činele. Asirski cimbal ima dvije mjedene ploče s drškom po sredini, a zvuk se dobivao udaranjem ploče o ploču jer je svaka bila u jednoj ruci. Druga vrsta bile su male pločice koje su se vezale uz prste i donji dio ruke i sviralo se pljeskanjem. Čegrtaljka je šipka od kovine u obliku potkove s drškom. Mogli bismo je usporediti s reketom za tenis. Kroz rupice na šipki bile su provučene žice, a na njima kolutići koji bi udarali jedni od druge i zveckali.¹⁹ U tu se skupinu još ubraja i *top*, odnosno bubanj. Koristio se kao pratnja za obredne plesove te proslave pobjede, a svirale su ga žene (Ps 68, 25-26; 149, 3; Jon 31, 27; Izl 15, 20; Suci 11, 34; 1 Sam 10, 5; Iz 5, 42; 24, 8; 30, 32; Jer 31, 4; Job 21, 12).²⁰

Unatoč svim tim glazbalima primjenjivalo se najviše pjevanje, a instrumentalna glazba bila je samo pratnja kako bi još jače naglasila pjesmu. Pjevanje je do te mjere bilo važno da su postojali službeni pjevači u hramu, ali

i na dvoru. U drugom hramu, izgrađenom nakon sužanjstva, pjevanje je pripadalo samo levitima koji su organizirali cjelokupnu glazbu u hramu. Naizmjenično su pjevali: solo pjevač koji je sebe pratio na glazbalu i skupina pjevača koja je pjevala samo neki pripjev ili sav narod.²¹

Glazba u Novom zavjetu

Budući da je Isus bio Židov koji je često zalazio u sinagogu, vjeruje se da je bio vrstan u sinagotalnoj glazbi. Matejevo evanđelje svjedoči da je na posljednjoj večeri pjevao psalme predviđene za Pashu. No cijeli Novi zavjet, uspoređujući sa Starim zavjetom, jako rijetko upotrebljava riječ pjevati. Ali jasno je da su prvi kršćani pjevali po kućama, o čemu svjedoče hvalospjevi (*Benedictus*, *Magnificat*, *Gloria in Excelsis*...).²²

Knjiga Otkrivenja govori o tome da u Božjem kraljevstvu postoji zbor koji pjeva novu pjesmu, a pjesma prati one spašene. Ona jedina spominje instrument i to je riječ o harfi i citri i upotpunjuju nebesko bogostovlje. U Djelima apostolskim zabilježio je Luka da su Pavao i Sila u zatvoru u Filipima pjevali hvalu Bogu (Dj 16, 25-32). Pavao kršćanima u Efezu i Kolosima savjetuje da o psalmima, hvalospjevima i duhovnim pjesmama međusobno razgovaraju te od srca pjevaju hvalu Bogu (Ef 5, 19; Kol 3, 16). Novi zavjet ne pruža dovoljno materijala iz kojeg bi se moglo rekonstruirati poimanje glazbe prve kršćanske zajednice. Međutim, s vremenskim odmakom to biva moguće, stoga se konkretniji odgovor o glazbi dobiva u prvim stoljećima kršćanstva.²³

Zaključak

Glazba je fenomen koji je raširen po čitavom svijetu. U početku je bila vezana uz kult, a tek poslije postaje umjetnošću. Ljudi su oduvijek iskazivali Bogu ili božanstvima čast uz glazbu kako bi tom činu dali notu svečanosti. Na Starom istoku bila je glazba posebno važna. Narod su razvijali svoj sustav zapisivanja glazbe, ali su imali i bogat instrumentarij.

Sveto pismo puno je dokaza o neizostavnom mjestu koje glazba ima u životu jednog Izraelca. Glazbom je izražavao sve ono što je osjećao; tugu, žalost, radost, ali ponajviše hvalu Bogu. Sve to vidljivo je u 150 psalama, ali i u ostalim starozavjetnim knjigama, od Knjige Postanka pa sve do Proroka. Zanimljivo je kako su najveću Božju kaznu opisivali kao muk i tišinu, odnosno kao prestanak glazbe po judejskim gorama.

Što se tiče Novog zavjeta, glazba nije toliko naglašena kao u Starom zavjetu. U prvom je planu ipak Kristova poruka o nebeskom kraljevstvu, ali u Knjizi Otkrivenja piše o nebeskom bogoslužju koje je popraćeno instrumentima. Budući da je Krist bio Židov, može se pretpostaviti da je primjenjivao glazbu, posebno psalme, kao i svaki drugi Židov, ali to je samo pretpostavka. Nedostatak podataka rezultirao je time da se u prvim stoljećima kršćanstva glazba nije razvijala, a neki su oci čak bili jako kritični prema njoj jer se previše poistovjećivala sa svjetovnim načinom življenja.

No vraćajući se na same početke glazbe, dolazimo do njezine prve funkcije, a to je hvala Bogu i veličanje njegove božanstvenosti. Izraelci su to znali i osjećali, kao i Crkva idućih vremena, o čemu svjedoče velebne skladbe velikih autora.

¹⁷ Usp. G. RAVASI, Glazba i teologija u Bibliji, u: *Diacovensia* 19(2011.)2., 289-305., ovdje: 298-299.

¹⁸ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, 147-148.

¹⁹ Usp. isto.

²⁰ Usp. G. RAVASI, *nav. dj.*

²¹ Usp. A. REBIĆ, *Pjesma, svirka i ples u Bibliji*, 102.

²² Usp. A. REBIĆ, *isto*, 104-105.

²³ Usp. A. KOVAČIĆ, Glazba u ranom kršćanstvu, u: *Služba Božja* 52(2012.)1, 21-50., ovdje: 24.

Avignonsko sužanjstvo

Maria Dragomirović, II. god.

Uvod

U ovome ćemo se radu baviti pitanjem društveno-političke i crkvene situacije koja je vladala u vrijeme takozvanog avignonskog sužanjstva papa koje je trajalo od 1309. do 1378. godine. Sam je rad podijeljen na tri cjeline. Prva cjelina obuhvaća razdoblje prije sužanjstva. Opisat ćemo koji su to događaji i osobe utjecali na situaciju koja će poslije pogoditi cijelu Crkvu. U drugome dijelu rada, koji je i najduži, baviti ćemo se samim razdobljem sužanjstva i pobliže opisati život, posebno pontifikat svakoga od sedmorice papa toga vremena. Treći dio rada jest najkraći jer ćemo u njemu samo naglasiti koje su najveće posljedice avignonskoga sužanjstva.

Inocent III.

Razvoj papinstva započeo je reformom Grgura VII., a sve ono što je on želio u toj reformi ostvariti se u pontifikatu Inocenta III. U to se vrijeme papa mogao uplitati u političke probleme kao glava Crkve. Tako je imao pravo i moralno suditi o kandidaturi za carsku krunu. Na početku je odbacivao Filipa Švapskog smatrajući ga opasnim zbog plana o ujedinjenju južne Italije i Sicilije Carstvu, no u borbi protiv Otona IV. pokazao se umjerenim pa je papa odlučio pomiriti se s njim. Filipa su umorili prije nego što se to dogodilo, stoga je papa okrunio Otona IV. koji je obećao da neće imati pretenzije na Siciliju i južnu Italiju.

Oton ipak pokreće svoju štaufovsku politiku prema Siciliji pa mu papa suprotstavlja Friedricha II. koji mu se morao zakleti da nikada neće pokušati ujediniti Siciliju sa Carstvom. Borio se i protiv krivovjerja, u početku blago i popustljivo, ali nakon što su katari ubili njegova legata, organizirao je križarsku vojnu. Također, uvidio je važnost siromaštva u Crkvi pa je osnovao udruženje Katoličkih siromaha i odobrio je djelovanje Franje Asiškog. Vrhunac njegova pontifikata jest 4. lateranski sabor čije su reforme pridonijele obnovi Crkve iznutra kao i njezinu učvršćivanju.¹

Papa Grgur IX. i Inocent IV.

Problem je nastao nakon njegove smrti jer njegovi nasljednici nisu mogli održati položaj koji je on stekao. Tako je papa Grgur IX. izopćio cara Friedricha II. kada je car počeo ostvarivati pretenzije prema južnoj Italiji. Tada je Friedrich krenuo u križarski rat gdje je omogućio kršćanima slobodan pristup Svetoj Zemlji. Zbog toga ga je papa odriješio od izopćenja, ali Friedrich je ponovno krenuo u osvajanje Sicilije pa je ponovno izopćen. Krenuo je s vojskom iz Napulja prema Rimu. Papa Inocent IV. uvidio je opasnost cijele situacije pa je Siciliju, južnu Italiju i Napulj dao Karlu Anžuvincu kao leno.²

¹ Usp. A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1993., 181-185.

² Usp. isto, 185-186.

Papa Bonifacije VIII.

Bonifacije VIII. pokušao je ponovno ostvariti papinsko vodstvo.³ U vrijeme njegova pontifikata engleski kralj Edward I. i francuski kralj Filip IV. Lijepi bili su zavađeni. To je bilo predratno razdoblje za koje je bio potreban novac. Tako su kraljevi izdavali nove poreze koji su se izravno odnosili i na Crkvu, što je naljutilo papu. Izdao je apostolsku konstituciju *Clericis laicos* kojom odlučio, pod prijetnjom izopćenja, da crkvene osobe i ustanove ne plaćaju poreze kraljevima prije nego što prime odobrenje Svete Stolice. 1300. godine izdao je papa bulu *Antiquorum habet* kojom je zakazao veliki jubilej koji će se slaviti svake stote godine. Pozvao je sve katolike svijeta u Rim. Dijelio je posebne milosti i oproste. Bonifacije je poslao svoga legata Filipu kako bi prestao porezima pritiskati Crkvu, ali Filip ga je dao zatvoriti. Papa oduzme Filipu sve povlastice koje je imao i odredi da svi francuski biskupi, doktori teologije i prava te predstavnici kaptola dođu u Rim na sinodu. Poslao je i Filipu pismo *Ausculta, fili carissime* kojim ga poziva na tu sinodu da se opravda, ali Filip ne dođe. Filip je sazvao vijeće u Parizu gdje je njegov ministar izrekao 29 optužbi protiv pape pripisujući mu najgore zločine. Jedan od kraljevih suradnika došao je pred dvorac Caetani u kojem je bio papa i postavio mu je sljedeće uvjete: da preda sve blago kardinalima u Anagniju i da se odrekne papinske krune. Na odreknuće, papa je rekao: »Evo šije, evo glave, ali odreknuća nema!«⁴

³ Usp. isto, 186.

⁴ Usp. R. PERIĆ, *Papa Bonifacije VIII. i kralj Filip IV.*, (17. studenoga 2021.), <https://www.vjeraidjela.com/papa-bonifacije-viii-i-kralj-filip-iv/> (3. 1. 2022.).

Razdoblje avignonskog sužanjstva

Društveno-politička situacija koja je vladala u razdoblju avignonskog sužanjstva obilježena je: Stogodišnjim ratom između Engleske i Francuske; zemlju su pljačkale neregularne trupe pljačkaša i ubojica koje je plaćala Engleska, a istovremeno je harala crna smrt, koja je odnijela trećinu europskog stanovništva.⁵ Brojni su Talijani to razdoblje nazivali »babilonskim sužanjstvom«, tako među njima i Petrarca, ali Talijani su najvećim dijelom sami krivi za tu situaciju. Zbog političkih situacija i prilika u Italiji, i posebno u Rimu, pape prije Klementa V. morali su stolovati izvan Rima.⁶ Tako je, na primjer, Inocent IV. boravio u Lyonu od 1245. do 1251. godine.⁷

Klement V.

Rođen je u akvitanskoj plemićkoj obitelji. Studirao je kanonsko pravo. Kada se vratio u Akvitaniju, dodijeljeno mu je mjesto kanonika u katedrali u Bordeauxu. Za papu je izabran kada je bio nadbiskup Bordeauxa. Konklava koja ga je izabrala za papu nije bila u punom sastavu zbog političkih razmirica između plemićkih obitelji Colonna i Orsini. Tako je dvojici kardinala iz obitelji Colonna bio zabranjen pristup konklavi.⁸ Ustoličen je u Lyonu, a u Rim se nije vratio pod izgovorom da su ondje neredi i da

⁵ Usp. G. BODUELLE, *Povijest Crkve*, Zagreb 2004., 81.

⁶ Usp. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (1941.-1945.) <https://hmu.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=3506> (5. 1. 2022.).

⁷ Usp. J. N. BLUECOW, *The popes of Avignon – Biography and History of the Popes of Avignon*, <https://www.avignon-et-provence.com/en/celebrities-provence/poppe-avignon> (5. 1. 2022.).

⁸ Usp. R. MATTHEWS, *Pape – odgovori na sva pitanja*, Zagreb, 2016., 194-195.

često izbija kuga. Tako je on odredio da će mu sjedište biti u Avignonu.⁹ Na taj su način pape pali pod utjecaj francuskog kralja, a to se vidi već na samom početku, kada je francuski kralj Filip Lijepi tražio od pape Klementa V. da pokrene postupak protiv pokojnog pape Bonifacija VIII. Također, tražio je da uništi templare. Razlog tomu bilo je veliko imanje koje su templari posjedovali na području Francuske. Kako bi došao do njihova bogatstva, Filip Lijepi počeo ih je lažno optuživati, a papa Klement V. nije ništa poduzeo po tome pitanju.¹⁰ Templari su bili podvrgnuti strašnim torturama u kojima su priznavali zločine koje uopće nisu počinili, kao što su pljuvanje po križu, sodomija, štovanje idola i slično.¹¹ Čak je i sam papa počeo sumnjati u dobronamjernost templara pa je na saboru u Vienni ukinuo templarski red. Francuski je kralj počeo uzimati posjede templara, a vrhunac djelovanja protiv templara bilo je spaljivanje velikog meštra Jakova iz Molayja.¹²

Ivan XXII.

Kada je Klement V. umro, kardinali su se okupili u biskupskom dvoru u Carpentrasu kako bi izabrali novog papu. Talijani su zahtijevali da se papinsko sjedište vrati u Rim, a Francuzi su ga htjeli zadržati u Francuskoj. Nakon dvije godine u Lyonu izabrali su kardinala Jacquesa Duezea.¹³ Njegov je pontifikat obilježen političkim djelatnostima gdje je protežirao francuske interese.¹⁴

⁹ Usp. S. LEDIĆ, *Pape kroz povijest*, Zagreb, 2005., 114.

¹⁰ Usp. A. FRANZEN, *nav. dj.*, 187-188.

¹¹ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 114.

¹² Usp. A. FRANZEN, *nav. dj.*, 188.

¹³ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 196.

¹⁴ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 115.

Papinstvo je u potpunosti postalo oruđe u rukama francuskog kralja, a to su najviše osjetili Nijemci kada je papa, pod utjecajem francuskog kralja, svrgnuo s prijestolja kralja Ljudevita Bavarskog. Zbog toga je Ljudevit zauzeo neprijateljski stav protiv papinstva. Na svom je dvoru okupio one koji su bili protupapinski orijentirani, a među njima bila su i dvojica pariških doktora: Marsilije iz Padove i Ivan iz Janduna. Oni su predali kralju polemički spis *Defensor pacis* u kojem osporavaju hijerarhijski poredak u Crkvi, niječu Božje podrijetlo papinskog primata, smatraju da kler nema prvenstvo nad laicima i da je Crkva zajednica svih onih koji vjeruju u Krista. Također govore da papa, biskupi i svećenici nisu dobili od Krista nikakvu samostalnu službu, već da su oni povjerenici *Congregationis fidelium* koju predstavlja isključivo opći sabor. Na taj bi način najviši crkveni organ bio opći sabor, a uređenje u Crkvi demokratsko. Tako je nastala teorija koju poznajemo pod nazivom koncilijarizam.¹⁵

U svom se pontifikatu posvetio trima pitanjima: pitanju je li Isus s apostolima imao kakve imovine, odnosno pravo na bilo kakvu imovinu, zatim pitanju borbe između carstva i papinstva i pitanju *visio beatifica* – vide li spašene duše u nebu samo Kristovo čovječstvo ili i Božanstvo. Raspravu je o trećem pitanju papa prvi put pokrenuo u propovijedi na svetkovinu Svih svetih 1331. godine. Tada je rekao svoje mišljenje o toj temi koje je u suprotnosti s općim uvjerenjem i teologijom Crkve. Naime, on tvrdi da i dobre i svete duše pokojnika, koje su odijeljene od tijela, ostaju u tamnom zraku gdje vide Kristovo čovječstvo, ali ne i božanstvo. Smatra da će to biti moguće tek na-

¹⁵ Usp. A. FRANZEN, *nav. dj.*, 188-189.

kon sudnjeg dana, kada se ponovno sjedine s uskrslim tijelom. Brojni kardinali i teolozi zbog toga naučavanja smatrali su ga herezikom, pa je on dan prije svoje smrti pred skupom kardinala opozvao svoje privatno mišljenje.¹⁶

Benedikt XII.

Bio je u cistercitskom samostanu na jugozapadu Francuske, a na Pariškom sveučilištu postigao je stupanj magistra teologije.¹⁷ Kao biskup vodio je inkviziciju protiv heretika i u ukupno 98 procesa, osudio je na lomaču njih petero koji su bili nepopravljivi krivovjernici.¹⁸ Njegov je izbor za papu prošao bez komplikacija.¹⁹ Kako je bio redovnik, bio je jednostavan, otpustio je veliki broj biskupa i oštro se protivio nepotizmu. Izgradio je u Avignonu poznatu papinsku palaču. Pokušao je posredovati u Stogodišnjem ratu između Francuske i Engleske, ali su ga Englezi optužili za pristranost.²⁰ Obnovio je papinsku kuriju i neke redove, posebno benediktince. Napisao je konstituciju *Benedictus Deus* gdje govori o trećem pitanju kojim se bavio njegov prethodnik. Konstitucija govori da duše doista mogu vidjeti Boga u potpunosti i da se njezin nauk poziva na nauk Katoličke Crkve, a ono što je odstupalo od nauka Katoličke Crkve jest odbačeno.²¹

¹⁶ Usp. R. PERIĆ, *Pape u »Avinjonском sužanjestvu« (1309.-1378.)*, (1. prosinca 2021.), <https://www.vjeraidjela.com/pape-u-avinjonском-suzanjstvu-1309-1378/> (3. 1. 2022.).

¹⁷ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 197.

¹⁸ Usp. R. PERIĆ, *nav. dj.*

¹⁹ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 197.

²⁰ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 116.

²¹ Usp. R. PERIĆ, *nav. dj.*

Klement VI.

Rođen je u jednoj od najbogatijih obitelji nižeg plemstva u Francuskoj. Bio je opat ugledne benediktinske opatije, a nedugo nakon toga postao je nadbiskup Rouena. Kao papa vratio je u kuriju sve loše navike i zlouporabe koje je Benedikt uspio iskorijeniti.²² Kupio je grad od kraljice Ivane.²³ Organizirao je brojne grešne zabave. Sve je to prouzročilo velike troškove pa je papa odlučio održati jubilarnu godinu pedeset godina ranije. Europu je tada poharala kuga, a stanovnici su u tome vidjeli Božju kaznu. Zbog toga su nastali flagelanti, skupine ljudi koji su se bičevali tražeći Božji oprost. Papa ih je zabranio.²⁴ Zaštitio je Židove od pučkog fanatizma dvjema bulama.²⁵

Inocent VI.

Bio je pripadnik nižeg plemstva. Konklava za izbor novoga pape sastala se u papinskoj palači u Avignonu. Prije odluke o sljedećem papi sklopili su kardinali dogovor da više neće sva vlast biti u papinim rukama, nego da će se papa morati opravdavati pred kardinalima i zajedno s njima donositi odluke. Nakon toga je za papu izabran Etienne Aubert. U početku se držao dogovora, ali uvidjevši da to nije najbolje rješenje, papa ga je proglasio nevažećim i počeo je vladati poput svojih prethodnika, autokratski. Bavio se reformom kurije koju je želio osloboditi od korupcije i zlouporaba.²⁶ Zabranio je kulminiranje beneficijama, s papinskog je dvora uklonio raskoš i prisilio je kardi-

²² Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 198.

²³ Usp. J. N. BLUECOW, *nav. dj.*

²⁴ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 116.

²⁵ Usp. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (1941-1945.).

²⁶ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 199.

nale na skromnije življenje.²⁷ Poslao je svog legata da oslobodi neke dijelove Papinske Države od pojedinih otimača.²⁸ U vrijeme je njegova pontifikata kuga već poharala dvije trećine Europe. Nastupila je kriza pa je papa mnoge biskupe i dvorske kapelane otpustio iz Avignona. Također, 1357. godine dao je izgraditi velike zidine i utvrde oko Avignona kako bi ga zaštitio od pljačkaša. Kako bi došao do izvora prihoda, naredio je ubiranje poreza za križarski pohod o kojem nije bilo govora ni na jednom saboru. Papinstvo i Crkva sve više gubili su ugled.²⁹

Urban V.

Kao kardinal bio je u Firenci kada je stigla vijest o smrti pape Inocenta. Kardinali su mu u poruci napisali da treba hitno doći u Avignon jer im treba njegov savjet. Kada je stigao, rekli su mu da su ga izabrali za novog papu, a držali su sve u tajnosti radi njegove sigurnosti na putu.³⁰ Bio je benediktinski opat i profesor kanonskog prava. Zadržao je redovničku halju i redovnički način života. Živio je pobožnim načinom života te je stoga ulazio u sukobe s kardinalskim kolegijem. Njegovi su ciljevi bili: osnovati križarsku vojnu protiv Turaka i ujediniti se s istočnom Crkvom.³¹ Zauzima se za reformu klera i monaha, kao i za procvat znanosti.³² Podignuo je nova sveučilišta u Beču i Krakovu.³³ Novcem koji je bio sačuvan školovao je 1000 studenata na sveučilištima širom Europe. Htio je obnoviti

papinsku vlast u Italiji, ali tada su u Italiji vladali sukobi. Papa je podržavao kardinala Albornoza, no njegova se vojska nije mogla boriti protiv B. Viscontija, gospodara Milana. Tako je Urban rat protiv Milana proglasio križarskim i upotrijebio novac za borbu protiv muslimana u te svrhe. Papa je izopćio Viscontija. 1365. godine započeo je križarski pohod. Saveznička flota Cipra, Rodosa i Venecije krenula je prema Aleksandriji koju osvajaju, ali tada dolazi snažna egipatska vojska i križari se povlače na Cipar. Sljedeće godine preoteli su Osmanlijama Emonu i Galipolje koji su ostali pod kršćanskom vlašću idućih 10 godina.³⁴ Car Karlo IV. nagovara papu na povratak u Rim, a to isto čine i Petrarca, mističarka Brigita Švedska i Katarina Sienska. 1367. godine papa odlazi u Rim gdje obnavlja Lateran i Vatikan.³⁵ Stanje u Italiji postajalo je sve nemirnije pa se papa vraća u Avignon zbog svoje sigurnosti i umire tri mjeseca nakon toga.³⁶ Grgur XI., njegov nasljednik, započeo je proces njegove kanonizacije, ali Grgurovi su ga nasljednici zaustavili. Beatificiran je 500 godina nakon smrti.³⁷

Grgur XI.

Potjecao je iz bogate, moćne obitelji, a bio je i nećak pape Klementa VI. S jedanaest je godina postao kanonik u Parizu, a s 19 imenovan je kardinalom đakonom. U Perugiji studira kanonsko pravo, a ističe se pobožnošću i mističnom duhovnošću.³⁸ Iako je bio jako vezan za svoju obitelj i francuske kardinale, popustio je pritiscima mističara

da se treba vratiti u Rim.³⁹ U Rimu su prijetili izborom protupape ako se Grgur ne vrati u Rim. Brojni pripadnici nižega klera pristajali su uz pobunjenike.⁴⁰ U Italiji su bili nemiri; milanska obitelj Visconti ugrožavala je Crkvenu Državu pa je papa proglasio interdikt, odnosno osudu Firence koja je ušla u savez s Milanom. Kada je papa odlazio iz Avignona, kardinali su se obukli u crno kako bi pokazali protest i žaljenje. U Rim ulazi 17. siječnja 1377. godine u svečanoj povorci. Umro je prije nego što je uspio ugovoriti mir s Milanom i Firencem.⁴¹ Pontifikat mu je obilježila i snažna borba protiv heretika i krivovjeraca.⁴²

Situacija nakon avignonskog sužanjstva

Nakon smrti Grgura XI., prvi put u posljednjih 70 godina, održane su konklave u Rimu. Rimljani su se brinuli da će novi papa ponovno biti Francuz jer su od šesnaestorice kardinala jedanaestorica bili Francuzi. Kako bi to spriječili, dan prije izbora, naoružana masa prodrila je u palaču gdje su se trebale održati konklave i prijetila kardinalima da novi papa treba biti Rimljanin. Kardinali su, u brizi za svoj život, izabrali talijanskog nadbiskupa Barija koji si je po-

slije uzeo ime Urban VI. Tri mjeseca nakon krunidbe Urbana VI. jedanaest Francuza i jedan Španjolac otišli su na dvor Urbana VI. i objavili su da njegov izbor nije valjan jer je izvršen nasilno. Stoga su 20. rujna 1378. godine Francuzi izabrali novog papu u Fondiju koji je uzeo ime Klement VII. koji se ponovno nastanio u Avignonu. Na taj su način na čelu Katoličke Crkve bili dvojica papa.⁴³

Zaključak

Kada pogledamo širu sliku koja se krije iza pojma *avignonsko sužanjstvo*, možemo zaključiti da situacija nije bila toliko jednostavna i jednostrana. Također, možemo zaključiti da je najveći i glavni izvor problema bio u želji za materijalnim dobrima i za svjetovnom političkom vlasti pojedinih papa. Upravo te pretenzije pojedinih papa dovele su do teških kriza u Crkvi koje su joj na taj način oslabljivale utjecaj, ali i stvarale negativnu sliku. Također, važno je naglasiti da se za razdoblje sužanjstva ne smije kriviti samo Francuze jer su za to velikim dijelom krivi sami Talijani zbog stalnih političkih sukoba i samim time nesigurne situacije za život papa u tome području.

²⁷ Usp. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (1941-1945.).

²⁸ Usp. R. PERIĆ, *nav. dj.*

²⁹ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 116-117.

³⁰ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 200.

³¹ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 117.

³² Usp. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (1941-1945.).

³³ Usp. R. PERIĆ, *nav. dj.*

³⁴ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 200.

³⁵ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 117.

³⁶ Usp. *isto.*

³⁷ Usp. R. PERIĆ, *nav. dj.*

³⁸ Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 201.

³⁹ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 118.

⁴⁰ Usp. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (1941-1945.).

⁴¹ Usp. S. LEDIĆ, *nav. dj.*, 118.

⁴² Usp. R. MATTHEWS, *nav. dj.*, 201.

⁴³ Usp. A. FRANZEN, *nav. dj.*, 190-191.

»Evo službenice Gospodnje.« Ženino poslanje u Katoličkoj Crkvi

Matea Miličić, V. god.

Uvod

Ovaj rad bavi se položajem žene unutar Katoličke Crkve s posebnim osvrtom na ženino dostojanstvo u svjetlu dokumenta *Mulieris dignitatem* Ivana Pavla II. Rad je podijeljen u nekoliko odlomaka. Prvi dio bavi se ženim dostojanstvom, drugi dio progovara o ženama u Bibliji, na što se nadovezuje dio o ženama u crkvenoj tradiciji. Umjesto zaključka je poglavlje posvećeno posebnosti žene unutar Crkve i njezinu posebnom mjestu u Crkvi i u tom kontekstu stavljen je naglasak na problem svećeničkog ređenja žena.

Ženino dostojanstvo

Ženino dostojanstvo i njezin poziv trajna je tema ljudskog i kršćanskog promišljanja, a zadnjih godina takve teme bivaju sve važnije. Dolazi vrijeme u kojem se promaknuće ženina poziva razvija u punini, vrijeme u kojem žena ima velik prostor svog društvenog utjecaja i položaja kakav dosad nikad nije imala. U vremenu u kojem su čovječanstvo zahvatile duboke promjene žene nadahnute evanđeljem mogu mu silno pomoći da se ne usmjeri u propast, poručio je Koncil ženama.¹

Dostojanstvo osobe proizlazi iz toga što je čovjek stvoren na Božju sliku. To da je čovjek Božja slika znači ponajviše da su muškarac i žena kao muž i žena u ljudskoj naravi pozvani živjeti u zajedništvu u ljubavi i tako u svijetu odražavati božansku ljubav Trojstva.² Čovjek je u svojoj biti čovjek ne kao jedinka, nego u zajednici, a prva je zajednica brak, tj. obitelj.

Muškarac i žena stvoreni su jednaki, ravnopravni, ali grijehom je izopačen taj prvotni odnos jednakosti, što je vidljivo u riječima koje je Bog uputio Evi: »on će gospodariti nad tobom«. Žena se u braku iskreno predaje i od supruga očekuje istu razinu predanja, ali je često ne nalazi. Te biblijske riječi odnose se na instituciju braka, ali pogađaju sva područja društvenog života u kojima je žena omalovažavana i diskriminirana samo zato što je žena. Čovjek je stvoren kao muškarac i kao žena i svatko ima svoje specifičnosti i vlastitosti i zato žene ne smiju inzistirati na usvajanju muških obilježja kako bi se oslobodile tog gospodarenja. Žena se na tom putu neće ostvariti, nego će izgubiti ono što je čini ženom. Žena mora težiti samoostvarenju kao osoba, za svojim dostojanstvom i po-

zivom na temelju mogućnosti koje je primila stvaranjem na Božju sliku.³

Sveto pismo i crkvena tradicija donose dvije posebne dimenzije ostvarenja ženine osobnosti koje svoj izvor imaju u Mariji, djevici i majci, a to su upravo djevičanstvo i materinstvo. Materinstvo je učinak bračnog sjedinjenja muškarca i žene i njihovo je međusobno predanje u braku uvijek otvoreno novom životu. Djevičanstvo je pak slobodno izabrana bezbračnost i uzdržljivost od spolnih odnosa zbog nebeskog kraljevstva.⁴ Ženino dostojanstvo proizlazi iz ljubavi koja se nalazi u njoj i iz brige koju joj je Bog povjerio za čovječanstvo. Žena je uvijek ta koja je puna ljubavi i razumijevanja za druge i to puno više nego li što je muškarac te je potrebno ustrajati na tome da se ta ženina posebnost više prihvati, a ne da je se uništi u procesu preuzimanja muških osobina.

Žene u Bibliji

Prve stranice Svetog pisma govore o tome kako su muškarac i žena stvoreni jednaki, na Božju sliku, ali svaki sa svojim posebnostima i tek u zajedništvu čine čovjeka kakvim ga je Bog zamislio. Unatoč svim optužbama o degradiranju ženina dostojanstva u kršćanstvu pomnijim proučavanjem Biblije vidljivo je upravo suprotno. Uzimajući u obzir patrijarhalno okruženje u kojemu je Sveto pismo nastajalo, nije čudo da su žene toliko marginalizirane. No, usprkos tomu, Biblija je puna veličanja žene, od Starog zavjeta pa do Novog.

Često su upravo žene personifikacija određene vrline poput mudrosti ili hrabrosti

(Ruta, Rahaba, Mirjam, Judita...), ali pokazuju kako je vjernost Bogu jača od svake prirodne zakonitosti (Sara, Ana i Elizabeta zatrudnile su u poodmakloj životnoj dobi). Najbolji je prikaz predanosti Bogu upravo Isusova majka Marija koja se potpuno dala Gospodinu na raspolaganje i On je preko nje zapravo spasio svijet. Puno je primjera žena koje su slijedile Isusa po njegovim putovanjima i slušale njegove govore o Božjem kraljevstvu, što nije bilo uobičajeno u ono vrijeme. Mnoge su ostavile svoje dotadašnje živote i obitelji kako bi krenule za njim. On je to prepoznao i nagradio brojnim ozdravljenjima, ali i ukazanjima nakon uskrsnuća.

Također i apostol Pavao u svojim poslanicama često spominje žene i to s velikim poštovanjem, čime daje do znanja kako su žene u prvom stoljeću imale utjecaj u Crkvi. Naravno, njegov stav prema njima bio je kao i kod svakog drugog Židova, pomalo suzdržan, što je vidljivo u njegovim poslanicama gdje govori da trebaju šutjeti na sastancima i biti pokorne muževima, ali to nije dokaz njegove mržnje, nego samo odraz onodobnog mentaliteta.

Osim konkretnih žena Stari zavjet donosi izreke o ženama koje kulminiraju u *Pjesmi o ženi vrsnoj*. Donose najljepše pohvale ženi-noj ljepoti, mudrosti, sposobnosti. Također Knjiga Sirahova govori muškarcima kakvih se žena trebaju čuvati jer će ih one odvesti u propast. Čak i iz tih redaka, koji pomalo zlobno govore o ženi, može se iščitati kakav je utjecaj zapravo imala jedna žena u tako patrijarhalnom svijetu.

Žene u crkvenoj tradiciji

Prve Crkve koje su nastajale bile su u kućama, a često su upravo žene bile na čelu tih *domus Ecclesiae*. Evanđelje je u Europu došlo

¹ Usp. IVAN PAVAO II, *Mulieris dignitatem*, Zagreb, 1989., br. 1.

² Usp. isto, br. 7.

³ Usp. isto, br. 10.

⁴ Usp. isto, br. 17-20.

upravo po ženi – Lidiji koja je prva krštena na europskom tlu, a njezina je kuća kolijevka kršćanstva u Europi.⁵

Pavao navodi imena mnogih žena s kojima je surađivao i koje su bile iznimno važne za prvu Crkvu: Kloja, Priska, Apija, posebno Feba koja je svakodnevno pomagala zajednici, poučavala, prenosila evanđelje, a možda je i liječila i obavljala egzorcizme te je mnogima bila zaštitnica. To sve govori o tome kako su žene imale važnu ulogu u prvoj Crkvi. Njihovo vodstvo bilo je karizmatično i sam im Pavao ne brani ni da mole ni da prorokuju, a neke žene čak naziva i apostolima zbog njihova dostojanstvenog života u Gospodinu. Ono što se Pavlu predbacuje kao mrzitelju žena, sporni su redci o ženama koje na sastancima trebaju šutjeti. Nekoliko je tumačenja tog teksta. Jedni smatraju da se to odnosilo na određene žene koje su na sastancima pravile probleme, a drugi misle da ih je napisao netko drugi jer se ne uklapaju u sve ono što je Pavao prije napisao u istoj poslanici. Također, tu se poziva na Zakon, a on nije bio poznat u korintskoj Crkvi. Slično nalaže i poslanica Timoteju (1 Tim 2, 11-14) – nepavlovski karakter tih misli vidljiv je u tome što se odgovornost za grijeh prebacuje na Evu, a Pavao uvijek govori o Adamu kao onom koji je sagriješio.⁶ Pavao očito nije diskriminirao žene. Ženino dostojanstvo vidi u stvaranju muškarca i žene na Božju sliku.

Činjenica je kako se ondašnji svijet nije mogao nositi s takvim poimanjem žene, pa je nakon smrti apostola ponovno došlo do

judaizacije kršćanskih zajednica i žene se vraćaju u sjenu u kojoj su bile dotad. Nestaje i njihova đakonska služba. Na primjer, 1 Klementova poslanica hvali Korinćane što žene drže pod zakonom podređenosti.⁷ To je samo jedan od brojnih primjera ženina položaja u Crkvi koji je još uvijek sporno pitanje i u današnjem svijetu.

Položaj koji su žene imale u srednjem vijeku nije bio nimalo zavistan. Sve su, osim plemkinja i vladarica, živjele teškim životom. Nije bilo dozvoljeno obrazovanje i jedina zadaća koju su imale bila je biti majka, supruga i domaćica. Tom je stavu prilično doprinijela Crkva, napose teologija i revitalizacija Aristotelove filozofije koji tvrdi da je žena samo posuda u koju muškarac polaže čedo, a svako žensko dijete koje se rodi prirodna je pogreška. Takav stav dodatno pojačava tumačenje Post 2 u kojem Bog stvara ženu od muškarčeva rebra nakon čega su mnogi naučavali da je žena drugotna i podložna muškarcu. Također je kao uzor stavljana Djevica Marija i njezina čednost i skromnost pa se od žena očekivalo da šute i budu podređene.

No da nije sve tako loše, svjedoče brojne redovnice i opatice. One su imale pravo obrazovanja i često su bile puno obrazovanije od muškaraca. One su radile s novcem, ali su bile i učiteljice i liječnice te su bile iznimno cijenjene. Crkva je čak neke žene upravo iz tog razdoblja proglasila i crkvenim naučiteljicama.

U 19. stoljeću javljaju se sufražetkinje koje promiču jednakosti muškarca i žene i bore se za temeljna ženska prava. Zahvaljujući feminističkom pokretu, žene imaju pravo na obrazovanje, glasanje, zaposlenje, su-

djelovanje u javnom životu kao i svaki muškarac. U Crkvi se također počinje razvijati feministička teologija. Glavni je problem te teološke grane muški Bog. Mnoge feministkinje ne žele prihvatiti ženske attribute u Bogu, nego uporno tragaju za nekom božicom. Također se tu upada u opasnost štovanja Marije kao božice. Odnos prema njoj treba biti ispunjen poštovanjem i ljubavlju, ali ne smije ju se štovati kao Boga jer ona to nije, ali je savršen primjer ženskog elementa u kršćanstvu.⁸ Ona je uzor savršenog vjernika, nebitno je li riječ o muškarcu ili ženi, a feministkinje zaboravljaju da je upravo Marija, žena, prototip savršena čovjeka te da je ona prva spašena u povijesti čovječanstva.

Posebno ženino mjesto u Crkvi

Poziv je svim kršćanima i muškarcima i ženama jednak, izgradnja zajedništva u ljubavi kako bi ovaj svijet učinili odrazom Trojstva i sve priveli Božjem kraljevstvu. Prema tomu zaređeni službenici trebaju uzimati žene za suradnice i dati im veći prostor djelovanja. Nezamjenjiva ženina prisutnost u Crkvi neće se potvrditi davanjem kleričkog statusa. Papa Franjo poziva da se teologija žene razvija unutar odnosa s muškarcima jer su muško-ženski odnosi ključni za Crkvu, ali i društvo općenito.⁹ Potrebno je uspostaviti dijalog u svim društvenim sastavnicama jer je prva Crkva pokazala kako su žene ravnopravne muškarcima, ali se zbog svjetovnih okolnosti taj odnos izopačio.

U Kompendiju socijalnog nauka Crkve u broju 147 stoji da se muškarac i žena međusobno nadopunjuju i da ono specifično ljudsko postoji samo zbog tog dvojstva. Jer Bog je čovjeka stvorio upravo kao muško i žensko. Dok se muškarca poistovjećuje s onim razumskim i objektivnim, žena je ona koja je vođena detaljima i subjektivnošću i zbog toga ženina prisutnost humanizira svaku instituciju, vodi boljem razumijevanju svakodnevice te širi pastoralne horizonte. Poziv je na svetost jednako upućen svima, i muškarcima i ženama, ali on zahtijeva međusobnu suradnju, ono što papa naziva savezom muškarca i žene.¹⁰ Koristeći upravo taj biblijski pojam saveza, papa želi naglasiti koliko je ta suradnja nužna za obavljanje Kristova naloga.

Dokument Ivana Pavla II. *Mulieris dignitatem* govori o ženinu dostojanstvu polazeći od nje kao osobe stvorene na Božju sliku. Još prije negoli je dokument objavljen u javnosti, obilježen je kao negativan odgovor na pitanje svećeničkog ređenja žena u Katoličkoj Crkvi. Naime, mnoge su žene uvjerene da je ministerijalno svećeništvo za njih jedini način ostvarivanja u Crkvi. Općenito je teško govoriti o pravu na svećeništvo. Može se govoriti jedino o pozivu i želji. Pogrešno je povezivati ženino dostojanstvo sa ženinim svećeništvom jer u svijetu ima više od milijun i sto tisuća redovnica, mnogo magistrica teologije te žene vode mnoge misijske centre.¹¹

Kako bi objasnio zašto je Crkva protiv svećeničkog ređenja žena, papa Pavao VI. piše pismo nadbiskupu Cogganu i navodi trostruku argumentaciju: prema Svetom pismu

⁵ Usp. J. JUROŠ, Sveti Pavao i žene, u: *Obnovljeni život* 66(2011.)1, Zagreb, 107-117., ovdje: 108.

⁶ Usp. isto, 109-116.

⁷ Usp. isto, 113.

⁸ Usp. A. M. GRUENFELDER, Feministička teologija ili »smrt patrijarhalnog Boga?«, u: *Bogoslovska smotra*, 58(1988.)1, 29-60., ovdje: 32.

⁹ Usp. S. MIGLES, Žene i muškarci u crkvi, mogućnosti ostvarenja istinske komunikacije i suradnje, u: *Bogoslovska smotra*, 88(2018.)3, 711-734., ovdje: 716-719.

¹⁰ Usp. isto, 729-731.

¹¹ Usp. E. VESELY, *nav. dj.*, 47., 48.

jer je Krist birao samo muškarce za apostole; prema praksi Crkve koja je slijedila Kristov primjer i zaredivala samo muškarce; prema učiteljskom autoritetu koji tvrdi da se isključivanje žena iz svećeničkog reda slaže s Božjim planom o Crkvi. Također, 1979. godine Kongregacija za nauk vjere objavila je deklaraciju *Inter insigniores* kojom tvrdi da se Crkva ne osjeća mjerodavnom dopustiti svećeničko ređenje žena,¹² kao što je i potvrđeno u Zakoniku kanonskog prava u kanonu 1024: »Sveto ređenje valjano prima samo kršteni muškarac.«

Današnji feminizam uporno traži ređenje žena za svećenice kao znak pobjede diskriminacije žena. No Crkva smatra ako bi se žena zaredila, time bi se zaniijekalo njezino dostojanstvo i uloga u Crkvi. Žena je različita od muškarca po biološkoj i psihičkoj konstrukciji, ali ima i svoj specifičan poziv. Žena je predstavica Božjeg naroda u crkvenoj simbolici, a svećenik je Kristov predstavnik i te dvije uloge ne mogu se pomiješati. Upravo je kvaliteta ženskosti simbol Crkve koja je marijanska jer je zapravo započela Marijinim »da« Novom savezu. U njezinu majčinstvu začeta je zemaljska Crkva, a istovremeno svojim djevičanstvom predstavlja nebesku Crkvu. Žena je u Marijinu liku postala »privilegirano mjesto« u koje Bog želi doći i dolazi, ali je istovremeno mjesto pomirenja čovječanstva s Bogom.¹³

Neki postkonzilski dokumenti govore o svećeničkom ređenju žena, što obuhvaća

prezbiterstvo i episkopat, kao neprihvatljivim jer se Crkva ne smatra mjerodavnom mijenjati dosadašnju tradiciju. Međutim, u dokumentima se ne spominje red đakonata. Biti đakon u biti znači biti poslužitelj, a đakonat je ustanovljen u prvoj Crkvi zbog pastoralnih potreba. Uvođenje u đakonat obavlja se molitvom i polaganjem ruku kao što svjedoči Novi zavjet (Dj 6, 6), a prve đakonske zadaće bile su skrb za siromahe i djelotvorna ljubav, a poslije se proširuju i uključuju navještaj.¹⁴

Što se tiče samih đakonisa, taj se pojam izričito ne spominje. U 1 Tim 3, 8-13 navodi kako se moraju ponašati đakoni te iste uvjete navodi i za žene. Dva su tumačenja tog teksta; jedno da je riječ o ženama đakona, a drugo o đakonisama. U Poslanici Rimljanima Pavao piše o poslužiteljici Febi. To se može tumačiti kao da je ona dobročiniteljica jer je puno učinila za Crkvu, ali je vjerojatnije da je bila đakonisa.¹⁵

U spisu *Didascalia ton Apostolon* iz 3. stoljeća stoji da su zadaće đakonisa: pomoć i asistencija kod krštenja žena, katehetska služba i njega bolesnika. Dakle, taj spis tvrdi da je đakonat jednako i muški i ženski, ali da se pastoralno liturgijska služba đakonisa prvenstveno odnosi na službu ženama kako ih muškarci na krštenju i na bolesničkoj postelji ne bi gledali razgolićene te da je đakonisa posrednica u odnosu žena prema svećeniku i biskupu.

I danas postoje neke radne skupine koje se bave tim problemom. U službu đakonisa ubrajalo bi se podjeljivanje krštenja,

crkvena asistencija kod sklapanja ženidbe i pomazanje bolesnika. No brojni dokumenti uz *Inter insigniores*, kao npr. *Ordinatio sacerdotalis*, kažu da Crkva naučava kako je svećeničko ređenje pridržano samo muškarcima te da ona nema vlast ženama podjeljivati svećeničko ređenje i da je ta odluka konačna. U samom Katekizmu Katoličke Crkve piše kako je Isus izabrao dvanaesticu za apostole, a tako su i oni izabrali muškarce za nasljednike i suradnike. Crkva se smatra vezanom tim izborom i zato ne dopušta ređenje žena. Iste odredbe donosi i Zakonik kanonskog prava,¹⁶ no ponovno se red đakonata ne spominje.

Služba đakonisa bila je legitimna u Crkvi. Nijedan sabor ni dokument ne obvezuju cijelu Crkvu protiv đakonskog ređenja pa je teoretski moguće đakonsko ređenje žena. Međutim, potrebno je promisliti teološke, liturgijske i pastoralne razloge takve obnove jer uvijek je postojalo vrijeme kad su neke službe nestajale pa bile obnovljene pa to ne bi bio izuzetak.¹⁷ Papa Franjo 10. siječnja 2021. godine izdao je motuproprij *Spiritus Domini* u kojem ženama dopušta službe lektorata i akolitata¹⁸ koje su prije bile pridržane samo muškarcima, i to svećeničkim kandidatima.

Kompendij socijalnog nauka Crkve govori kako je ženska prirodna sposobnost potrebna svim aspektima života. Ženi je potrebno osigurati dolično obrazovanje i priznati joj sva prava koja joj pripadaju. Pri tome je potrebno donijeti zakone koji će štititi i obitelj i ženu u društvu koje je još uvijek fokusirano na muškarca.¹⁹ Upravo je taj službeni dokument dokaz da Crkva ne smatra ženu strojem za rađanje kako tvrde radikalne feministkinje.

Žena mora pronaći svoje mjesto u društvu i Crkvi, ali njega ne smiju nametati muškarci ni feministkinje koje traže ređenje. Svaka je osoba posebna sa svojim talentima i sposobnostima i treba ih iskoristiti. Otvara se sve veći prostor djelovanja. Moguće je pohađati teološki studij i usavršavati se na određenom području. Također, brojne su žene voditeljice nekih skupina u župnoj zajednici i cijenjene su pastoralne suradnice, pripremaju djecu i mlade na sakramente. Mnoge se odazovu Božjem pozivu i postanu redovnice, a one druge prenose kršćansko nasljeđe na svoju djecu. No ono što je najvažnije – svjedoče svojim životom da su uistinu pozvane na svetost i evangeliziraju svoje radno mjesto i okolinu i to čine nenametljivo živeći dostojno život na koji su pozvane.

¹² Usp. D. MORO, Dokumenti Katoličke crkve o ekumenskom problemu ređenja žena i njihova teološko-ekumenska analiza, u: *Služba Božja*, 51(2012.)34, 367-403., ovdje: 368., 369.

¹³ Usp. I. FUČEK, Mulieris dignitatem – teološki naglasci, u: *Obnovljeni život*, 44(1989.)1, 58-66., ovdje: 64-66.

¹⁴ Usp. A. MATELJAN, T. T. ŠKAREC, Đakonat i đakonise, u: *Služba Božja*, 50(2010.)1, 27-59., ovdje: 28-31.

¹⁵ Usp. isto, 32., 33.

¹⁶ Usp. isto, 55.

¹⁷ Usp. isto, 57.

¹⁸ https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (12. 1. 2022.).

¹⁹ Usp. M. VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, Zagreb, 2018., 151.

Suosjećanje u islamskoj perspektivi

Petar Tustanovski, IV. god.

Uvod

Cilj ovog rada prikazati je suosjećanje u perspektivi islama i same karakteristike te vjere. U prvom će se djelu rad bazirati na općenitom značenju suosjećanja i kako je moguće suosjećanje povezati s empatijom.

U drugom je dijelu rada naglasak stavljen na sam islam, od koje riječi dolazi i kako je nastao. Također se bavi osnovnim obilježjima islama, samim Kuranom, prorokom Muhamedom i njegovim bijegom iz Meke u Medinu 622. godine koja označava službeni početak islamske ere. Navodi pet stupova islama, a to su: *Schahada* (ispovijedanje vjere), *Salat* (molitva), *Saum* (ramazanski post), *Zakat* (milostinja) i *Hadsch* (hodočašće).

Treći dio odnosi se na sam pojam suosjećanja kod islama. Islamski je pojam za suosjećanje *rahmah*. Taj je pojam izvedenica od imenice *rahmet* koja označava Alahovu milost. Svaki čovjek, a pogotovo vjernik, ima potrebu pružiti bližnjemu pomoć, iskazati mu svoje suosjećanje. O suosjećanju često govorimo iz psihološke perspektive, važnosti čovjeka da se na duhovan način uključi u tuđu patnju i tako mu olakša, no ne treba smetnuti s uma da su nama ljudima ipak potrebna i materijalna dobra te da *zekat* trebamo shvaćati kao materijalnu pomoć u našim poteškoćama koju isto tako možemo nazvati suosjećanjem za tuđe potrebe.

Posljednji, četvrti dio promatra zajedničke točke islama i kršćanstva u pitanju suosjećanja. Polazište je dostojanstvo osobe koje proizlazi iz Kurana. Bibliju priznaju kao najdragocijeniji dar koji je Gospodin dao čovjeku stvarajući ga na svoju sliku. Taj dio dotiče se i Kristova zlatnog pravila i njegove islamske inačice te daje moguće polazište međusobne suradnje u pitanju suosjećanja.

Općenito o suosjećanju

Suosjećanje opisuje aktivno sudjelovanje u tuđoj situaciji, odnosno opisuje stanje osjećajnosti pred situacijom patnje druge osobe te spremnost djelovati i pomoći. Suosjećanje ne znači doživljavanje istih osjećaja i doživljaja koje ima druga osoba, nego određeni vid supatnje zbog nevolje ili patnje u kojoj se druga osoba našla. Suosjećanje označava svojevrsnu aktivnu dimenziju empatije, tj. suosjećajna osoba potaknuta doživljavanjem situacije druge osobe nastojat će i sama unijeti neku promjenu prema boljitku kod te osobe. Trenutak tog osjećaja započinje kada se primjećuje patnja druge osobe te kada ta patnja potiče na moguću akciju. Vidimo kako je suosjećanje često vezano uz neku tešku situaciju drugih osoba, dok kada govorimo o empatiji, ne uključujemo to razlikovanje. Suosjećanje je, dakle, više okrenuto patnji druge osobe, suosjećanju druge osobe koja je u određenoj potrebi, dok je empatija proces koji

pomaže uživjeti se u situaciju druge osobe bez obzira kakva ta situacija bila – radosna, patnička, dobra ili loša. Martin L. Hoffman tvrdi kako ljudska bića moraju biti biološki osposobljena na učinkovite odgovore u mnogim društvenim situacijama bez velikog uplitanja kognitivnih procesa, među koje ubrajamo i motivaciju.¹

Razlika između suosjećanja i empatije

Empatija u psihološkom kontekstu označuje sposobnost uživljavanja u situaciju druge osobe, odnosno sposobnost staviti se u tuđu položaj i razumjeti njegov svijet, ostajući pritom svjestan vlastita identiteta, ali pritom, kao što je već istaknuto, doživljavajući u sebi ono što doživljava i osoba s kojom je empatična. Svakako valja naglasiti da su i empatija i suosjećanje odgovor subjekta na situaciju objekta s kojim je u određenom odnosu, odgovor koji ima različite naglaske kako kod empatije, tako i kod suosjećanja. Razlikujući empatiju od suosjećanja, treba naglasiti kako su razvojni psiholozi otkrili da su mala djeca suosjećajna i prije nego što shvate da postoje odvojeno od drugih ljudi. Prve su mogućnosti empatijskog doživljavanja pak moguće onda kod djece kada se počinju prepoznavati u ogledalu. To nas upućuje prema činjenici da je odrastao čovjek sposobniji za empatiju od djeteta, dok je suosjećanje ganuće prema drugom koje je neovisno o dobi, naravno, isključujući pritom sasvim malenu djecu.²

Sposobnost razumijevati druge osobe ovisi o tome koliko dobro poznajemo mental-

no stanje nas samih i osjećamo li se sami u sebi integrirani. Biti empatična osoba znači biti objektivan prema osobi koju nastojimo razumjeti, ne miješajući svoje stanje sa stanjem druge osobe. Osluškiivanje druge osobe zahtijeva da se razlikujemo od druge osobe, da budemo svjesni sebe i vlastitog identiteta, no u isto vrijeme razvijajući određenu poveznicu s njom.

Islam

Islam je jedna od triju velikih monoteističkih religija te je druga religija po broju pripadnika. Zasnovana je na vjeri u Alaha, čije ime i znači jedini Bog, prema učenju proroka Muhameda, te počiva na Kuranu.³ Značenje same riječi islam jest potpuno predanje Božjoj volji, a onaj koji to iskazuje jest musliman. Svakom je muslimanu životni cilj častiti Boga kao i slijediti njegov zakon koji je život i spas.⁴

Ta nova religija bila je rado prihvaćena među siromašnijim slojevima Meke te je Muhamed skupio određen broj sljedbenika, što je izazvalo nezadovoljstvo među ostalim građanima pa se 622. godine u pratnji sedamdesetak muškaraca i njihovih obitelji preselio u Medinu. To preseljenje naziva se hidžra te je službeni početak islamske ere.⁵

Sam islamski zakon ima četiri izvora. Prvenstveno je to Kuran, muslimanska sveta knjiga. Muhamed nije autor Kurana, već se vjeruje kako je Kuran vječna, doslovna Božja riječ koja je sačuvana u arapskom jeziku u istom obliku kako je objavljena. Ostali

¹ Usp. J. BOŠNJAKOVIĆ, D. VUKOVIĆ, Empatija, suosjećanje i milosrđe: psihološke i teološke perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 86(2016.)3, 731-756., ovdje: 731.,732.

² Usp. isto, 742.

³ Usp. *Islam*, u: Hrvatski enciklopedijski rječnik, IV., 250.

⁴ Usp. N. DOĞAN, *Religije i spas*, Đakovo, 2013., 121.

⁵ Usp. D. EZGETA, *Odnos između islama i islamskog fundamentalizma*, Đakovo, 2019., 5.

su izvori *sunet* i *hadis* (Muhamedove upute i praktični primjeri), *idžma* (suglasnost velikih islamskih zakonodavaca) i *kijas* (teološko razmišljanje i logičke prosudbe po analogiji). Islam počiva na pet stupova, a to su: *Schahada* (ispovijedanje vjere), *Salat* (molitva), *Saum* (ramazanski post), *Zakat* (milostinja) i *Hadsch* (hodočašće).⁶

Nakon smrti se proroka Muhameda islam u sebi podijelio. Taj raskol nije bio vjerskog, nego političkog karaktera. Od tada pa do danas dvije su glavne sljedbe; suniti koji su legitimnog vođu smatrali Muhamedova punca te šiti koji su smatrali da je vodstvo trebao preuzeti Muhamedov zet. Oni su do danas nepomirljivi i međusobno su zakleti neprijatelji.

Suosjećanje u islamu

Islamski je pojam za suosjećanje *rahmah*. Taj je pojam izvedenica od imenice *rahmet* koja označava Alahovu milost. Alahovu je milost moguće tumačiti dvama načinima; prvi je način da je se tumači kao Alahov sud na kraju života, a drugi je način upravo povezan s temom suosjećanja, samilosti. Samilosni je jedan od naziva kojim se naziva Alaha, a označava upravo onoga koji suosjeća. *Rahmah* uz pojam suosjećanja označava i majčinsku utrobu. Iz toga je vidljivo da je taj islamski pojam doista dubokog i bremenitog značenja. Iz psihologije nam je poznato kako taj osjećaj suosjećanja proizlazi iz čovjekove nutrine koja može biti sinonim za majčinsku utrobu. Suosjećanje je obvezno za svakog vjernika jer se ono nalazi u njihovom zakonu. Sam naziv *islam* u doslovnom prijevodu znači podlaganje Božjoj volji. Stoga je za muslimane temelj-

na poslušnost Bogu. Tako se očekuje da svaki musliman poznaje suosjećanje i trudi se oko njegove primjene.

Kuran i suosjećanje

Iako danas mnogi muslimane i islam smatraju radikalnim i često opasnim, što je potaknulo brojne probleme vezane uz radikalne struje unutar samoga islama, u srži te religije stoji potreba za milosrđem, suosjećanjem, empatijom prema drugom čovjeku. Suosjećanje je na najjednostavniji primjer prikazano u svetoj knjizi Kuranu gdje svaka sura započinje istim retkom: »U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!« (Kur'an I, 1). Kuranski tekstovi daju moralne naputke i propisuju ono za čim muslimani trebaju težiti kao pojedinci i kao zajednica. Među 99 se imena najčešće pojavljuju imena Milostivi i Samilosni, te su upravo to ime muslimani pozvani zazivati. Alahova samilost očituje se kao suosjećanje, kao duboka potreba da se čovjeku približi i s njim započne dijalog, te da mu u njegovim poteškoćama iskaže svoje suosjećanje, odnosno razumijevanje. Muslimani su preko proroka Muhameda pozvani doslovno slijediti predaju koju im je on dao od Alaha, a to znači da pravi sljedbenik Proroka treba biti milostiv i suosjećajan prema svima u svijetu. Netko tko je okrutan i nema osjećaja prema tuđoj patnji ne može biti sljedbenik Proroka ni u bilo kojem smislu. Iz samog Kurana i Alahove objave vidljivo je dakle da je islam u svojem izvornom poslanju, između svega ostalog, i religija suosjećanja. »Umjesto prihvaćanja načela da je najjači najmoćniji, Kur'an ističe odgovornost muslimana jednih za druge, da su dužni brinuti se jedni za druge i međusobno se štititi, bez obzira

na društveno-imovinski položaj.«⁷ Iako tu brigu jednih za druge možemo tumačiti u opće društvom ozračju, ona u sebi ipak skriva čovjekovu potrebu za suosjećanjem i pomoći drugome.

Milostinja (zekat) kao izraz suosjećanja

Zekat ili zakonska milostinja jedan je od pet glavnih stupova islama, odnosno onoga što muslimani ispovijedaju kao svoju vjeroispovijed i po čemu su pozvani živjeti i usmjeravati svoj život.⁸ Zekat je dužan davati svaki musliman: »A zekat pripada samo siromasima i bijednicima, i onima koji ga skupljaju, i da se srca ljudi pridobiju, i za oslobođenje robova, i ljudima dugom svladanima, i borcima na Putu Allahovu, i putniku namjerniku! Tako je odredio Allah! A Allah sve zna i mudar je.« (Kur'an IX, 60). Svaki je musliman dužan gajiti suosjećanje (*rahmah*) prema zarobljenicima, udovicama i siročadi te plaćati porez u vidu milostinje. Zekat služi još i za promicanje znanja, pa se tako od njega grade škole. Od njega se grade i bolnice, prihvatilišta za nezbrinutu djecu te brojne druge socijalne ustanove koje pomažu čovjeku zadržati minimum dostojanstva i pravo na život. »Zekat izražava muslimansko bogoštovlje i iskazivanje zahvalnosti Bogu potpomaganjem sirotinje. On zahtijeva godišnji prilog od 2,5 posto od osobnog imetka i ostavštine, a ne samo postotak godišnjeg dohotka.«⁹ Iako je zekat nametnuti prilog, odnosno obveza koju naređuje sam Allah, on ipak proizlazi i iz čovjekove duboke pogođenosti za tuđu neimaštinu. Svaki čovjek, a pogotovo vjernik,

ima potrebu pružiti bližnjemu pomoć, iskazati mu svoje suosjećanje. O suosjećanju često govorimo iz psihološke perspektive, *čovjekovoj* važnosti da se na duhovan način uključi u tuđu patnju i tako mu olakša, no ne treba smetnuti s uma da su nama ljudima potrebna i materijalna dobra te da zekat trebamo shvaćati kao materijalnu pomoć u našim poteškoćama koju isto tako možemo nazvati suosjećanjem za tuđe potrebe.

Dva pogleda na džihad povezana sa suosjećanjem

Cijeli Kuran poziva na suosjećanje i, kao što smo već prije mogli vidjeti, srž je islamske vjere suosjećanje iz kojeg onda proizlaze sva ostala učenja. Međutim, današnjicom zrači potpuno drukčija slika islama. Muslimani su u današnje vrijeme često radikalizirani i ne poštuju nikakva ljudska prava, a izraz je suosjećanje za njih potpuna nepoznanica. Svoju radikalizaciju pravdaju time što je i njihov najveći prorok Muhamed bio ratnik. Islam poznaje džihad kao izraz za sveti rat. »Kur'an zapovijeda muslimanima da se bore (džihad) na Božjem putu i da se ugledaju na Poslanika i njegove ratne drugove.«¹⁰ Ta zapovijed muslimanima odnosi se isključivo na obranu ako su napadnuti. No radikalne skupine tumače ga kao mesijansku viziju osnivanja potpunog zajedništva i spasa za sve, te nasilnim putem nameću islam i zakone u državama koje napadaju. Ti primjeri vidljivi su na Bliskom istoku koji se danas bori s jakom ekstremističkom islamskom strujom koja, namećući svoj zakon, zatire ljudsku slobodu u osvojenim krajevima. Kuran i islamski vjerski vođe takvo tumačenje džihada osuđuju. Promatrajući te radikalne skupine, potrebno je vidjeti

⁶ Usp. N. DOGAN, *nav. dj.*, 134., 135.

⁷ J. L. Espostio, *Što bi svatko trebao znati o islamu*, Zagreb, 2003., 166.

⁸ Usp. *isto*, 35.

⁹ *Isto*, 37.

¹⁰ *Isto*, 125.

i pozadinu iza kojih oni opravdaju svoje postupke. Čitajući tekstove Kurana, moramo razmišljati o svjetlu u kojem je pisan i društvenom zbivanju toga vremena, koja su bila ispunjena ratnim okolnostima, krvnim osvetama i borbom za bolji položaj u ekonomskom smislu. Stoga se ne treba čuditi da su pojedini ljudi džihad smatrali potrebnim, kako u prošlosti, tako i u današnjici. No takav pogled na džihad baca ljagu na cijelu islamsku zajednicu, koja kroz tu prizmu postaje jedna hladna i bezosjećajna religija. Džihad ima i svoju pozitivnu stranu. To je ona koja ga ne tumači isključivo kao rat u smislu širenja islama po svijetu. Pozitivan stav označava borbu vjernika; musliman se bori sa zlom, traži uzoran život i bori protiv nepravde nanesene bratu. To je borba koja zahtijeva moralan život, pomoć pri obrani i izgradnji boljeg društva i poticaj na činjenje dobrih djela.¹¹ Svi ti pozitivni stavovi mogu nas upućivati na jedan oblik suosjećanja koji se može prepoznati u tim borbama, pogotovo vezanima uz bližnjega i društvo. Taj je pozitivan vid *džihada upravo ono što donosi i sam* Kuran, kao i višestoljetna tradicija.

Suosjećanje iz kršćanske i islamske perspektive

Muslimani i kršćani moraju naći zajedničke temelje na kojima treba počivati međusobna suradnja. Prvi i osnovni razlog personalistički je i proizlazi iz dostojanstva osobe. I jedni i drugi ispovijedaju kako je čovjek vrhunac stvaranja, onaj kojemu je Bog udahnuo dušu i dao mu vlast nad svime stvorenim: »Kad mu dam lik i u nj udahnem dušu, vi mu se poklonite« (Kur'an 15, 29). Knjiga Postanka govori slično: »Načinimo

čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze po zemlji« (Post 1, 26).

Upravo iz takvog shvaćanja čovjeka trebaju proizlaziti i međusobni odnosi unutar jedne religije, ali i međureligijski. Kršćanstvo poziva na milosrđe i suosjećanje prema siromašnima i patnicima po Kristovu uzoru koji je dao svoj život za grešnike. Isto tako i islam poziva svoje sljedbenike da međusobno suosjećaju u patnjama i nevoljama, ali i u radostima i veseljima

Kršćanstvo uči da je ljubav prema bližnjemu kriterij po kojemu će ga se suditi: »Bijah gladan i dadoste mi jesti, bijah putnik i primiste me, bijah u tamnici i dođoste k meni« (Mt 25, 35). Krist je u svom javnom djelovanju pozivao na milosrđe i ljubav jer je i sam Bog ljubav. Poziva na nadilaženje starog, osvetničkog zakona (oko za oko, zub za zub.) Ljubav koju Krist donosi nije egoistična, nego se posvećuje tuđem životu. Isti je princip i u temelju islamskog zakona; suosjećanje je samo srce islamske religije i važnije je od svih drugih sastavnica jer sve one proizlaze iz suosjećanja.

Islam uči kako je njegov cilj postići mir. Mir se ne postiže ljudskim dogovorima te on nije puki prekid ratovanja. Pretpostavka društvenog mira mora biti mir u nutrini svakog pojedinca. No osoba ne može biti mirna i spokojna dok njezin bližnji pati. Zato je koncept suosjećanja zapravo snaga koja pokreće ljudske odnose. Čovjek koji nije sposoban suosjećati s drugima nije osoba jer je glavno obilježje osobe sposobnost odnosa.

Princip suosjećanja nalazi se u svakoj religiji, etici i duhovnosti. Minimalna mjera

suosjećanja nalazi se u onome što se u kršćanstvu naziva zlatnim pravilom: »Sve što želite da ljudi čine vama činite i vi njima!« (Mt 7, 12). Inačica te Isusove izreke nalazi se i u samoj islamskoj tradiciji: »Nitko od vas neće istinski vjerovati dok ne bude želio svome bratu ono što želi sebi.« Ta zajednička baština mogla bi biti temeljem za međusobnu suradnju i poštovanje u cilju očuvanja duhovnih vrijednosti i izgradnje boljeg i humanijeg svijeta.¹²

Zaključak

Suosjećanje je poticaj da se suživimo s patnjom i potrebama našega brata koji je u nevolji. Također, prikazane su osnovne karakteristike islama, njegov nastanak, te nastanak i sadržaj njihove svete knjige Kurana. Svaka religija poznaje suosjećanje, među njima i islam – religija koja na prvi pogled izgleda kao jedna hladna i bezosjećajna stvarnost u kojoj bilo koji vid empatije, suosjećanja ili bilo kakve blizine nije moguć. Promatrajući i proučavajući islam, mogli smo vidjeti kako to zapravo nije tako. Islam je u svojoj srži suosjećajna religija, no pojedinci koji zanemaruju tu zapovijed suosjećanja ostavljaju prljav trag na toj religiji. To negativno prikazivanje islama dolazi ponajviše od brojnih terorističkih napada koje određeni muslimani čine u ime religije i

vjerskih uvjerenja. Česte su prijetnje islamizacijom Europe i druge nedaće pred kojima se cijeli svijet zgraža. Gledajući svjetska zbivanja, vidljivo je da se stvara vrlo negativna slika o cjelokupnome islamskom svijetu. Nažalost, takav pogled utječe na brojne ljude koji su nevini i pate zbog pojedinih ekstremističkih skupina.

Dva su glavna izvora promatranja suosjećanja u islamu; Kuran i jedan od pet stupova islama – zekat, odnosno milostinja koju muslimani daruju za potrebe siromaha. Na temelju tih dvaju izvora vidljivo je koliko je islam pun suosjećanja, posebice za one koji su u materijalnoj neimaštini. Posljednji dio rada govori o suosjećanju iz kršćanske i islamske perspektive, gdje je vidljivo kako obje religije poznaju suosjećanje u njegovu izvornom smislu, onakvom kakvom ga predstavlja psihologija. Taj, možda sitan, detalj kao što je suosjećanje ipak može postati predmetom dijaloga između mnogih religija, njihova zajedničkog razumijevanja čovjeka i izgradnji boljitka za cijeli svijet. Suosjećanjem jednih prema drugima možemo puno toga postići; pomažući jedni drugima u nevoljama i osluškujući jedni druge, izgrađujemo bolji svijet i budućim generacijama ostavljamo u nasljeđe tolerantnije društvo u kojem ćemo imati više razumijevanja jedni za druge.

¹¹ Usp. isto.

¹² Usp. <http://franjevacki-institut.hr/sadrzaj/pdf/2019-01-31-10-00-7722-.pdf> (19. 8. 2021.).

Moralne i bioetičke kontroverze kloniranja ljudi

Martina Ganjto, V. god.

Uvod

Kloniranje je postalo jedno od glavnih bioetičkih i društvenih tema. Puno je toga napisanoga i izgovorenoga o toj temi u zadnjih pedesetak godina. Znanost napreduje i pruža velike mogućnosti za unaprjeđenje ljudskoga života. Ali ono što bi moglo unaprijediti ljudski život, može dovesti i do njegova ugrožavanja i uništenja.

1. Općenito o kloniranju

1.1. KLON I KLONIRANJE

Pojam *klon* grčkog je podrijetla (κλων) i znači mladica, grančica. Klon je skup genetički identičnih organizama koji nastaju uzastopnim diobama od jednog roditelja kao njegove identične kopije. On je skupina stanica ili organizama koji su nastali iz jednog individuuma nespolnom reprodukcijom iz čega nastale stanice ili organizmi imaju isti genetički identitet. Nespolno razmnožavanje općenito znači razmnožavanje bez heterospolnog općenja koje može dovesti do oplodnje i nastanka novog organizma. Tako se razmnožavaju, na primjer, bakterije, amebe i drugi jednostanični organizmi. To se događa u prirodnim uvjetima, bez čovjekova tehničkog zahvaćanja. Kloniranje je postupak dobivanja klona identičnom replikacijom jednog entiteta i

ono uvijek uključuje čovjekov tehnički zahvat¹ te označava replikaciju ili stvaranje genetički identičnih organizama, stanica ili gena.² Dakle, kloniranje označava stvaranje identične kopije nečega. To je oblik reprodukcije koja nastaje svjesnim ponavljanjem genetskog sadržaja druge jedinice, a ne slučajnim spajanjem muške i ženske spolne stanice.³

1.2. VRSTE KLONIRANJA

Razlikujemo dvije vrste kloniranja: reproduktivno i terapijsko kloniranje. Reprodukativno kloniranje obuhvaća zakone s pomoću kojih se kloniranjem stvara potomstvo aseksualnim putem, postupkom koji obuhvaća: aspiraciju jajnih stanica, enukleaciju, prijenos jezgre iz somatske stanice, rast embrija *in vitro* te prijenos embrija u maternicu. Za kloniranje metodom prijenosa jezgre dovoljna je jedna somatska stanica, a takvih je u ljudskom organizmu 80 – 100 bilijuna. Posljedica toga kloniranja mogla bi biti proizvodnja ljudi po želji i

narudžbi te bi se rađanje svelo na laboratorijsku proizvodnju ljudi.⁴ Ono bi pomoglo i pri nadzoru nad ljudskom evolucijom, u selekciji ljudi s najboljim osobinama, pri odabiru spola djeteta, za proizvodnju kopija djeteta ili djece za neplodne parove i homoseksualne osobe. Reprodukativno bi kloniranje, kada bi bilo izvedivo i legalno, postalo uobičajena praksa rješavanja neplodnosti bogatijih pojedinaca.⁵

Prirodna seksualna reprodukcija karakteristična za sve sisavce ne može se tako lako i bez loših posljedica nadomjestiti tehničkom aseksualnom reprodukcijom. Tome svjedoče iskustva već kloniranih životinja koje pokazuju razne poremećaje jer su geni odrasloga donora stanične jezgre već kemijski oštećeni, istrošeni.⁶ To vidimo na primjeru ovce Dolly koju je veterinar eutanazirao jer je imala artritis i rak pluća. Problem je bio i što je Dolly bila jednako stara kao i njezina davateljica jezgre i zbog toga je doživjela samo šest i pol godina.⁷ Zbog toga neki tvrde da kloniranje životinja i čovjeka nije moguće zato što su stanice odraslog organizma nepovratno diferencirane i ne može ih se nikakvim postupkom vratiti u stanje nediferencirane zigote.

Unatoč nemogućnosti kloniranja čovjeka neki smatraju da je moguće ponoviti po-

jedinice nadarene genijalnošću i ljepotom. Tu se može pojaviti sindrom xeroxomanije (engleska riječ *xerox* znači fotokopiranje) koji tvrdi da se metodom prijenosa jezgre mogu stvarati preslike ljudi.⁸ No iz preslike ne bi nužno proizašla savršena istovjetnost osobe. Tu se misli na dušu koju stvara Bog i koja se ne može stvoriti kloniranjem. Uz to psihički razvoj, kultura i okolina dovode do različitosti. To možemo primijetiti i na blizancima odgojenima u različitim sredinama. Postoji i Harrisova ilustracija kojom tvrdi da ako Lenjina znanstvenici uspiju klonirati, on neće biti ista osoba zato što ne možemo ponovno stvoriti predrevolucionarnu Rusiju, njegovu okolinu i obrazovanje, njegove roditelje koji su utjecali na njegov odgoj ni učiniti da učenje Karla Marxa opet postane obećavajuće. Znanstvenici mogu samo reproducirati Lenjinov genom, ali to nije dovoljno.⁹

Druga je vrsta kloniranja terapijsko kloniranje koje podrazumijeva razne tehnike kloniranja kojima bi se stvarali stanice, organi, tkiva i drugi biološki materijali za potrebe transplantacijske medicine i terapijske zahvate humane medicine. Takvo kloniranje obuhvaća: aspiraciju jajnih stanica, enukleaciju, prijenos jezgre iz somatske stanice pacijenta, rast embrija *in vitro* i razaranje embrija zbog dobivanja matičnih stanica.¹⁰ Prema tomu vidi se važna razlika između reproduktivnog i terapijskog kloniranja jer se pri potonjem embrio ne implantira u

¹ Usp. T. MATULIĆ, Problem kloniranja čovjeka (I. dio). Biomedicinske datosti: činjenice, tumačenje i razumijevanje, u: *Bogoslovska smotra* 73(2003.)1, 198-199.

² Usp. isto, 201.

³ Usp. T. MATULIĆ, *Bioetički izazovi kloniranja čovjeka*, Zagreb, 2006., 34.

⁴ Usp. T. MATULIĆ, Problem kloniranja čovjeka (I. dio). Biomedicinske datosti: činjenice, tumačenje i razumijevanje, 203.

⁵ Usp. D. POLŠEK, Sloboda kloniranja, u: *Filozofska istraživanja* 24(2004.)2, 617.

⁶ Usp. T. MATULIĆ, Problem kloniranja čovjeka (I. dio). Biomedicinske datosti: činjenice, tumačenje i razumijevanje, 209.

⁷ Usp. T. MATULIĆ, *Bioetički izazovi kloniranja čovjeka*, 25.

⁸ Usp. T. MATULIĆ, Problem kloniranja čovjeka (I. dio). Biomedicinske datosti: činjenice, tumačenje i razumijevanje, 206.

⁹ Usp. D. POLŠEK, Sloboda kloniranja, u: *Filozofska istraživanja* 24(2004.)2, 612.

¹⁰ Usp. M. ARMINI, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2009., 163.

maternicu, već se iz njega izdvajaju potencijalno korisne stanice u terapijske svrhe.¹¹ Zbog manjka organa za transplantaciju i pojave ilegalnih radnji koje su posljedica velike potražnje organa mogućnost kloniranja organa daje veliku nadu onima koji čekaju red za transplantaciju. Uz to bi primjena tehnike terapijskog kloniranja riješila problem odbacivanja organa pri transplantaciji.¹²

Jedna je od vrsta terapijskog kloniranja kloniranje sa životinje na čovjeka, ksenotransplantacija. Nakon godina planiranja japanski znanstvenik Hiromitsu Nakauchi dobio je 2019. godine dopuštenje japanske vlade da provede eksperiment na embriju koji će biti kombinacija čovjeka i životinje. On već godinama želi ostvariti svoj san – uzgojiti ljudske organe u životinjama kako bi se mogli koristiti za transplantaciju. Kontroverznom je eksperimentu Japan dao zeleno svjetlo.¹³ Pio XII. dopustio je ksenotransplantaciju uz uvjet da presađeni organ ne narušava psihološki i genetski integritet primatelja, uz postojanje opravdanog očekivanja u uspješnosti zahvata i da darovatelj nije pod rizikom.¹⁴

Terapijsko se kloniranje ljudskoga embrija odnosi na stvaranje embrija s nakanom uništenja, čak iako se time želi pomoći bo-

lesnima. Ono je nespojivo s ljudskim dostojanstvom zato što se prema embriju ophodi kao prema pukom sredstvu koje se može upotrebljavati i uništiti. Nemoralno je žrtvovati ljudski život u terapijske svrhe.¹⁵ Tu se ne gleda previše na etičnost, nego samo na zaradu. Terapijsko kloniranje zapravo znači proizvodnju i ubijanje embrija.

2. Moralni, bioetički i pravni problemi vezani uz kloniranje

2.1. ARGUMENTI ZA REPRODUKTIVNO KLONIRANJE I PROTIV REPRODUKTIVNOG KLONIRANJA

Iako danas prevladava stav o zabrani reproduktivnog kloniranja, ipak postoje oni koji ističu argumente u prilog reproduktivnog kloniranja. Oni tvrde da reproduktivno kloniranje mora biti dopušteno kao dio prokreativnih prava parova koji ne mogu imati djecu, koji imaju rizične nasljedne bolesti. Također tvrde da se zabranom toga kloniranja krši pravo na znanstveno istraživanje koje je zajamčeno u većini država.

Protiv kloniranja navode se argument koji tvrdi da se kloniranjem narušava načelo jednakosti ljudskih bića. Poslodavci mogu zloupotrebljavati klonove, tj. može doći do kontroliranja i dominacije nad kloniranim osobama. Zagovornici kloniranja tvrde da će do narušavanja jednakosti doći samo ako društvo bude tretiralo kloniranog pojedinca kao osobu koja ima manja prava. Tu treba naglasiti da i oni koji se protive kloniranju inzistiraju da se klonirane osobe zaštite i imaju ista prava kao i sva ljudska bića.

¹⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dignitatis personae – Dostojanstvo osobe. Naputak o nekim bioetičkim pitanjima*, Zagreb, 2009., br. 30.

I protivnici i zagovornici reproduktivnog kloniranja slažu se da naše sadašnje spoznaje o kloniranju nisu dovoljne i ne mogu osigurati siguran postupak reproduktivnog kloniranja. Zbog toga se zagovornici reproduktivnog kloniranja zalažu za uvođenje njegove privremene zabrane.¹⁶

2018. godine u Kini klonirani su Zhong Zhong i Hua Hua, dva identična dugorepa makaki majmuna, koji su prvi primati klonirani iz neembrionske stanice, u procesu koji se naziva transferom jezgre somatske stanice (ista metoda kojom je klonirana ovca Dolly). Znanstvenici s Instituta za neuroznanost Kineske akademije znanosti u Šangaju izjavili su da su time uklonjene tehničke zapreke kloniranju ljudi. »Muming Poo, profesor molekularne i stanične biologije rekao je da su ljudi primati i da je tehnička prepreka za kloniranje primata, uključujući ljude, sada uklonjena. Odlučili su ukloniti tu barijeru kako bi stvorili životinjske modele koji su korisni za medicinu, za ljudsko zdravlje te nemaju namjeru primijeniti ovu metodu na ljude.«

Od kloniranja su Dolly u Škotskoj 1996. godine znanstvenici uspješno primjenjivali SCNT za kloniranje više od 20 drugih vrsta, među kojima su krave, svinje, psi, zečevi, štakori i miševi.¹⁷

Marko Kos s Katedre za etiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu odgovara na pitanje

¹⁶ Usp. M. ŠKORIĆ, Pravna regulacija reproduktivnog i terapijskog kloniranja na međunarodnoj i nacionalnoj razini, u: *Zbornik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 28(2007.)2, 1242-1243.

¹⁷ Usp. Kineski znanstvenici klonirali majmune i otvorili put kloniranju ljudi, 25. siječnja 2018. Dostupno na: <https://magazin.hrt.hr/426843/kineski-znanstvenici-klonirali-majmune-i-otvorili-put-kloniranju-ljudi> (13. 11. 2020.).

kako bioetika gleda na kloniranje majmuna i ističe da se uvijek postavlja pitanje prelaske na ljude. Taj pokus kloniranja majmuna dao nam je do znanja da smo spremni prijeći na ljude. Više nije pitanje što će biti *ako* kloniramo čovjeka, nego što će biti *kada* kloniramo čovjeka.

Napominje i kako u ovom trenutku već postoji kloniranje embrija, samo što oni još nisu zasađeni u maternice, što je zasad zabranjeno jer je 1992. godine Svjetska zdravstvena organizacija zabranila bilo kakvo kloniranje, odnosno stavljanje u maternicu oplodjenih embrija.

I Vatikan je reagirao na kloniranje majmuna. »Nije dobro sve što je moguće«, rekao je predsjednik Papinske akademije za život Vincenzo Paglia, a predsjednik talijanske Biskupske konferencije Angelo Bagnasco rekao je da taj slučaj kloniranja »još jedanput potvrđuje volju za posjedovanje moći ili maniju svemoći koja raste«.¹⁸

2.2. PRAVNA REGULACIJA REPRODUKTIVNOG KLONIRANJA

Vijeće Europe usvojilo je dva dokumenta. Prvi je dokument Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskoga bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini koja je stupila na snagu 1999. godine i do sada ju je ratificirala 21 država među kojima je i Hrvatska. Drugi je dokument Dodatni protokol o zabrani kloniranja ljudskih bića. Dokument stupa na snagu

¹⁸ Usp. Kako bioetika gleda na kloniranje majmuna?, 29. siječnja 2018. Dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/427380/kako-bioetika-gleda-na-kloniranje-majmuna> (13. 11. 2020.).

2001. godine. Do sada ga je ratificiralo 16 država u koje se ubraja i Hrvatska.

Prvi dokument traži od država stranaka da štite dostojanstvo i identitet svih ljudskih bića. Dodatni protokol zabranjuje svaki postupak namijenjen stvaranju ljudskog bića genetski istovjetnog drugom ljudskom biću. Tim je odredbama zabranjeno reproduktivno kloniranje i primjena tehnike prijenosa jezgre u svrhu stvaranja genetski istovjetnih bića.¹⁹

Danas ne postoji država u kojoj je legalizirano reproduktivno kloniranje. Dodatni protokol zabranjuje reproduktivno kloniranje, ali ne donosi sankcije za one koje se ne pridržavaju zabrane. Dakle, države stranke trebaju propisati sankcije za nepridržavanje odredbi.²⁰ Za kršenje odredbi propisane su kaznene sankcije koje se kreću od novčane kazne do kazne zatvora do 30 godina. Na primjer, u Italiji je propisana kazna od 10 do 20 godina zatvora i novčana kazna od 600 000 do milijun eura. U našoj je državi propisana kazna od šest mjeseci do pet godina i za postojanje kaznenog djela traži se izravna namjera. No nije zabranjeno kloniranje stanica i tkiva za potrebe medicinskih istraživanja. To će biti kazneno djelo jedino ako je cilj stvaranje istovjetnog ljudskog bića.

Postoje i države koje su odgodile donošenje konačne odluke o pitanju zabrane reproduktivnog kloniranja te je kod njih zabrana privremenog karaktera. Tako je Izrael uveo

moratorij i za kršenje propisao novčanu kaznu i kaznu zatvora do četiri godine.²¹

2.3. ARGUMENTI ZA TERAPEUTSKO KLONIRANJE I PROTIV TERAPEUTSKOG KLONIRANJA

Za razliku od reproduktivnog kloniranja, u ovom se slučaju embriji neće razvijati jer je njihova svrha izdvajanje matičnih stanica, a to znači uništenje embrija. Protivnici toga kloniranja ističu da je embrio ljudsko biće i da ga je nemoralno stvarati kako bi ga se iskoristilo kao sredstvo za postizanje »više svrhe« i na kraju ga uništilo. Također naglašavaju postojanje alternativnih izvora matičnih stanica koje ne zahtijevaju uništenje embrija. To su npr. pupčana vrpca i koštana srž. Terapeutsko bi kloniranje moglo biti iskorišteno i za razvoj reproduktivnog kloniranja. Postoji velika opasnost da bi to kloniranje moglo omogućiti rađanje ljudskih klonova.

S druge strane, terapeutsko je kloniranje važno u liječenju niza bolesti. Njime bi se mogla uzgojiti koža, krvne stanice, živčana tkiva, kosti, hrskavice i tako liječiti ozljede i bolesti kao što su Parkinsonova bolest, Huntingtonova bolest, oduzetost udova, leukemija i druga oboljenja. Vjerojatno bi i kloniranje embrionalne matične stanice bilo učinkovito sredstvo u liječenju bolesti jetre, bubrega, pluća i srca. Vrhunac terapeutsko kloniranja bio bi u proizvodnji tkiva i organa za transplantaciju. Primjena te tehnike kloniranja riješila bi problem odbacivanja organa pri transplantaciji.²²

2.4. PRAVNA REGULACIJA TERAPEUTSKOG KLONIRANJA

Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini ne sadrži izričite odredbe koje zabranjuju ili odobravaju terapeutsko kloniranje. No postoje razmišljanja da odredba 18. članka zabranjuje tu tehniku kloniranja. Zakon govori o istraživanju na zametcima *in vitro* i kaže da kada zakon dopušta istraživanje na tim zametcima, mora osigurati odgovarajuću zaštitu tog zametka i zabranjuje stvaranje ljudskih zametaka u istraživačke svrhe. Prema tome bi članu terapeutsko kloniranje bilo zabranjeno ako bi obuhvaćalo stvaranje funkcionalnih ljudskih embrija za istraživanje, a o tome odlučuje svaka država za sebe. To znači da kada bi ono što nastane primjenom tehnike prijenosa jezgre smatrali embrijem, njegovo bi stvaranje bilo zabranjeno.

Dodatni je protokol uz Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini izazvao dvojbu oko pitanja zabrane ili dopuštanja terapeutskog kloniranja. Odredba zabranjuje svaki postupak namijenjen stvaranju ljudskog bića genetski istovjetnog drugom ljudskom biću. Tom je odredbom zabranjena uporaba tehnike prijenosa jezgre samo ako bi ona imala cilj stvaranje genetski identičnog ljudskog bića. Dakle, ona nije zabranjena dok njezin cilj nije stvoriti ljudsko biće. Ako bi se embrio nastao uporabom te tehnike smatrao ljudskim bićem, onda bi ta odredba zabranjivala terapeutsko kloniranje. Protokol državama ostavlja moguć-

nost da same definiraju pojam ljudsko biće. Tako je za nizozemsku vladu ljudsko biće samo rođena individua i oni bi mogli dopustiti terapeutsko kloniranje bez kršenja Protokola. U hrvatskom zakonodavstvu ne postoji definicija ljudskog bića, ali iz pojedinih odredbi možemo zaključiti da se embrio ne smatra ljudskim bićem. To vidimo u zakonu koji daje pravo ženama na prekid trudnoće do isteka desetog tjedna od dana začeća.

Postoje države koje dopuštaju stvaranje embrija u istraživačke svrhe i izdvajanje matičnih stanica. Te su države: Velika Britanija, Švedska, Belgija i Nizozemska. One su ozakonile terapeutsko kloniranje.

Druga skupina država embrijima pruža najveći stupanj zaštite i izričito zabranjuje istraživanje embrija, uz iznimku ako se radi o postupku za dobrobit samog embrija. Te su države: Austrija, Italija i Njemačka. One zabranjuju terapeutsko kloniranje.

U većini država zaštita embrija ovisi o stupnju njegova razvoja. One drže da je embrio više od nakupine stanica, ali manje od osobe i dopuštaju istraživanje na višku embrija koji su ostali nakon postupka umjetne oplodnje.²³

U Hrvatskoj je zabranjen svaki postupak namijenjen stvaranju ljudskog bića genetski istovjetnog drugom ljudskom biću, bilo živom bilo mrtvom. No još uvijek nije donesen zakon koji izričito zabranjuje terapeutsko kloniranje.²⁴

¹⁹ Usp. M. ŠKORIĆ, Pravna regulacija reproduktivnog i terapeutskog kloniranja na međunarodnoj i nacionalnoj razini, u: *Zbornik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 28(2007.)2, 1245-1246.

²⁰ Usp. *isto*, 1248.

²¹ Usp. *isto*, 1246-1249.

²² Usp. *isto*, 1249-1251.

²³ Usp. *isto*, 1251-1260.

²⁴ Usp. *Međunarodni Ugovori*, 13(2003.), Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2003_08_13_109.html (13. 11. 2020.).

Utjecaj protestantizma na kršćansku liturgiju

Petar Čengić, II. god.

Slobodno možemo reći da je utjecaj protestantskog nauka prisutan u našoj Crkvi samim dolaskom protestanata i Martina Luthera. Sama je prisutnost protestanata i Luthera znatno utjecala na neke principe i poglede Katoličke Crkve. Odmah moramo naglasiti da taj utjecaj nije nužno loš i da ga ne treba gledati s prezirom i strogim odbijanjem.

Kao i uvijek bogata i tradicionalna kršćanska filozofija daje nam tu sposobnost da stvari sagledavamo strogo objektivno i s velikom pažnjom. Martin Luther svojim dolaskom ukazuje na brojne poteškoće u Rimokatoličkoj Crkvi. Crkva je tada zaglibila u veliku krizu identiteta, crkveni je vrh živio i više nego hedonistički zaslijepljen blagodatima materijalnog svijeta zaboravljajući na svoje primarno poslanje. Crkva je jednostavno izgubila pravac, a sam Luther nije imao loše namjere, ali način na koji je to izveo i iskoristio takvo stanje nedopustiv je.

Nećemo toliko zadirati u samog Martina Luthera ili Jeana Calvina koji su imali velike probleme u svojoj duhovnosti, nego ćemo se pokušati usredotočiti na sam utjecaj. Veliki pozitivni utjecaj protestanata na katoličko shvaćanje vjere jest zasigurno intenzivnije proučavanje same Biblije. Prisjetimo se da Biblija tada nije bila dostupna svima, većina nije bila ni pismena. Protestantizam je zasigurno približio Sveto pismo običnom čovjeku. Bolje proučavanje i shvaćanje Svetoga pisma zasigurno pridonosi drukčijem

pogledu na liturgijsko slavlje, koje već tada doživljava neke svoje promjene. Promjene se nisu odmah odrazile na sam izgled liturgije, ali je u pojedincu ipak donijelo neke pozitivne stvari i nova shvaćanja. Svećeništvo toga doba nije bilo nešto pretjerano školovano, pa je približavanje Biblije i njima nešto značilo.

Protestantizam je mnoge stvari doveo u pitanje, što je Rimokatoličku Crkvu dovelo u situaciju da se zatvori u sebe i sabere. Vrhunac tog pozitivnog utjecaja jest sabor u Tridentu 1545. godine. Protestantska pitanja tjeraju Crkvu i daju joj priliku da popravi svoje propuste. Iako je Lutherova revolucija već napravila veliku štetu, Crkva ipak donosi konkretne odgovore Tridentskim saborom. Liturgija poprima ono što joj je oduvijek pripadalo – mistiku. Svećenička je formacija strogo definirana, osnivaju se brojne bogoslovije, formiraju se jaka teološka učilišta. Protestantizam i više nego osvještava Crkvu da je uistinu čuvarica vječne istine. Od tog se trenutka Crkva prepušta jednom organskom rastu gdje je onaj svjetovni, materijalni i hedonistički vrh Crkve nestao.

Crkve Zapada i Istoka uistinu imaju puno toga zajedničkog i treba gajiti i čuvati to zajedništvo s pravim apostolskim zajednicama. No naša je Crkva opet zaslijepljena, ali ovaj put ne samo materijom. Krivim shvaćanje ekumenizma događa se šokantno usvajanje protestantskih ideja koje se uvode u Crkvu, što rezultira sve većim otu-

đenjem od drevnih crkava Istoka, odnosno udalžavanjem od zajedničke tradicije Istoka i Zapada.¹ Velike nam promjene u svim segmentima Crkve donosi Drugi vatikanski sabor. Mnogi će reći da je naša Crkva u svojoj dobroj volji za jedinstvo svih kršćana naivno prihvatila određene stvari kako bi se približila protestantskim zajednicama kojih je danas sve više.

Zanimljiv je primjer koji ćemo ovdje izdvojiti, a to je slavljenje svete euharistije tako da je svećenik okrenut prema narodu (*versus populum*). Sama se ideja javlja 1920. godine, a 1949. godine *versus populum* predlaže se na razmatranje u svrhu »vraćanja« na izvore i približavanje nekim protestantskim zajednicama. Često se smatra da je takav oblik bio izvoran i da je zato opstao u velikim bazilikama i katedralama, ali zapravo je postojala isključivo praksa okretanja prema istoku tijekom molitve, dakle to je krivo razmišljanje.² Isto tako doživljavamo veliki paradoks kod samog Luthera i protestanata, gdje Luther prvi govori o *versus populumu*, ali ga nikada ne primjenjuje, kao i mnogi njegovi sljedbenici koji su veliki zagovornici te ideje i prakse. Sama praksa slavljenja mise 'prema narodu' došla je kao dio *jugendbewegung* (Pokreta njemačke katoličke mladeži) tijekom 20-ih godina 20. stoljeća. U to je vrijeme bilo popularno slaviti euharistiju u malim skupinama, te se iz jedne takve javlja liturgijski pokret na čelu s Piusom Parchom koji je bio veliki zagovornik te prakse. Pošto su ljudi vidjeli da je u nekim drevnim rimskim bazilikama oltar također okrenut *versus populum*, vjerovali su da je njihova trenutačna praksa zapravo

oživljavanje ranije kršćanske tradicije.³ Ali, ponavljamo, to je pogrešno tumačenje.

Puno se toga promijenilo u svrhu 'ekumenizma' i u svrhu približavanja mladih u crkvu. No činjenice su da mladi sve manje pohađaju svetu euharistiju, a na području ekumenizma vlada veliki ponor nedefiniranih susreta i sve se svodi opet da Crkva zaboravlja na svoje poslanje da navijesti puninu istine svim narodima. Krivo je pravdati mnoge nelogičnosti u svrhu pastoralne mladosti, koje na kraju postanu stalna praksa. Kao mlada osoba, koja se kreće među mladima, mogu sigurno tvrditi da takve promjene ne privlače mladoga čovjeka. Mladi su danas obasuti raznim podacima, svjetovnim senzacijama, ispraznostima i plitkostima – nama treba mistika, autentičnost, putokaz, sigurnost, nešto trajno što se ne mijenja i konkretnost. Često plitki i neozbiljni svećenički pristup liturgiji (koji je izraženiji kod protestanata koji naposljetku ni nemaju svetu euharistiju) puno utječe na mladu osobu. Mlada osoba u toj plitkosti, ali dobroj volji da ipak pridonese nešto svojoj Crkvi, poprima isto tako plitke motivacije u smislu glazbe. Ne znam zašto, ali radikalno smo izbacili orgulje u svrhu slavlja svete mise i preko mladih koji često nemaju dobru izobrazbu i dobro duhovno vodstvo dovodimo sebi lošu i teološki nepotkrijepljenu protestantsku glazbu, koju čak ni oni ne upotrebljavaju u svrhu ozbiljnijeg liturgijskog slavlja, već isključivo u neformalnim susretima gdje slave Gospodina. To ne treba gledati kao kritiku usmjerenu protestantskim zajednicama, koje imaju razne druge kvalitete. Jednostavno je žalosno kako se ne držimo svoje tradicije i lako razvodnjavamo svoju liturgiju tako da je prilagođavamo svojim željama i prohtjevima.

¹ Usp. K. GAMBER, *Reforma rimske liturgije: Povijesna pozadina i problematika*, Zagreb, 2019., 7.

² Usp. isto, 57.

³ Usp. isto, 58.

Pojedinac i društvo u pogledu F. M. Dostojevskog

Klara Čordaš, V. god.

Uvod

Tema ovoga rada *Zapisi iz podzemlja* F. M. Dostojevskog imat će cilj prikazati utjecaj kontroverznog pojedinca na okolinu te isto tako utjecaj iste te okoline na pojedinca. Tema je to koja je suvremena i u današnjem društvu, odnosno u odnosu individue i društva. Dvije su to komponente koje izgrađuju jedna drugu, ovise jedna o drugoj, te ovisno o životnoj situaciji dovode jedna drugu do uspjeha ili propasti. I sam pisac, da bi što bolje objasnio problematiku, stavlja sebe u središte priče, te će analizom društva i sebe samog, te analizom odnosa sebe prema društvu i obrnuto, pokušati naći uzroke zbog kojih nastaju kontroverzni pojedinci i zbog kojih oni dolaze u sukob s društvenom sredinom. Postavlja se ono uvijek temeljno pitanje: »Tko je u pravu; društvo ili pojedinac – tko se utjecajem više izgrađuje, pojedinac ili društvo?« Ovim radom nastojat ćemo prikazati kako razmišlja i djeluje kontroverzni pojedinac, te pokušava li promijeniti sebe da bi se uklopio u društvo mijenjajući pri tome samog sebe s ciljem da jednim dijelom promjeni i stavove samoga društva. Posebno ćemo se bazirati na objašnjenju povezanosti antropologije i djela *Zapisi iz podzemlja*.

1. »Ja sam bolestan čovjek...«

Tom će rečenicom Dostojevski započeti odlomak *Podzemlje* sa željom da načinom njegova govora prikaže publici uzroke, okolnosti pod kojima nastaje društvo u kojem živi. Pri tome će za glavni lik staviti sebe, i prikazati se kao kontroverzna ličnost. Pod na-

zivom *Podzemlje* Dostojevski podrazumijeva bezizlazni položaj u koji se sam stavlja zbog svojih prevelikih i neostvarenih očekivanja i svoje samovolje. Dostojevskom podzemlje predstavlja stanje duše. Podzemlje je bijedan i mučan život iz kojeg nema izlaza. Pojava je njegova podzemlja zapravo pišćev odnos s društvom i želja za društvenim prihvaćanjem, a da pri tom on ne prihvaća njegovu i svoju raznolikost. Zašto Dostojevski zapada u podzemlje? Moguće da se odgovor nalazi u osobinama glavnoga lika, odnosno u njegovu problemu socijalizacije i prevelike želje za uklapanjem u društvo. S druge strane, možda na to pitanje društvo daje odgovor ne prihvaćajući Dostojevskoga zbog svoje ograničenosti i nemogućnosti da ga razumije i samim ga tim zbog toga odbacuje. Glavni se lik ne slaže s društvom i prezire ljude koji se nalaze u njemu. No, unatoč preziru, ipak želi biti dio toga društva i osjećati se prihvaćenim. Društvo ga odbacuje, a on zbog odbaćenosti i prevelike želje za uklapanjem dolazi u sukob sa samim sobom. U tome se vidi njegova proturječnost. Opisuje sebe kao osobu koja je pakosna, koja sanjari, filozofira, analizira, koja je lakomisljena, nezahvalna, radoznala, koja, osim toga, želi biti prihvaćena, voljena i sretna. Opisujući sebe, on u stvari prikazuje društvo onog vremena. Gledajući svijet samo iz svoje perspektive, glavni će lik doći u sukob sa samim sobom. Nedovoljna upornost i pomanjkanje hrabrosti da se suprotstavi društvu koje ga omalovažava i ponižava dovodi ga do mržnje i želje za osvetom. Zbog svoje samovoljnosti glavni

lik ne shvaća u potpunosti da je i on dio tog društva te i on svojim djelovanjem utječe ili pozitivno ili negativno na njega. On će se neprestano stavljati u ulogu žrtve okrivljujući za to društvo koje ga zbog njegove poniznosti kažnjava, odbacuje i gazi. No upravo će i on isto to učiniti s likom Lize. Liza¹ mu daje i svoju dušu i srce, prihvaća ga onakvog kakav je ne razmišljajući previše o posljedicama koje bi njihov odnos donio. Liza bi tu bila metafora za društvo koje ga prihvaća, cijeni onakvim kakav jest. Na Lizinu reakciju glavni lik odgovara osvetom, gorčinom, mržnjom. Za sva poniženja i teške trenutke koje je doživio kažnjava upravo Lizu, na njoj liječi sve svoje slabosti i frustracije. Stoga se može vidjeti da je na naš glavni lik utjecalo društvo egoizma, ograničenosti i materijalnosti. Tjeranjem Lize od sebe dovodi se u stanje, kako on naziva, podzemlja. Sam je sebi bijedan, osuđuje se, ne vidi svoju svrhu ni izlaz iz te situacije. Ne prihvaćajući raznolikosti u sebi, ne prihvaća ni raznolikost društva, te tako stvara pogrešnu sliku i reakciju o sebi i o društvu, a sve to rezultira stanjem podzemlja.

2. »Kaznionica«

Kaznionica – sama riječ upućuje na okruženje u kojem se nalazi netko tko je zbog nečeg kažnjen. Bila bi to metafora za najodbačeniji dio društva, najnižu društvenu kategoriju koju ostatak gleda kao najgoru, onu koja je sama kriva za stanje u kojem se trenutačno nalazi. I tu ćemo postaviti pitanje: »Koji je glavni uzrok nastajanja kaznionice, te kakvi su odnosi u kaznionici?« Odgovor se nalazi i u društvu i u pojedincu. U jednom dijelu same društvene norme dovode pojedinca u teško stanje koje ga vodi do kaznionice, a opet ponekad i sam karakter pojedinca re-

agira na društvenu normu, te ga ta reakcija dovodi do kaznionice. Sam poredak u kaznionici nije ništa drukčiji nego što je društveni poredak izvan nje. Ta jednakost vidi se u raznolikosti. Tako će u kaznionici boraviti osobe koje su prihvatile i pomirile se sa svojom sudbinom i samim tim prihvatile svrhu svog postojanja. Postoje isto tako osobe koje su svjesne svojih postupaka te se kaju zbog njih. Naći će se tu i likovi koji nisu naučili lekciju, te će iste postupke koji su ih doveli u kaznionicu ponavljati i unutar kaznionice bez ikakva kajanja. Između njih samih postojat će odnos osвете, ljubavi, mržnje, pakosti, osvetoljubivosti, dakle svi ljudski odnosi koji postoje i u odnosima izvan kaznionice. Odbaćenost i prihvaćenost na isti način tretirana je u kaznionici kao i izvan nje. Kao poveznicu objašnjenja uzela bih primjer triju pasa. Kuljtjapka – pas sa sjajnom dlakom i lijep bio je omiljen kod svih zatvorenika, no jedan od njih nakon nekog vremena ubija ga i iskorištava njegovu dlaku za cipele. Tako će uvijek jedan dio ljudi nekoga gledati s određenim poštovanjem, divljenjem i slično, a drugi iz koristoljublja.² Bijelko, šugav pas gnojnih očiju i olinjala repa, kada bi netko prolazio, uvijek bi legao na leđa i svi bi ga uvijek šutali, osim jednog zatvorenika. I to se može povezati s ljudima koji ne pružaju otpor iako su maltretirani; prihvaćaju to kao svoju svrhu i sasvim normalno prihvaćaju reakciju većine koja ih kažnjava, samo zato što nisu ugodni oku i što se ne opiru. No uvijek se nađe pojedinac koji je dovoljno jak da svojom drukčijom reakcijom pruži otpor društvu. Šarika je pas koji mirno živi u dvorištu. Nitko se na njega ne obazire. On sve veselo dočekuje nadajući se pažnji zatvorenika. I u tome slučaju mirnu, povučenu osobu koja svakome prilazi s vedrinom ne prihvaća većina, već opet pojedinci koji su sami po sebi

¹ Usp. F. M. DOSTOJEVSKI, *Zapisi iz mrtvoga doma*; Zagreb, 2005., 377-429.

² Usp. isto, 243-250.

drukčiji. Iako su različiti po svome izgledu, reakcijama i međusobnim odnosima, ipak im je jedno zajedničko, a to je želja i nada za slobodom. Isto tako izvan kaznionice u društvu, unatoč svim raznolikostima, postoji ista želja za prihvatanjem. Pa bismo mogli reći da je svrha ista, jer slobodna čovjeka prihvaća društvo i on samoga sebe, a čovjeka kojega ne prihvaća društvo ni on samoga sebe ne osjeća u sebi slobodu, već podzemlje.

3. »Obični i mnogo pametniji«

»Obični ljudi« zadovoljni su potpuno svojim životom, prilaze mu jednostavno, bez previše razmišljanja odlaze u život i kroz njega prolaze. Dostojevskovo je mišljenje da su to su ograničeni ljudi. Ograničenost se ogleda u njihovoj jednostavnosti i iščekivanju od života koja su sve samo ne prevelika. Bez obzira na svoju »ograničenost« oni su svjesni svojeg postojanja i svoje svrhe, i samim tim zadovoljni su svojim životom. Pod drugu vrstu ljudi stavlja takozvane »mnogo pametnije«. Oni će sve napraviti samo da budu zapaženi; idu do te granice da čine nešto što je štetno za njih same, a ponekad i za samo društvo. Zbog želje za originalnošću čine sve samo da budu primijećeni, odnosno da budu drukčiji, originalniji od drugih. Iako je »mnogo pametnija«, to je najnesretnija vrsta ljudi zato što se ne može pomiriti sa svojom svrhom postojanja te neprestano teži višem. Između tih se dviju skupina uvijek nalazi emocionalno nestabilna osoba. Njezina nestabilnost rezultat je njegove nesprenosti za svijet u kojem se nalazi. Takva osoba nije spremna za svijet koji je ograničen, ali isto tako ni za svijet koji zbog prevelike težnje za originalnošću gubi svoju svrhu. On se ne uklapa ni u obične ni u mnogo pametnije, a ipak pokušava pomoći svakom od njih, te pod teretom takvoga shvaćanja doživljava emocionalni krah. Rezultat je njegova podzemlja nje-

gova nesposobnost shvaćanja samoga sebe, prihvatanja samoga sebe i svojega položaja u društvu. Stoga možemo zaključiti da je on s jedne strane opterećen ograničenošću, a s druge strane željom za originalnošću. Društvo će ga upravo na taj način i gledati. »Obični ljudi« prihvatit će njegov ograničeni dio, dok će »mnogo pametniji« prihvatiti njegovu originalnost. Emocionalno je nestabilna osoba, zapravo, kontroverzna osoba koja zbog neprihvatanja vlastite raznolikosti ne prihvaća ni društvenu raznolikost i nalazi se na rubu društva, odnosno u stanju besciljnosti. Stanje je to podzemlja.

Zaključak

Želja da budemo prihvaćeni u društvu javlja se u svakome čovjeku. Biti društveno prihvaćen donosi određeno zadovoljstvo i slobodu. Da bismo se tako osjećali, moramo biti prvo svjesni samih sebe i svog položaja u društvu. Svijest o samom sebi stvaramo ispitujući samoga sebe, razmišljajući o sebi i prihvatanjem različitosti u sebi. Želja da nas društvo prihvati javlja se zbog straha da ne ostanemo sami, stoga će se jedan dio ljudi nametati društvu toliko jako da će izgubiti samoga sebe, i svijest o sebi kao i svoju svrhu u samome društvu. Prihvatanjem svih društvenih normi pojedinac gubi sebe i svoj položaj u društvu. U *Zapisima iz podzemlja* spominje se kako pojedinac koji se nameće društvu nije uvijek i društveno prihvaćen. Isto tako društvo očekuje potvrdu ili odobrenje od pojedinca, pogotovo od onoga koji je u središtu pozornosti i koji je pokretač cijeloga društva. Tu je vidljiva povezanost i utjecaj pojedinca na društvo i društva na pojedinca. Dostojevski je »podzemljem«, »zapisima« i »kaznionicom« želio pokazati koliko je potrebno prihvaćati raznolikost, biti dovoljno hrabar oduprijeti se i sebi i društvenim normama ili prihvatiti sebe i društvene norme kako ne bismo zapali u podzemlje.

Misao F. R. de Chateaubrianda o kršćanskoj retorici

Marija Hardi, V. god.

Uvod

Cilj ovog rada jest predstaviti glavne crte misli francuskog mislioca Francoisa Renea de Chateaubrianda o kršćanskoj elokvenciji. Prvi dio rada posvećen je elokvenciji uopće te temeljnoj razlici između kršćanske i svjetovne elokvencije. Kao primjer te razlike izneseni su opisi elokvencije crkvenih otaca, Massillona i Bosuetta. Posljednji dio Chateaubriandove misli posvećen je nevjerištstvu kao glavnom uzroku kvarenju ukusa i genija same elokvencije. Na samom kraju doneseno je promišljanje o kršćanskoj elokvenciji danas u smislu propovjedništva te kakve ono opasnosti krije za li u određene krajnosti, odnosno kakvo bi ono trebalo biti u samoj biti.

1. O kršćanskoj elokvenciji

Govorništvo se prije svega kao umijeće razvilo u sudstvu i politici. Moralno je nastalo tek s evanđeljem kao »govorništvo za sva vremena, za svaku vladavinu, za svaku zemlju«.¹ Dakle, prvotna elokvencija temeljila se na pobuđivanju strasti i osjećaja pripadnika publike, dok kršćanska pokušava potisnuti te strasti kako bi mogla biti poslušana uopće. Drugim riječima, pokušava osvojiti dušu ljubavlju. U tom pogledu njezin sadržaj također nije uvijek donošenje nečega novoga, nego je uvijek isti, a to je Bog i njegovo milosrđe. Ne traži ni spletke, emocije i okolnosti

kako bi se istaknula, već dolazi u miru među najobičnije građane. Na temelju toga autor zaključuje kako je ono temeljno što kršćansku elokvenciju razlikuje od grčke i rimske jest »ona evanđeoska tuga koja predstavlja njezinu dušu [...], ona veličanstvena melanholija kojom se hrani«.²

2. Crkveni oci

Chateaubriand uočava kako se crkveni oci ističu u povijesti elokvencije kao veliki oratori upravo stoga što su bili religiozni ljudi. Tim više što su bili kršćani koji su navijestali život koji je nošen oznakom egzistencije i nakon smrti. Gledajući tako, može se reći kako je kršćanstvo ono koje više ne dopušta da se čovjekova besmrtna misao raspe na trenutačne stvari, već uvijek usmjerava čovjekov pogled prema onom vječnom. Vjerojatno je to razlog zašto i danas dok čitamo govore crkvenih otaca možemo osjetiti kako njihovo nadahnuće dolazi iz misije odozgo, ali se isto tako pritom ne gubi njihov genij. Naprotiv, u svojim su govorima savršeno očuvali vlastiti mir i uzvišenost.³

Kao prvi primjer takve bistrine autor navodi sv. Ambrozija kojeg naziva Fénelonom među očevima Rimske Crkve, što se osobito odražava u njegovim djelima *Rasprava o djevičanstvu* i *Pohvala patrijarsima*.⁴ Upravo je zbog njegovih propovijedi Crkva dobila još

² Isto, 6.

³ Usp. isto, 6-7.

⁴ Usp. isto, 7.

¹ F. R. DE CHATEAUBRIAND, *Genij kršćanstva. Svezak drugi*, 5.

jednog sjajnog govornika, sv. Augustina, koji se već svojom naravi razlikovao od uobičajene slike svetaca. Opisujući ga, autor navodi kao je bio:

»Žestok mladić, pun duha, prepušta se svojim strastima, no ubrzo iscrpi sladostrašće i čudi se što zemaljske ljubavi ne mogu ispuniti prazninu u njegovu srcu. Okreće svoju uznemirenu dušu prema Nebu: nešto mu govori da ondje obitava ona uzvišena ljepota za kojom uzdiše: Bog mu govori posve tiho, a taj čovjek svoga vremena, kojeg vrijeme nije moglo zadovoljiti, konačno pronalazi svoj smiraj i punoću svojih želja u okviru religije.«

Najvjerodostojniji iskaz tih tvrdnji nalazi se u samim Augustinovim *Ispovijestima* u kojima on otkriva svoju dušu. Sucu ne skrivajući ništa i u potpunoj poniznosti kajući se zbog svojih pogrešaka. Kada opisuje njegov stil, autor navodi kako je njegov ton »jednostavan, tužan i strastven«⁵ upravo jer u svojim sjećanjima na pogreške i zemaljske iluzije najviše pronalazi Boga. Sličnom takvom žustrinom, ali na drukčiji način, odlikuje se i sv. Jeronim. I on je »svoju hrid našao u slastima svijeta«,⁶ ali svoje utočište nalazi u prirodi i samoći, dok su mu teme govora najčešće usmjerene na smrt i taštine našeg vremena.

Kao velikog govornika među crkvenim ocima autor ističe i Tertulijana, posebice njegove *Apologije*. Njegova genijalnost prije svega očituje se u načinu korištenja jezika koji više nije obilježen prvom starinom i čovjekovim mucanjem, nego modernizmom. Isto se očituje i u motivima koji više ne pripadaju redu strasti i okolnosti rimskog suda ili javnog trga u Ateni, nego iz kruga vječnih istina. Pa iako koristi mnogo barbarizama i afričkih

latinizama te često upada u deklamiranje, a ukus mu nikada nije siguran, iz njegovih se djela bez sumnje može iščitati njegova učestnost, dok su reakcije njegovih slušatelja uvijek bile postojane. Upravo oslanjajući se na njega, i sv. Ciprijan naišao je na velik odjek u svojim govorima.⁷

Na Istoku, među očevima Grčke Crkve, potrebno je istaknuti sv. Ivana Zlatoustog i sv. Bazilija, iako s ponekim razlikama. Tako, dok je dikcija sv. Ivana Zlatoustog čista, ali razrađena, sv. Bazilije drži se uvijek mističnog toga i parafraza Svetog pisma. Tu mističku strukturu slijedi i sv. Grgur Nazijanski u svojim pjesmama, dok je sv. Bernard oslikavao običaje.⁸

3. Massillon

Govorništvo se biskupa iz Clermonta Massillon najčešće opisuje kao blago, odnosno nježno. No to nije jedina karakteristika njegova stila. Autor zapaža kako je Massillon također znao i »učiniti da odjeknu muževni i žestoki tonovi«,⁹ što je osobito vidljivo u njegovu djelu *Mala Korizma*, gdje pokazuje »veliko poznavanje ljudskog srca, daje profinjen pogled na mane srca i moralnost, pišući s elegancijom koja ne otklanja jednostavnost«.¹⁰ Tako je ponekad znao napustiti svoj uobičajeni stil gdje se koristio osjećajima i slikama, u korist naučavanja o oštrim temama poput smrti i budućnosti kako bi se pokazao kao vrstan argumentator.¹¹ Upravo se u njegovim govorima nazire i ona temeljna autorova ideja kako je kršćanska vjera ona koja je crkvenim orato-

rima pružala uporište u razlikovanju od grčkih i rimskih govornika, a to čini dajući im općenitiji poredak ideja, dublje poznavanje ljudskog srca, jasniji poredak razmišljanja i religioznu i tužnu elokvenciju koja je takva bivala nepoznata antici.¹²

4. Bossuet, orator

U svojim se govorima Bossuet, biskup iz Meauxa, često oslanjao na vječne teme vremena i smrti, utapajući se u nevjerojatnim tugama i u nezamislivim bolima. Kao tri temeljna obilježja njegove retorike autor navodi »obilježje genija ili elokvencije; navođenje, tako dobro stopljeno s tekstom, da s njim čini cjelinu; i konačno, razmišljanje ili oštar pogled na uzroke prenesenog događaja«.¹³ Njegova se genijalnost možda najviše očituje u jeziku kojim se služio, a koji je možda najpravednije usporediti sa Svetim pismom. Naime, upotrebljavao je jednostavne nazive i istaknute ideje, općenite izraze i strašne slike kako bi iz njih dobio zapanjujuće razmjere. Kao primjer jedne takve besjede autor uzima onu o engleskoj kraljici, a opisuje ju na sljedeći način:

»Sve se sastoji u nekoliko vulgarnih suprotnosti između ljepote, mladosti, veličine i smrti; a upravo na toj jalovoj podlozi Bossuet je izgradio jedan od najljepših spomenika elokvencije; odatle je krenuo da pokaže bijedu čovjekovu preko njegove kvarljive strane, i njegovu veličinu preko njegove besmrtnosti strane. Počinje ga ponižavati preko stihova koji ga nagrizaju u grobu, da bi ga zatim uzvisio u njegovoj vrlini u nekvarljivom kraljevstvu.«¹⁴

5. Nevjerništvo kao glavni uzrok kvarenja ukusa i genija

Sve to autora navodi na zaključak kako je upravo nevjerništvo glavni uzrok kvarenja ukusa i genija. Osobito se tu poziva na Atenu i Rim, odnosno njihovo stanje kada se pokušalo oduprijeti se svakom obliku religije, što je rezultiralo nestankom talenta, zajedno s bogovima i muzama. Kako bi objasnio tu povezanost, upozorava najprije na činjenicu kako je u čovjeku upravo duh onaj koji najviše djeluje na srce. Stoga teško mogu putevi srca biti oni ispravni, ako putevi duha nisu. Autor to slikovito objašnjava riječima: »Onaj tko voli ružnoću, u vrijeme kada tisuću remek-djela može upozoriti i uspraviti njegov ukus, nije daleko od toga da voli porok; tkogod je neosjetljiv na ljepotu mogao vi ne prepoznati tu vrlinu.«¹⁵

Slično tomu treba pristupiti i kada je u pitanju govorništvo. Naime, već je bilo spomenuto kako je ono što čini razliku između kršćanskih govornika i onih iz Grčke i Rima upravo beskonačnost. Onaj tko ne vjeruje u Boga koji je ljudsku dušu učinio besmrtnom, taj svoju misao zatvara u krug iz kojeg ne može izaći, a sve mu plemenito u prirodi izmiče pogledu. Stoga, ako je ograničen već stvarima u prirodi, gotovo je nemoguće da uspije oslikati samog čovjeka u elokvenciji. Zbog toga će njegovim riječima nedostajati bogatstva. Neće moći pobjeći od uvođenja rezonirajućeg duha, apstraktnih definicija, znanstvenog stila, a onda s njim i neologizama, odnosno smrtnih stvari. Nasuprot njima su crkveni oratori uvijek donosili sa sobom dvije vrste jasnoće: »Jedna se odnosi na vulgaran poredak ideja (opće mjesto jasno se objašnjava); druga dolazi iz zadiv-

⁵ Isto, 8.

⁶ Isto.

⁷ Usp. isto, 9-10.

⁸ Usp. isto, 10-11.

⁹ Isto, 12.

¹⁰ Isto.

¹¹ Usp. isto, 13.

¹² Usp. isto, 14.

¹³ Isto, 15.

¹⁴ Isto, 16.

¹⁵ Usp. isto, 19.

ljujuće sposobnosti osmišljavanja i jasnog izražavanja neke snažne i složene misli.¹⁶

Kada piše neko djelo, sjećanja su ono najviše što autor može dati od sebe uvijek, osjećaji koji mu dolazi iz mladosti preko reminiscencija. Tu nema onda mjesta izrugivanju običaja. Baš suprotno; religiozan čovjek koji voli svoju domovinu moći će ponuditi jednostavan duh i prirodne osjećaje koji ga vežu uz polja svojih predaka kao osnovu i naviku vlastita srca. Iako veliki pisci iz vremena prosvjetiteljstva uspijevaju pobuditi publiku novim sustavima poput Rousseaua i iznenaditi novim stilom poput Buffona, uvijek će im nedostajati ono što mogu crpiti isključivo iz religioznosti, za čim ljudi žedaju, a to je osjećajnost. Stoga će autor njihov stil opisati kao »suh, izraz bez smjelosti, imaginacija bez ljubavi i bez vatre; nemaju ni žara, ni obilja ni jednostavnosti. U njihovim djelima ne osjećamo ništa potpuno ni potkrijepljeno; ondje nema golemosti, jer nedostaje ono božansko.«¹⁷

6. Osvrt na kršćansku elokvenciju

Nakon isticanja po čemu se kršćanski govor razlikuje od onog svjetovnog bitno je istaknuti i neke karakteristike po kojima se onaj svjetovni razlikuje od kršćanskoga, a koje za kršćansku retoriku mogu biti pogubne. Prije svega to bi bila slatkoća u govoru kojom se govornik služi kako bi stavio naglasak na ono privlačno, ugodno i korisno. Iako se na prvi pogled čini neizbježnom i neutralnom po sebi, ta slatkoća krije opasnost da se pokuša hraniti samodopadnost samih slušatelja, a sve u svrhu privlačenja pozornosti na govornika. Posljedica toga jest da se »uspostavlja idolatrijski odnos sa slušateljima, slušatelji postaju ovisni o njemu (o. p. govorniku),

ukoliko im on svojim govorom donosi ono što oni žele, što im se sviđa, što im je ugodno i korisno.«¹⁸ Primijenivši to na kršćanski govor, ističe se ponajprije opasnost da se sama kršćanska vjera razvodni, zbog čega se Boga reducira na pukog idola čovjeka koji mu je tek nešto privlačno, ugodno i korisno. Međutim, to ne znači da se u pitanje nužno dovodi i istinitost sadržaja vjere. Baš suprotno, postoje mnogi govornici koji će naviještati sve u skladu sa Svetim pismom i crkvenim naukom, ali će svojim slatkastim načinom govora neutralizirati i poništiti istinski sadržaj govora.¹⁹ Ono problematično dolazi osobito do izražaja kada se razmotri prava nakana takvog govornika, a ona jest staviti sebe samoga u središte. To znači da tada sadržaj i poruka samoga govora ostaju postrance kao nebitni. U kršćanstvu je poruka navještaja ne ono što je čovjek sam domislio svojim umom, nego »što je dobio kao dar od samoga Boga, objavom u Isusu Kristu.«²⁰ A ako ona takva postane nebitna, treba se zapitati je li tada takav govor uopće kršćanski. Potom tu je opasnost tzv. »odjevenoga govora«. Njime govornik pokušava pokazati vlastitu moć kojom želi zadiviti slušatelje. Očituje se u učenosti i neuobičajenoj racionalnosti, velikoj dužini samoga govora, gomilanju retoričkih pitanja, umjetnom tonu glasa kao metalno zvonkom ili duboko prodornom, moćnom.²¹

Što onda ostaje kao karakteristika kršćanskog govora? Prema biblijskoj i teološkoj tradiciji to bi bila gorkost, koja je prisutna zbog ozbiljnosti i zahtjevnosti poruke govora. Osim toga treba uzeti u obzir i autoritativnost koja

se temelji na Kristovu načinu govora, a očituje se u tome »što Krist u svojem govoru nikada ne analizira, ne obrazlaže, ne razvija argumentaciju, o svojim mislima nikada ne raspravlja [...], nego svoj stav izriče uvijek u obliku važećih i obvezujućih istina.«²² To onda ujedno znači i kako je jedna od bitnih karakteristika kršćanskog oratora upravo njegova mudrost koja se uvelike mora oslanjati na Sveto pismo, jer je ono »Božja riječ s kojom se nijedna druga riječ ili knjiga ne mogu usporediti.«²³ Pritom mu Biblija mora predstavljati poticaj na usklađivanje vlastita života i govora s Božjom riječju. U skladu s time kršćanski govor trebao bi biti jednostavan, vedar i ljubak na način da nema u sebi ničega umjetnoga. Sv. Augustin tu karakteristiku opisuje kao bistar, jasan glas koji mora biti prisutan u crkvenom pjevanju kako bi slušatelja dodirnule riječi koje se pjevaju, a ne samo pjevanje.²⁴ Jednako tako i kršćanski govor treba biti bistar i tečan kako bi u svojoj bistrini mogao pustiti da u središtu bude Božja, a ne čovjekova snaga.²⁵ Treba se kloniti svake nakićenosti kako ne bi u središte stajala učenost govornika, već da bi svakog slušatelja mogla dodirnuti istina. Zaključno, možemo reći kako je kršćanski govor prije svega uvijek onaj govor koji je zapravo odozdo. Naime, po uzoru na Krista, i sam kršćanski govornik mora uvijek suživjeti se sa svojim slušateljima, voditi računa o njima kako bi time na što bolji način prenio Božju poruku čovjeku. S druge strane, on je također i uvijek onaj govor koji je odozgo, a to znači da se mora temeljiti na Božjem govoru

u Isusu Kristu. Kršćanski govornik nikada ne smije zaboraviti da je sadržaj njegove poruke zapravo navještaj Božje poruke, a to je Radosna vijest.²⁶ Drugim riječima, možemo reći kako je najpotrebnije za kršćanskog propovjednika da mu na pameti uvijek bude kako nije potrebno da se ljudima sviđa on, nego istina koju naviješta.²⁷

Zaključak

Ovim pisanim elaboratom prikazane su neke glavne misli vodilje francuskog mislioca Francoisa Renea de Chateaubrianda o kršćanskoj elokvenciji, jednako kao i pokušaj aktualizacije iste teme i ucjepljenje njegovih misli u suvremenom društvu. On polazi od temeljnog stajališta da je Bog čovjeku darovao besmrtnost, što onda znači da čovjek više nije lualica u svojem besmislenom životu. Misleći tako, zna da se ima čemu okrenuti, a to nešto vječni je život. Upravo to uvjerenje daje i kršćanskim propovjednicima jednu notu različitosti od onih grčkih i rimskih govornika. Premda su stekli velika imena koja su važna i u današnjici, ipak svjetovnim govornicima uvijek nedostaje ono nešto, a to je djelić ljubavi koje nam je Bog darovao. Naravno, s tom prednošću u govorništvu također treba biti oprezan jer krije brojne opasnosti od pokušaja stavljanja onog ljudskog u središte kršćanskog govora, čime se umanjuje važnost i poanta navještaja božanske poruke ljudima. Stoga svaki kršćanski govornik mora biti upoznat s ispravnim načinom prenošenja Radosne vijesti da bi onda svakom slušatelju mogao poručiti ono temeljno što se tiče njegove cjelokupne egzistencije, a to je da se sam Bog učinio čovjekom da bi svi ljudi mogli biti spašeni.

¹⁶ Isto, 20.

¹⁷ Isto, 23.

¹⁸ I. RAGUŽ, O kršćanskoj retorici ili o raspetom Retoru, u: *Communio*, 43(2017.)130, 100-111., ovdje: 101.

¹⁹ Usp. isto, 102.

²⁰ Isto.

²¹ Usp. isto, 105-106.

²² Isto, 103.

²³ I. RAGUŽ, Sustavno-teološko promišljanje o propovijedi, u: *Diacovensia*, 18(2010.)3, 501-516., ovdje: 503.

²⁴ Usp. Augustin, *Ispovijesti*, Zagreb, 1991., X., 49-50.

²⁵ Usp. I. RAGUŽ, O kršćanskoj retorici ili o raspetom Retoru, u: *Communio*, 43(2017.)130, 107.

²⁶ Usp. isto, 110-111.

²⁷ Usp. I. RAGUŽ, Sustavno-teološko promišljanje o propovijedi, u: *Diacovensia*, 18(2010.)3, 510.

Zašto vjerovati u čistilište?

Gabrijela Bubalo, V. god.

Uvod

Današnjem suvremenom čovjeku koji je sve više usmjeren k relativizmu i indiferentizmu nije lako govoriti o nečemu poput čistilišta. Običavamo u vremenima u kojima se ne razmišlja o eshatološkim temama. One su gotovo iščeznule. Počevši od same smrti, kao završnog ovozemaljskoga događaja kojim bivamo preneseni u vječnost, već je ona nešto o čemu ljudi ne žele govoriti. Kao da se pribijavaju stvarnog stanja stvari i kao da sebe žele uvjeriti da nisu smrtni. U svijetu se promovira samo bit očuvanja zdravlja i života kao da će se živjeti zauvijek. Smrt je postala svojevrsna tabu-tema. Gdje god krenuli, svi izbjegavaju govoriti o smrti, a posebice o onim stvarima koje slijede nakon nje. Ljudi premalo razmišljaju o posljednjim stvarima – smrti, sudu, nebu i paklu. Što se tiče same smrti, ljudi su se oduvijek pokušavali suočiti s njom i suočiti se sa njezinom krutošću. Neki su od pokušaja: magijsko rješenje koje se tiče nekog uzdizanja kulta mrtvih (u Egiptu i Kini), potom idealističko rješenje koje je iznjedrio Platon s mišlju da ne umire zapravo čovjek, nego se on odvaja od smrtnog tijela, te posljednji pokušaj rješenja – onog kozmičkog u kojemu se smrt promatrala kao odricanje pojedinačne egzistencije u ovome prostoru i vremenu. Svi su ti pokušaji rješenja samo pokušaji, sve do trenutka pojave Isusa Krista i davanja većeg smisla smrti te napose

onome što slijedi nakon nje. Kršćanska poruka može se svesti na ovo: čovjek umire i odlazi k Bogu, odnosno vraća se svojem Stvoritelju jer je Bog konačna čovjekova stvarnost koja mu daje mogućnost vječnog života. Pristup tome vječnom životu otvorio nam je Krist.¹ Pitanje koje se tu otvara jest ono o našem bivstvovanju nakon smrti i prelasku u vječnost. Kršćanski nauk usmjerava nas na tri mogućnosti – pakao, raj i čistilište.

Biblijsko i otačko utemeljenje

Kada se govori o čistilištu, treba reći kako nema neposrednog biblijskog teksta koji bi govorio o čistilištu koristeći baš taj pojam. Mnogobrojne rasprave vođene su oko biblijskih tekstova koje su autori uzimali kao one koji govore o samome čistilištu. Može bitno je da su te rasprave uvijek vođene jer se moglo postaviti pitanje koliko elemenata sadrže ti biblijski tekstovi, ako bi ih usporedili s dogmama. Svi biblijski tekstovi koji će biti navedeni imaju elemente koji se nalaze i u samim dogmama i upravo su oni bili temelj i jezgra za oblikovanje dogme o čistilištu. Prvi je tekst 2 Mak 12, 14-45. Prema autoru Candidu Pozi polazi se od izvornog teksta, ne od prijevoda Vulgate. »I sabravši sabrao oko dvije tisuće drahmi, (Juda Makabejac) poslao ih je u

Jeruzalem, da se prinese žrtva za grijeh. Učinio je to vrlo lijepo i plemenito djelo, jer je mislio na uskrsnuće. Jer da nije vjerovao da će pali vojnici uskrsnuti, bilo bi suvišno i ludo moliti za mrtve. K tome je imao pred ovima najljepšu nagradu koja čeka one koji usnu pobožno.« (2 Mak 12, 43)². Egzegetski se mogu izdvojiti dva elementa. Prvo je to da autor hvali djelo, ali i Judino uvjerenje kada misli na uskrsnuće. Drugi je element da ti koji su već mrtvi nisu mrtvi u stanju osude ili neprijateljstva s Bogom (misli se na one koji su umrli pobožno), ali ipak ukazuje na to da im je ostalo nešto čega se trebaju osloboditi, a sve to je učinjeno kroz prizmu uskrsnuća. Idući tekst koji upućuje na biblijsko utemeljenje govora o čistilištu jest 1 Kor 3, 12-15. No i tu se mora poći od toga da se ne traži razvijena ideja samoga nauka o čistilištu, nego klica te ideje koja se razvijala tijekom povijesti. Taj tekst govori o ljudima koji su gradili na Kristovu temelju i gdje on ima veće ili manje vrijednosti, a ne o onim ljudima koji su gradili na temeljima koji se ni malo ne tiču Krista. Kada dođe sudnji dan, nastupit će i očitovanje vrijednosti onoga što su gradili. U navedenom tekstu kada se spominje oganj, ne misli se na oganj čistilišta nego na sliku Božjega suda. Potom kada se govori da onome čije djelo ostane, primiti će plaću i nagradu jer je na ispravnim temeljima, a čije izgori »štetovat« će. Odnosi na to da će osoba koja nije imala dobre temelje »štetovati«, odnosno da će morati dobiti određenu kaznu. »On će se spasiti, ali kao kroz oganj« (r. 15)³. Takav će čovjek proći neku vrstu očišćenja

jer će morati postati takav da se Bogu sviđa i da postane dostojan vječnosti.⁴

Počevši od 1. i 2. stoljeća, kreće razdoblje u kojemu nema spekulativnog govora o čistilištu, no već tu postoji molitva za pokojne. Jedno od najstarijih govora o čistilištu pripisuje se Ciprijanu, važnom ranokršćanskom teologu s područja Afrike, a datira iz 3. stoljeća. Tu se nalazi govor o dugoj kazni koja ostaje vjerniku nakon ispovijedi i izvršene pokore. Ta se kazna ne izvršava za vrijeme ovozemaljskog života jer se zahtijeva okajanje koje predstoji nakon smrti. To svjedočanstvo najvjerojatnije govori o čistilištu i čistilišnim kaznama gdje čovjek prispije zbog vremenitih kazni. Sveti Augustin nerijetko govori o »vatri koja popravljiva« ili o »čistilišnoj vatri«, a nakon toga nastaje i nauka među latinskim ocima koji su slijedili Augustinove temelje. Od 4. su stoljeća mnogi afirmirali vjerovanje u čistilište, poput sv. Ćirila Jeruzalemskog, sv. Efrema, sv. Bazilija i mnogih drugih.⁵

Molitva za pokojne

Karakterističan element koji upućuje na stvarnost čistilišta i čistilišnog preobraženja očituje se u pobožnosti molitve za pokojne. Joseph Ratzinger postavlja nekoliko pitanja na početku te se pita ne podrazumijeva li ta molitva neku vrstu vanjskih kazni koje bi netko drugi mogao preuzeti te kako je moguće da netko treći uđe u osoban susret Krista i pokojnika. Ne radi li se tu o nečemu imati, ili pak o nečemu biti? Odgovor leži u samome čovjeku, koji nije zatvorena monada, nego je upućen na drugoga i pove-

¹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Eshatologija u našem vremenu*, Zagreb, 2018., 19-52.

² Preuzeo iz: C. POZO, *Eshatologija*, Sarajevo, 1997., 440.

³ Usp. isto, 440-442.

⁴ Usp. R. GUARDINI, *Posljednje stvari*, Zagreb, 2002., 36.

⁵ Usp. C. POZO, *Eshatologija*, 442-443.

zan s drugim, bilo ljubavlju, bilo mržnjom. Drugi ga mogu blagoslivljati ili suditi. Svatko ima vlastiti »ja« koje se nalazi u drugima na način krivnje ili milosti. Čovjek nikada nije sam, već on biva on po drugima, s drugima i u drugima. Ratzinger izdvaja izjavu Charlesa Peguya: »Nadam se u tebi za sebe.« Tom je izjavom mnogo toga rečeno jer sav odnos između ljudi mogao bi se na tome temeljiti. Što se više budemo poistovjećivali s tom izjavom, time ćemo biti bolji, pravedniji i imati više ljubavi za druge. Središnja kršćanska datost jest »zastupnička ljubav«, a nauk o čistilištu upućuje nas na to da za takvu ljubav smrt ne predstavlja granicu. Za kršćanina je i nakon smrti moguće voljeti i pomagati. Ljubiti nakon smrti može se smatrati izvornom datošću toga nauka što možemo vidjeti u 2 Mak 12, 42-25 ili Sir 7, 33; što je zajedničko i istočnom i zapadnom nauku i iz toga bi mogao polaziti ekumenski dijalog i zajedničke molitve.⁶ Molitva za pokojne i mise koje se održavaju na nakanu pokojnika obilježile su bitno kršćansku vjeru u čistilište i važnost pomoći i spomena pokojnika. Osobe koje su u stanju pročišćenja nalaze se na putu ulaska u vječni život. Naziv za takve pokojne jest »uboge duše«; s jedne je strane prikaz ljubazne prisnosti i milosti, međutim, ima i određeni prizvuk ponižavajućega. Svi su vjernici pozvani brinuti se za pokojne te moliti Duha Svetoga da ih privede Božjem licu. Potrebno je također suosjećati s njima uz dozu strahopoštovanja ipak zbog neznanja kroz što zapravo prolaze. Briga je za pokojne važan dio same crkvene liturgije i konstitutivni element kršćanskoga života jer putujuća Crkva, osim što moli za sebe, mora moliti i

za trpeću Crkvu koja se ne može moliti za sebe nego samo za druge.⁷

Dogme o čistilištu

Drugi lionski sabor 1274. godine proglasio je svečano dogmu o čistilištu. »Ako oni koji se zaista kaju umru u ljubavi, prije nego su dostojnim plodovima pokore dali zadovoljštinu za učinjeno i propušteno, njihove će se duše poslije smrti čistiti kaznama čistilišta, odnosno očišćenja, kao što nam je (to) protumačio Ivan; a za ublažavanje takvih kazni pomažu im molitve živih vjernika, to jest misne žrtve, molitve i milostinja i druga djela pobožnosti, koje vjernici prema uredbama Crkve običavaju činiti za druge vjernike.« (DH 856).

Sabor u Firenci sazeo je slično nauk: »Isto, ako su pokojnici umrli u Božjoj ljubavi prije nego li su se dostojnim plodovima pokore zadovoljili za grijeha počinjene (djelatno) ili propustom, njihove će se duše poslije smrti čistiti kaznama čistilišta (...).« (DH 1034). Nadalje, završava se ukazivanjem na važnost molitve putujuće Crkve za onu trpeću Crkvu.

Tridentski sabor (1546. – 1563.) definirao je da se nauk o čistilištu uzima kao sastavni i bitan dio vjere, te se ponovno vraćao na odluke donesene na prijašnjim saborima.

Drugi vatikanski sabor (1962. – 1965.) u dogmatskoj konstituciji *Lumen Gentium* govori o čistilištu kao jednom od triju stanja, odnosno o putujućoj, proslavljenj i trpećoj Crkvi, te se dotiče molitve za pokojne.⁸

Kateizam Katoličke Crkve govori o čistilištu u broju 1030: »Oni koji umru u milo-

sti i prijateljstvu s Bogom, a nisu potpuno čisti, iako sigurni za svoje vječno spasenje, moraju se poslije smrti podvrgnuti čišćenju, kako bi postigli svetost nužnu za ulazak u nebesku radost.«

Umjesto zaključka

Govoriti o čistilištu znači unaprijed pretpostaviti i vjerovati kako između čovjekove smrti i konačnoga suda postoji neko određeno međustanje, međurazdoblje. Jedna od bitnih činjenica jest ta da će se onaj koji se nalazi u stanju čistilišta ipak spasiti u trenutku kada postane dostojan stati pred Božje lice, dok onaj koji je u paklu neće nikada moći prijeći u stanje čistilišta.⁹ Kao osnovne svrhe čistilišta shvaćaju se: uklanjanje grijeha, dokidanje vremenite kazne, odmak čovjeka od zlih sklonosti i slično. Ipak, čistilište se ne treba shvatiti tek kao neko međurazdoblje između neba i pakla, već je ono konstitutivni dio čovjekova glavnog i temeljnog poziva da bude s Bogom. Prema riječima Yvesa Congara čistilište ne treba pojmiti kao mučenje, nego kao duhovno i unutarnje djelovanje na cijelog čovjeka nakon čega on biva spreman i zreo za susret s Kristom i vječni život.¹⁰ Čistilište je kazna za grijeha i propuste, međutim, ne treba ih se bojati jer one nisu vječne koliko god se možda činile strašne.¹¹

Ratzinger u govoru o čistilištu u prvi plan stavlja misao kako je ono unutarnji proces kojemu čovjek biva podvrgnut nakon smrti. Smisao je čistilišta čovjekovo preobraženje, nakon čega on postaje dostojan i sposoban za zajedništvo s Kristom i Bogom, te s općinstvom svetih. Čovjek nakon smrti, ako mora proći stanje čistilišta, u čistilištu susreće se s Gospodinom koji ga osposobljava za raj s pomoću spasonosnog ognja. Čovjek je u tom procesu preobrazbe pasivan i može se spasiti samo potpunim prihvaćanjem vjere.¹²

Romano Guardini govori o raspoloživosti koja je ovozemalska čovjekova određenost kojim će putem ići i na što se odlučuje. Ipak, čovjek je složeno biće koje isto tako može htjeti dobro, ali ne uspjeti do kraja živjeti ispravno. Takvi ljudi nakon smrti prolaze kroz čistilište. Razrađujući dalje misao o čistilištu, Guardini stavlja naglasak na susret s Kristom. Ljudi koji su u stanju čišćenja prolaze mučne trenutke za koje su sami odgovorni. Konačno, čistilište je za Guardinija stanje kada čovjek sebe, svoj život, djela i riječi promatra Božjim očima. To čovjeku stvara osjećaj gađenja prema sebi i neopisivu, mučnu bol koja ga tjera da se do srži promjeni i da bude takav da se Bogu sviđi.¹³

⁶ Usp. J. RATZINGER, *Eshatologija*, Split, 2013., 219-221.

⁷ Usp. R. GUARDINI, *Posljednje stvari*, 30. i 40.

⁸ Usp. C. POZO, *Eshatologija*, 439.

⁹ Usp. L. NEMET, *Kršćanska eshatologija*, Zagreb, 2002., 84-85.

¹⁰ Usp. R. LAVATORI, *Gospodin će doći u slavi*, Zagreb, 2011., 194.

¹¹ M. KULUNČIĆ, Ljudska duša i njezina besmrtnost, u: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 15(1934.)3, 125-133., ovdje: 132.

¹² Usp. J. RATZINGER, *Eshatologija*, 216-219.

¹³ Usp. R. GUARDINI, *Posljednje stvari*, 36-39.

Može li se Europa odreći kršćanstva?

Dora Butumović, V. god.

U došašću se 2021. godine medijima proširila vijest da Europska komisija razmatra mogućnost zabrane riječi Božić u parlamentu. To je još jedan od brojnih pokušaja kojima se na ovaj ili onaj način kršćanstvo želi gurnuti pod tepih. Taj pokušaj nije uspio, no hoće li u skoroj budućnosti ti pokušaji naići na odobravanje? Hoće li se dogoditi da se sutra, kada prođemo pored crkve, nećemo smjeti prekriti? Do koje će se granice ići? Možda dijete više nećemo smjeti nazvati po veliki kršćanskim imenima kao što su Ivan ili Marija?

Europsko je kršćanstvo počelo još u apostolskim vremenima – Lidijinim krštenjem. I od tada se nezaustavljivo širilo. Dugo je bilo najvažnija religija. Kraljeve je krunio papa, zakoni su pisani u kršćanskom svjetlu, živjelo se po kršćanskom moralu u većoj ili manjoj mjeri. Danas se kršćanstvo pokušava što više svesti na osobnu religiju. A to je Europi puno teže nego što se na prvi pogled čini. Ne radi se tu samo hoće li zabraniti riječ Božić, Uskrs i Bog u javnom zastupničkom govoru. Kršćanstvo prožima svaku poru europskog društva, htjela ona to priznati ili ne. Prije nego što kršćanstvo svedu na osobnu religiju, morali bi se odreći puno toga na vanjskoj, ali i na unutarnjoj razini. Na vanjskoj će razini gospodarstvo ispaštati. Vjerski turizam zauzima velik dio europske turističke ponude i mnoga mjesta

od njega egzistiraju. A njemu možemo pribrojiti i advente diljem gradova. Iako su ti sajmovi davno prestali bit ono što advent jest, oni su nastali iz kršćanske tradicije. U njega ubrajamo i tradicije kao što je Dan sv. Patrika. Nadalje, Europa bi morala ukinuti slobodne dane za Božić, Uskrs, nedjelju, Tijelovo i druge blagdane. Morala bi se odreći sveca zaštitnika grada, naziva ulica, gradova – bilo kakve povezanosti s kršćanstvom. A ono je 20 stoljeća njezine povijesti. No to bi zaista bio lakši dio. Jer uvijek mogu smisliti razlog zašto je baš nedjelja slobodan dan, zašto će 25. prosinca biti praznik. Advent bi se lako mogao preimenovat u zimski sajam. Sve čega bi se Europa morala odreći može ići u nedogled. Ako idemo do kraja, Europa bi morala kretati ispočetka. Sa svim, pa i s obrazovanjem. U najmanju ruku morala bi se odreći sveučilišta koje je osnovala Crkva. A i cijele svoje povijesti od 313. godine.

No postoje i neki dublji razlozi kojih se ne bi mogli tako lako riješiti. Već neko vrijeme u brojnim europskim državama, a i na razini EU-a, izglavljavaju se zakoni koji su u izravnoj suprotnosti s kršćanstvom. Dovoljava se pobačaj, eutanazija, istospolni brakovi... No Europa u sebi ima još duboko kršćanske zakone. Suočava počinitelja s osobnom odgovornošću. 1945. godine završio je II. svjetski rat; rat koji je iza sebe ostavio nevidene katastrofe. One su po-

sljedica pokušaja da se čovjek uzdigne nad čovjekom. Iste godine započelo je suđenje u Nürnbergu. Oni koji su odgovorni za zločine protiv čovječnosti morali su se suočiti s posljedicama svojih odluka. Svakome od njih suđeno je zbog osobne odgovornosti, i nitko se nije mogao obraniti činjenicom da je samo izvršavao naredjenja. Činjenica je da nitko od njih nije prekršio zakon države pod kojom je djelovao. Ali je prekršio neki veći, dublji zakon. Taj nas zakon obvezuje u savjesti. I dok je Europa sudila preostanima iz Hitlerova režima, Amerika je neke spasila. Jer je znala da u tim ljudima ima neke genijalnosti. Nije im bila važna njihova prošlost, nego njihova korist. Taj američki mentalitet može se vidjeti u brojnim modernim filmovima i serijama. Nije samo u jednom prikazan haker, koji je umjesto u zatvor poslan u CIA-u, FBI ili neku drugu organizaciju tog tipa. Osobno sam za drugu priliku, ali svatko mora znati da svaki njegov čin ima posljedicu. Europa to zna. Ona sudi na osnovi osobne odgovornosti. I prema svima je jednaka. Većina zemlja EU-a ima tako uređen zakonodavni sustav da za isto djelo svaki krivac bude kažnjen. Ne može netko za pljačku bankomata dobiti godinu dana zatvora, a netko 20. Amerika sa svojim sustavom federacije drugačije kažnjava, ovisno o državi u kojoj se nalazite. A Azija poznaje zakon »oko za oko, zub za zub«. Ako si ukrao nešto, odsijeku ti ruku. Europski zakoni građeni su stotinama godina, i nastali su na kršćanskom temelju. Sustav je takav da je prema svakom jednak, barem u teoriji. Može li se Europa odreći toga načina razmišljanja? Puno teže, ali zapravo može. Čak može preuzeti i azijski i američki način djelovanja. Jer postoje tre-

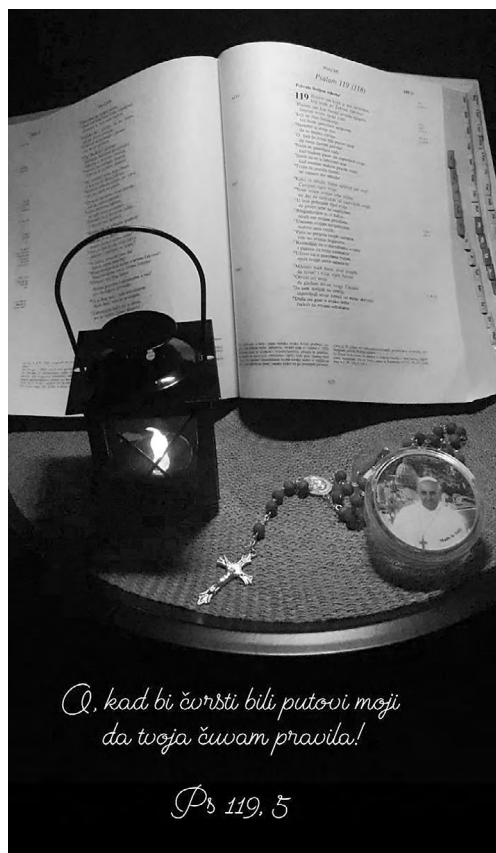
nutci kada su komentari na neko djelo »javno vješanje za takve«, a postoje i trenutci opravdavanja čina. Mentalitet se mijena. Sporije, ali se mijenja. Možda dočekamo da sutra nekog liječnika koji je zlorabio svoje znanje i eksperimentirao s pacijentima ne pošalju u strogo čuvani zatvor, nego u laboratorij da nastavi s eksperimentima. Tako da da, moglo bi se dogoditi da sutra kažemo: »Nije dobro u sebi dobro, nije zlo u sebi zlo, dobro je ono što je korisno.«

Čak da se i to dogodi, ostaje nešto na što ne može utjecati ni Europska komisija, ni nitko drugi. Europa se nikad neće odreći vjerskih sloboda jer se kune u Deklaraciju o ljudskim pravima. A oni su vjernici. Za kršćanstvo je zapravo posve nevažno hoće li neki političar čestitati Božić ili neće. Zakoni mogu reći da je sasvim u redu uzeti pušku i pucati po ulici, ali kršćanstvo će u svoj poruci razlikovati dobro od zla. Svjetla koja u sebi nose vjernici neće se moći ugasi. Jer crkva je često posljednja sigurna luka čovjeka koji živi u ovom okrutnom svijetu. Vjera je iskra nade, u svijetu beznađa. A to ne mogu uništiti. Vjera je ono sigurno, u ova nesigurna vremena. Mogu zabraniti zvona, ali ne i vjerničku pjesmu. Mogu maknuti riječ Bog iz govora, ne iz ljudskih srca i djelovanja. Kršćani su i dalje najbrojniji pripadnici neke religije na svijetu. I dalje su najbrojniji vjernici u Europi. To se ne mijenja tako lako. Zakon kao zakon – ako je pozitivan, ne obvezuje. Na primjer, pobačaj je zakonom dozvoljen u Republici Hrvatskoj. No to ne znači da žena mora pobačiti.

Zapravo se čini da je Europa puno više ovisna o kršćanstvu, nego kršćanstvo o njoj. Kršćanstvo će živjeti dok god ima vjernika. Možda neće zauzimati toliki javni prostor,

ali neće ispariti. Europa bez kršćanskog nasljeđa ne može. Biti kršćanstva odrekla se onda kada je novac, znanosti i duge ideale stavila ispred Boga. Bog je na margini Europe već neko vrijeme. Ali kršćanstvo je za Europu mnogo više od religije. Ono je Europi njezina povijest, njezino gospodarstvo, njezina žila kucavica. Kršćanstvo bi izvuklo koristi od toga da ga se Europa odrekne. Nitko mu više ne bi mogao prigovoriti preusku povezanost s politikom. Europa bi izgubila više, prvenstveno svoj identitet. Brzo bi se vratilo barbarsko bezakonje. Izgubila bi u gospodarstvu. U obrazovanju.

Izgubila bi i mnoga dijela. Ako nema govora o kršćanstvu u javnom prostoru, nema ni knjiga kao što je *Pakao*. Europa je bez kršćanstva kao Mrtvo more. Nema života u njoj. No Europa koja juri neki modernizam to ne može shvatiti. Zbog toga bi danas-sutra mogla platiti previsoku cijenu. Vjernika će kršćana uvijek biti, ali kršćanska Europa već ne postoji. U nekim će stvarima zauvijek ostati kršćanskih tragova. A vratimo se na početno pitanje. Hoće li se uspjeti zabraniti riječ Božić u javnom prostoru? Možda. Samo mi i dalje nije jasno zašto se kao Herod boje bebe u štali.

*Q. kad bi čvrsti bili putovi moji
da tvoja čuvam pravila!*

Ps 119, 5

Psalam 119 – Antonia Kristić, V. god.

Fragmentarno promišljanje o obraćenju župnih zajednica

Vladimir Sabo, V. godina

Nećemo reći ništa novo ako kažemo da se trenutačni oblik župne zajednice nalazi u krizi. Župe su, nažalost, sve rjeđe mjesta istinskog kršćanskog života i zajedništva. Kod brojnih vjernika župa nema nikakvu važniju ulogu u njihovu životu. Istina je da je suvremeni čovjek poprilično indiferentan, materijalistički i individualistički obojen, no isto tako moramo se zapitati odišu li naše župne zajednice Kristovom prisutnošću, možemo li reći da se u našim župnim zajednicama može susresti Krista, može li suvremeni čovjek u župnim zajednicama pronaći odgovore na svoja egzistencijalna pitanja. Još je 1995. godine Robert Spaemann izjavio kako pravi problem u našem zapadnom svijetu nije u tome da Crkva ljuti svijet sablažnjavajući ga govoreći istinu, nego u tome da ona neprekidno rastući broj ljudi jednostavno ostavlja ravnodušnim.¹ Nažalost, župe se ne pokazuju kao mjesta istinskog života i kao mjesta gdje se mogu pronaći odgovori na važna egzistencijalna pitanja.

No kriza ne mora biti nešto negativno. Kriza je zapravo poziv na promišljanje, preispitivanje. Ona nas potiče na zaokret, na obraćenje, rast, sazrijevanje.

Da bismo prevladali krizu naših župnih zajednica, moramo prvo znati koja je narav župe, koja je njezina svrha i poslanje. Tek u odnosu analize stanja župnih zajednica i onoga što one trebaju biti po svojoj naravi i poslanju moći ćemo ispravno usmjeriti svoja promišljanja i djelovanja u vidu obnove naših župa i odgovora na znakove vremena.

Prema dogmatskoj je konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* Crkva »sakrament odnosno znak i sredstvo najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda.«² Crkveno poslanje, koje je usko i nerazdvojivo povezano s njezinom naravi, jest djelovati misijski, evangelizacijski. Budući da je župa Crkva u malom i da na određeni ali nepotpuni način predstavlja Crkvu³, narav, crkvena svrha i poslanje odnose se uvelike i na samu župnu zajednicu. Ako pogledamo današnje župne zajednice, možemo reći da je u njima prisutan stanovit odmak od onoga kakve trebaju biti. Zbog toga naputak *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog*

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21.11.1964.), u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 1.

¹ Usp. R. SPAEMANN, Vjera je izvor najdublje radosti, u: *Nova tribina. Semestralna revija za religiju, kulturu i misaonu orijentaciju* 13(1996.), 6-11., ovdje: 6.

³ Usp. S. ŠOTA, *Pastoral župne zajednice*, Đakovo, 2022., [Nacrt predavanja], 11-12.

poslanja Crkve⁴ želi potaknuti na obnovu župnih zajednica, a pritom daje i određene smjernice.

»Pastoralno obraćenje jedna je od središnjih tema nove etape evangelizacije koju je Crkva pozvana promicati danas tako da kršćanske zajednice uvijek budu središta susreta s Kristom.«⁵ Naputak, kako vidimo, ne smatra župu kao prevladanu i nepotrebnu strukturu, nego smatra da ju je potrebno obnoviti, unaprijediti, kako bi ona bolje odgovarala na glavni cilj crkvene prakse i na znakove vremena, odnosno kako jasno i razumljivo naviještala Božje otajstvo i zahvaćala život konkretnog suvremenog čovjeka. No što bi uopće značilo pastoralno obraćenje?

Pastoralno obraćenje značilo bi promjenu načina razmišljanja, pastoralnog djelovanja i u konačnici promjenu načina življenja župnih zajednica. Prvo, u jednoj župi trebalo bi biti više zajednica u kojoj će svaki župljanin pronaći svoje mjesto već prema svojim sklonostima i darovima koje mu je dao Duh Sveti, te u kojoj će biti suodgovoran kao član župne zajednice i sazrijevati. U njima će se okupljanje događati zbog potrebe kvalitetnijega rasta i življenja vjere. One trebaju biti koncipirane po uzoru na obitelj, kao mjesta gdje će biti istinskoga prihvaćanja i komunikacije, mjesta otkrivanja darova pojedinih članova i njihovih korištenja na dobrobit župne zajednice. One trebaju biti mjesta solidarnosti, hrabrenja i potpomaganja jednih drugima. To je lijek protiv sve ra-

stućeg individualizma.⁶ Župe trebaju postati mjesta istinskog suživota i zajedništva župnika i njegovih župljana. Potrebno je odmaknuti se od klerikalizma. Župljane treba puno više uključiti u život njihove župne zajednice dajući im različite zadatke i odgovornosti. Mora se stvoriti dijalog između župnika i župljana, te ih uključiti u pastoralno djelovanje župne zajednice, a ne, kao što je u sadašnjoj situaciji, da se župljane čini pasivnima. Drugo, župne zajednice moraju također izići iz sebe i odmaknuti se od mentaliteta isključivog samoočuvanja. Župe moraju biti više, odnosno moraju postati misionarske, evangelizacijske. Potrebno je navijestiti Radosnu vijest svakome čovjeku odgovarajući na njegova traženja u njegovoj konkretnoj životnoj situaciji. Puka administracija i puko podjeljivanje sakramenata nisu dovoljni. Ne smijemo mirno čekati u crkvama; potrebno je ići i prema onima koji su daleko od Krista. A taj zadatak tiče se svih, a ne samo svećenika, redovnika i redovnica.⁷ Mi počesto smatramo evangelizaciju nebitnom ili je prepuštamo drugima. Uopće ne razmišljamo da o našoj evangelizaciji možda ovisi nečije spasenje, a možda i naše. Uopće ne smatramo ili, još i gore, ne vidimo da modernom čovjeku koji je zarobljen mnogim ropstvima treba donijeti spašavajuću i osloboditeljsku snagu evanđelja. Nažalost, postoje i crkvene strukture koje mogu ometati evangelizaciju. Crkvi je potrebna stalna obnova kako

bi sve više odgovarala na poziv koji joj je Krist uputio. Potrebna je reforma struktura da postanu više misionarske, da bude želju u vjernicima za »izlaženjem« i evangeliziranjem. Strukture nisu svrha same sebi. Župa svojim djelovanjem mora poticati i odgajati svoje članove da budu evangelizatori.⁸

Već smo ranije spomenuli da je pastoralno obraćenje jedna od središnjih tema nove etape evangelizacije. Ovdje bismo trebali razmisliti o vjeri i evangeliziranosti samih župljana praktikanata. Oni su ti koji bi trebali evangelizirati, no, nažalost, i oni su često poprilično neevangelizirani i nepoučeni. I tu treba doći do obraćenja pastoralnog djelovanja župnih zajednica. Potrebna je obnova katehetskog djelovanja župa uvođenjem kateheza za sve dobne skupine kako bi svi mogli sazrijevati u vjeri, jer samo evangeliziran i poučen vjernik može dalje evangelizirati.

Crkva nema više vodeću ulogu u društvu. Kršćanstvo i njegove vrednote sve više nestaju iz javnog života. Pluralizam poziva da i kršćanstvo izađe na tržište natjecati se s drugim vrijednosnim sustavima i drugim religijama. Ovdje bismo se trebali zapitati o našem navještaju, posebice župnika, ali i o vlastitom življenju vjere. Živimo li mi sa sviješću da smo »izabrali bolji dio«, i da živjeti iz kršćanske vjere znači živjeti istinskim životom? Od toga je danas izgleda samopredstavljanje kršćanstva dosta daleko udaljeno. Kršćanstvo se svodi na jedan od mnogih, mogućih i tolerirajućih pogleda na svijet. Sami kršćani, izgleda, ne smatraju svoju vjeru spasenosnom. Robert Spaemann rekao je: »da bi se druge pridobilo, treba se ono za što ih se želi pridobiti pokazati: 1. kao istinito, 2. kao

dobro, to znači spašavajuće i 3. kao lijepo, to znači kao izvor radosti, kao nešto što je svojom unutrašnjom ljepotom neodoljivo.«⁹ Ako to izostaje u našem navještaju, zašto bi onda itko prigrljio kršćansku vjeru kada su druge religije i filozofski sustavi puno manje zahtjevniji?

Za veliki dio populacije župa nije više znak i poziv na neko drugo značenje egzistencije, na okretanje Bogu, i sve se manje predstavlja kao neki važniji čimbenik u ritmu svakidašnjega života. Za mnoge krštene ona više nije nezamjenjiva u duhovnom životu i rastu u vjeri.¹⁰ To se očituje i u prelascima u kršćanske denominacije, ali i sekte. Najveća zamjerka koju prozeliti ističu jest da nisu dobili dovoljno pažnje u Katoličkoj Crkvi. I tu je potrebna preobrazba pastoralnog djelovanja, stavljajući veći naglasak na personalističko i interpersonalno djelovanje. Osim navještajem se to može postići i dobrim zajednicama unutar same župe.

Najvažnije je da se u današnjoj župi dogode pomaci od pretežno juridičko-administrativne prema zajedničarskoj viziji, od mjesta za »religiozni servis« prema zajednici kao subjektu sudjelnog i odgovornog pastoralnog stava zatvorenosti prema misionarskoj viziji, od homogenosti koja je svrha samoj sebi prema pluralizmu koji obogaćuje, a to znači daleko većem uvažavanju karizmi i osjetljivosti za osobe, a ne toliko za strukture. Nasuprot sakramentalizmu, shvaćenom uglavnom kao podjela sakramenata, naglasak ide prema evangelizaciji,¹¹ kako vlastitoj (autoevangelizacija), tako i onoj prema drugima.

⁴ KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, Zagreb, 2021.

⁵ Isto, br. 3.

⁶ Usp. I. PAŽIN, *Kateheza poosobljenja, kateheza personalizacije i kateheza integracije*, Đakovo, 2021., [Skripta], 26.

⁷ Usp. FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Zagreb, 2015., br. 19-26.

⁸ Usp. isto, br. 26-28.

⁹ R. SPAEMANN, *Vjera je izvor najdublje radosti*, 9.

¹⁰ Usp. I. PAŽIN, *Kateheza poosobljenja, kateheza personalizacije i kateheza integracije*, 34.

¹¹ Usp. isto, 34.

Želiš li promijeniti druge?

Ana Umiljanović, I. god.

Koliko si puta u životu, dragi čitatelju, pomislio ovo ili nešto slično ovome: »Da se barem ta osoba promijeni. Ide mi na živce njezino ponašanje.« ili: »Kad bi se ta osoba promijenila, ljudi bi je mogli voljeti, ali ovako je svima prenaporna.« ... Skoro svakodnevno pronađemo u nekome nešto što nam smeta, što nas »bode«, što bismo rado voljeli promijeniti jer smatramo da mi znamo bolje što toj osobi treba. Rijetko iz ljubavi želimo da se netko promijeni, nego većinom želimo mijenjati druge tako da bismo sebi ugodili, da nama bude lijepo i dobro. Sve što nam kod nekoga smeta želimo ukloniti tako da nama život bude jednostavniji. Jer lakše je tražiti da se drugi promijeni nego da se ja sam promijenim. U većini je slučajeva upravo to problem: ja. Kada bih svojevrijedno zamijenio stav osuđivanja i uzrujanosti sa stavom ljubavi i prihvaćanja, više mi moji bližnji ne bi toliko smetali. Lakše bih pronašao ono lijepo u njima, ono što je vrijedno pažnje i divljenja, ono što se nalazi u čovjekovoj dubini, a ne bih se zaustavljao na izvanjskim stvarima koje našu senzibilnu narav često uznemiruju.

Ne zaboravimo da i mi sami imamo mnogo mana koje drugi moraju podnositi! U knjizi *Nasljeduj Krista* piše ovako: »Ako sam ne možeš biti kako bi htio, kako ćeš moći drugoga udesiti po svojoj volji.« Nisi li se i sam

mного puta pokušao promijeniti, i kako je to prošlo? Promijeniti se nije lako, a pogotovo je teško ako osjećamo da nismo voljeni onakvi kakvi jesmo. Ako nas netko ne voli ovakve kakvi smo sada, koje su mogućnosti da će nas voljeti ako se i promijenimo? I je li to onda ljubav? Predivno svjedočanstvo dao je indijski svećenik Anthony De Mello, a glasi ovako: »Svatko mi je govorio: Ti se moraš promijeniti. Bili su mi već dosadni i ja sam im obećavao i mislio sam se promijeniti, ali nikad nisam uspio pa koliko god sam se trudio... Tako sam se osjećao bespomoćan i zarobljen. Jednog mi dana reče on: »Ne mijenjaj se! Ostani kakav jesi! I nije važno, da li ćeš se ti promijeniti ili ne! – Volim te, onakvog kakav jesi.« Te riječi su zvučale poput muzike u mojim ušima. I gle čuda nad čudom, ja sam se promijenio. A sada znam da se nisam u istinu mogao promijeniti, dokle nisam našao nekoga, tko me uistinu volio, bez obzira da li ću se promijeniti ili ne.« Nismo ni svjesni koliko iskrena, čista ljubav može promijeniti čovjeka. I nas same!

Kad gledamo s druge strane, situacije u kojima moramo pretrpjeti nečije ponašanje koje nam se ne sviđa ili sitne svakodnevne pogreške bližnjih način su za rast u krepostima. Kad bi nam svi odgovarali i kad bi se svi uvijek s nama slagali, kako bismo mogli napredovati? Ne vode li se najteži duhovni

bojevi baš u trenucima kada nekome nešto moramo pretrpjeti, i nisu li najveće pobjede baš onda kada uspijemo svladati sebe i pustiti da drugi budu svoji? Ne radi se tu o toleriranju tuđih grijeha. To nikako ne trebamo činiti. Ovdje govorim o banalnim stvarima poput onoga kad nas živcira što netko mljacka ili sporo hoda ispred nas. Te i njima slične situacije možemo pretrpjeti, a da ne napravimo svađu. I baš su takve »sitne«, banalne situacije one koje nas uče poniznosti i umiranju sebi. Dat ću vam i jedan trik kako da situaciju u kojoj vas netko živcira pretvorite u ugodnu i zanimljivu. Recimo da vas živcira što neka osoba viče i buči. Umjesto da ljutito kažete: »Hajde prekinite vikati!«, možete na šaljiv način sa smiješkom reći: »Možeš li još glasnije, molim te?« Na taj ćete način osobi dati do znanja da je glasna, ali je nećete naljutiti i uz to ćete i nasmiјati sudionike razgovora.

Još jedan je problem vezan uz tu tematiku što rijetko kada prosuđujemo bližnjega kao same sebe. O tome u *Nasljeduj Krista* piše: »Vrlo rado bismo htjeli da drugi budu bez mana, a ipak ne ispravljamo svojih nedostataka. Želimo druge oštro ukoriti, a sami se ne damo koriti. Hoćemo da druge vežu propisi, a sami ne trpimo nikakvog ograničenja slobode.« Nije nam teško kritizirati

tude ponašanje i dijeliti savjete, ali kada netko ukaže na naše pogreške brže-bolje gledamo umaknuti i zaobići temu. Vješto pronalazimo odlična opravdanja svojih loših postupaka, i očekujemo da drugi budu blagi i uračunljivi s nama, ali kada se radi o tuđim pogreškama, nemilosrdni smo. Kakvom mjerom mjerimo i što će se dogoditi kada se ta mjera primijeni na naš život?

Kaže sv. Mala Terezija u *Povijest jedne duše*: »U samostanu se nalazi sestra koja ima dar da mi je u svemu neugodna.« Kolika ljubav! Ona ne bježi od činjenice da ju ta sestra živcira, ali ne dopušta da joj to ukrade ljubav prema njoj. Ne dopušta da joj vlastiti hirovi zamagle pogled kojim u njoj vidi svoju sestru u Kristu, koja i sama ima svoje terete i križeve. Toliko je ponizna da čak njezino ponašanje naziva »darom«. To je dobar primjer potpunog umiranja sebi. To je sve samo ne lako. Potrebno je mnogo odricanja i poniznosti da bismo u ljubavi podnosili jedni druge. Čineći to, bit ćemo Kristu slični, što upravo i jest naš životni poziv!

»Sa svom poniznošću i blagošću, sa strpljivošću živite dostojno poziva kojim ste pozvani! Podnosite jedni druge u ljubavi; trudite se sačuvati jedinstvo Duha svezom mira!« (Ef 4, 1-3).

Predstavljanje knjige Borisa Vulića

Vjera kao eshatološko nestrpljenje

Ogled o Sergiu Quinziju

Damir Bošnjak, V. god. (prir.)

Gospodine, zašto se nisi vratio kako si nam obećao?

To je pitanje koje će se više puta naći na stranicama ove knjige. Naime, riječ je o djelu profesora dogmatske teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu Borisa Vulića. Knjiga nosi naslov *Vjera kao eshatološko nestrpljenje*. Knjiga je nastala kao plod nadahnutog čitanja suvremenog talijanskog filozofa i teologa Sergia Quinzija, koji je svoj život posvetio čitanjem i tumačenjem Svetoga pisma, iz čega je proizišlo prethodno navedeno pitanje koje će Quinzija pratiti gotovo čitav život. Zanimljivo je kako je Quinzio napisao mnoga teološka, ali i filozofska djela, a da nikada nije stekao diplomu iz teologije i filozofije (niti je to ikada želio), što našem autoru daje pravo da ga upravo nazove teolog onkraj teologije i filozof onkraj filozofije. Još jedna zanimljivost iz Quinzijeva života jest promjena vlastitog prezimena iz Guinzio u Quinzio. Promjena dolazi iz čitanja Svetoga pisma gdje su se iste stvari dogodile kod Abrahama koji je postao Abraham, te kod Savla koji uzima ime Pavao. Kako bi čitatelju bila jasnija slika zašto Quinzio s tolikim žarom i htijenjem piše o temi koja je dugo u egzilu, treba podsjetiti da teme patnje i smrti u teološkom smislu ne zauzimaju dovolj-

no mjesta na policama knjižnice. Izdvojiti ćemo njegovo najvažnije životno iskustvo koje ga je poticalo da piše o onome budućem, o onome eshatološkome, a to su upravo patnja i smrt koja je sve do ovoga jutra

ostala najveća čovjekova neprijateljica. Prvi takav njegov susret sa smrću zbio se još za vrijeme njegova djetinjstva na ukopu očeva prijatelja, što je Quinzija potreslo, te ga potaknulo na razmišljanje kako će jednom doći trenutak kada će sudjelovati na ukopu svojih najbližih. Često je odlazio na groblje kako bi promatrao sprovode te razmišljao o ljudskom životu, pa je znao reći kako su sprovodi trenutci u kojima grad mrtvih proždire grad živih. Najbolnije će iskustvo patnje i smrti Quinzio osjetiti i na svojoj koži za Drugoga svjetskog rata.

Nakon nekoliko kratkih uvodnih misli o nastajanju same knjige i o samom Quinzijevu životu, koje u knjizi zauzimaju čitavo prvo poglavlje, naš autor nadalje produbljuje Quinzijevu misao u još četirima velikim naslovima. U drugome dijelu autor piše o simulakrumima spasenja, kako samo poglavlje i nosi naziv. Teme koje je u tome poglavlju naš autor obradio sežu sve od židovstva i grčke misli pa sve do današnjeg suvremenog doba. U njemu iznosi problematiku modernog vremena, kao i probleme moderne Crkve u kojima se ona ponekad i ne snalazi. Treći se dio knjige, možemo reći, naslanja na prethodni dio; tema je vjera u uskrsnuće mrtvih poglavito kod suvremenih vjernika, problem ravnodušnosti današnjeg čovjeka i vjernika i nevjernika, ravnodušnost koja se uvukla u sve pore modernog vremena koja kida čovjeka do te mjere da ga čak i nije briga postoji li Bog ili ne. Četvrti dio nosi naslov *Zazivanje i požurivanje spasenja*, kako sam naslov pokazuje da je riječ o požurivanju eshatološkog događaja koji nam je Gospodin obećao, a još uvijek nije ispunjen u potpunosti. U tome djelu autor iznosi i govor o otajstvu bezakonja, grijehu te antikristu koji je u teološkim krugovima prilično nepoznat. Zadnji dio knjige, *Božji*

poraz, nosi isti naslov kao knjiga koja je prvi put privukla našega autora da se susretne s Quinzijem, stoga neka sadržaj zadnjeg poglavlja ostane tajna koju, ako budete htjeli, možete sami otkriti.

Dakle, riječ je o ogledu o Sergiu Quinziju, o njegovim mislima o eshatološkom iščekivanju koje je Gospodin obećao da će uslijediti brzo, a ono se još nije dogodilo. Ovo je ujedno bio i moj prvi susret s takvim sadržajem o eshatologiji i samom pogledu prema tome događaju, a Quinzijeva me je misao potpuno zaintrigirala. Jer je svojim žarkim propitkivanjem i iščekivanjem o tome događaju pokazao koliko se mi današnji vjernici uistinu slabo bavimo temom drugog Kristova dolaska, kao da smo se umorili čekajući taj veliki događaj, kako bi sam Quinzio to rekao. Koliko zapravo imamo vjere i nade u taj događaj kada o njemu ne govorimo? To nije tema za kavu. Nije ni tema koja bi bila za obiteljskim stolom. U homilijama se spominje i ne spominje, a knjige s takvim naslovom, kojih ima manji broj, prašnjave su. Smatram da bi ovu knjigu trebao uzeti svaki onaj čovjek koji se naziva vjernikom jer to je ono čemu idemo, čemu se nadamo, zbog čega smo stvoreni i zbog čega živimo, a to je Božje kraljevstvo.

Budući da je ovo studentski časopis, također preporučujem i vama studentima ovo djelo za čitanje jer je profesor upravo to posvetio nama.

»Gospodine, zašto se nisi vratio kako si nam obećao?

Ja te iščekujem i ljudi me ismijavaju kao luđaka, a oni koji zbore u tvoje ime kažu da u meni progovara zabluda: ja te ipak nastavljam čekati.«

Sergio Quinzio

Zlatni »hrvatski« Prag

Iskustvo s Erasmusa

Luka Erić, apsolvant

Studentska razmjena – nekome neostvareni san, nekome najbolje životno iskustvo, dok drugi ni ne pomišljaju na nju. Pri upisu na Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu (sada već davne 2016. godine) nisam ni sanjao, a još manje razmišljao o studiju »vani«, te da ću zadnju godinu provesti u drugoj državi. Iako volim putovati, istraživati nova mjesta i upoznavati nove ljude, sve do nedavno mogao sam to činiti isključivo turistički, no zahvaljujući odlasku na Erasmus i ovo ludo vrijeme korone postalo je za mene avantura. U nastavku ovoga članka¹ podijelit ću s vama svoje iskustvo studentske razmjene u Pragu u akademskoj godini 2020./2021.

Odlučio sam se prijaviti na Erasmus+ studijski boravak. Međutim, već samo nekoliko dana nakon slanja potrebne dokumentacije proglašena je pandemija bolesti COVID-19 uzrokovana koronavirusom. Zabrane, zatvaranja, izolacija i ostale silne mjere i preporuke, kao i rad od kuće, usporile su proces prijave i sve je »visjelo u zraku«. Dani i mjeseci prolazili su, a odluke i potvrde ni u sanduku za »neželjenu poštu«. Nakon ljetnih ispita sudjelovao sam na Ljetnoj školi bioetike i ljudskih prava koju je organizirao Svjetski savez mladih Hrvatska. Ondje sam ponosno svima rekao da idem u Prag iako još ništa nije bilo službeno. Jednog divnog sunčanog dana, dok sam pio koktel na plaži, napokon

sam primio e-poruku o prihvaćanju moje prijave.

Odabrao sam Katolički teološki fakultet na Karlovu sveučilištu u Pragu, najstarijem sveučilištu u srednjoj Europi, jer nikada prije nisam bio u Češkoj. Kako sam mogao birati Grčku ili Italiju kao maturalno putovanje, odabrao sam obje destinacije. To vam je tako kad pohađate Klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Prag kao izbor, koji je najčešći, nije bio. Iz tog razloga odabrao sam ga sada.

Karlovo sveučilište u Pragu osnovao je 1348. godine papa Klement VI. na zahtjev Karla IV. Luksemburškoga po kojem je i dobilo ime. Na početku je imalo četiri fakulte-

ta: teološki, filozofski, pravni i medicinski. Godine 1950. teološki fakultet uklonjen je sa Sveučilišta te preseljen u Litoměřice. Nakon baršunaste revolucije 1990. godine uklopljen je ponovno u Karlovo sveučilište u Pragu, gdje nastavlja razvijati svoje aktivnosti sve do danas.

U Prag sam otišao 31. kolovoza 2020. godine jer je Sveučilište Erasmus studentima ponudilo besplatnan tečaj češkog jezika. Po dolasku u studentski dom smjestio sam se i uputio na tečaj koji se održavao u Hotelu Krystal. Tijekom tri tjedna imali smo svakodnevno kontaktna predavanja. Skupine su bile sastavljene prema jezičnim skupinama (germanska, romanska, slavenska...) pa sam ja, logično, upao u onu slavensku. U mojoj skupini našli su se Poljaci i Slovenci te Monika iz Zagreba. Možete pretpostaviti da smo se odmah sprijateljili. U hotelu smo imali organiziran ručak po pristupačnim cijenama. Svakodnevno je u ponudi bilo četriraj jelovnika češke tradicionalne kuhinje. U rujnu je bilo lijepo sunčano vrijeme te nisu bile na snazi gotovo nikakve mjere što me je u prvi mah iznenadilo jer su maske u Hrvatskoj bile obvezne. No već nakon nekoliko dana shvatio sam kako su Česi opušteni, te ni u najgorim trenucima pandemije nisu bili previše uplašeni, a ni poslušni. Dovoljno je samo spomenuti da su organizirali zabavu te postavili stol 500 m na Karlovu mostu 30. lipnja kako bi proslavili »kraj pandemije«. Poslije predavanja istraživali smo grad te ispijali kave po raznim *kavarnama*. Profesori su nas vodili u muzeje i galerije. Nekoliko smo puta imali predavanje i u restoranu na temu hrane i pića. Nakon završetka tečaja započeo je *welcome week* na Fakultetu. Budući da sam ove godine bio jedini student na razmijeni, Katolički fakultet organizirao je uvodni tjedan s Evanđeoskim fakultetom koji je imao dvoje studenata iz Njemačke. Koordinator

su nas pripremili za studij, upoznali s profesorima, vodili po gradu, upoznavali nas s poviješću Češke Republike te organizirali izlete.

Stanje se promijenilo kada je ministar zdravlja dao ostavku, a na njegovo mjesto došao glavni epidemiolog. Vlada je propisala obvezno nošenje maski u zatvorenom, no velik se dio ljudi toga nije pridržavao. Ugostiteljski objekti radili su od 6 do 20 sati te su zabranjena okupljanja u skupinama više od četiriju osoba u zatvorenom te 20 osoba na otvorenom. Propisana je nastava na daljinu na cijelom Sveučilištu samo nekoliko dana prije početka akademske godine. Dakle, osim uvodnog tečaja češkog jezika nisam imao kontaktnu nastavu. Na fakultetu sam bio svega tri puta. Prvo, kada su nam koordinatori pokazivali samu zgradu i knjižnicu; drugo, kada sam se išao prijaviti u knjižnicu i pronaći literaturu i posljednji put kada sam trebao potpis za dokumente (to je bio početak akademske godine i ispiti su bili uživo). Nastava se održavala preko Zooma ili MS Teamsa na češkom kao i engleskom jeziku. Teološke predmete slušao sam na češkom jeziku, iako od toga nije bilo velike koristi. Naime, za strane se studente najčešće primjenjuje *self-study* program, tj. dobio sam literaturu na engleskom jeziku i samostalno obrađivao određene teme, a ako je bilo potrebno, uvijek sam se mogao javiti profesoru za konzultacije. Na predavanjima je bilo od šest do osam studenata jer fakultet nije velik te na njemu vlada kršćanska, obiteljska atmosfera. Uz redovite teološke predmete upisao sam i kolegij češkog jezika na Evanđeoskom teološkom fakultetu. Budući da je kolegij upisalo samo troje studenta, predavanja smo imali u parku, kafiću, a nekoliko puta i u profesorovu stanu. Zadnjih nekoliko predavanja imali smo putem Skypea jer su zabranjena bilo kakva kontaktna predava-

¹ Originalni članak nastao je u proljeće 2021. godine dok sam boravio u Pragu, međutim, nije objavljen te je doraden, a neki dijelovi prebačeni su u prošlo vrijeme i aktualizirani jer sam i ove akademske godine u Pragu na razmijeni.

nja. Radostan sam što je barem uvodni tečaj češkog bio u »normalnim« uvjetima jer sam ondje stekao najviše novih prijateljstava. Profesori su vrlo kompetentni, srdačni i imaju puno razumijevanja za strane studente te relativno brzo odgovaraju na e-poruke. Fakultet, koji je smještan u staru zgradu zajedno sa Sjemeništem, Biskupskom konferencijom i drugim uredima, vrlo je moderan i tehnički opremljen, ali nije bilo mogućnosti doživjeti prava predavanja. Ovdje je potrebno spomenuti i zahvaliti se izv. prof. dr. sc. Suzani Vuletić, prodekanici za znanost i studente, kao i gđi Antoniji Pranjeković, dipl. teol., za svu korespondenciju i brzo rješavanje administracije i potrebnih potpisa. Treba spomenuti i dobru suradnju sa Sveučilištem u Osijeku i gđom Josipom Plešom, dok je suradnja i komunikacija sa Sveučilištem u Pragu nekada bila komplicirana, što zbog opsega posla, što zbog brojnih studenata.

Svakodnevno smo dobivali e-poruke s obavijestima, novim ograničenjima i zabranama od glavne Erasmus-koordinatore na Sveučilištu. Prije uvođenja mjera obilazili smo mjesta u blizini Praga (Kutna Hora, Poděbrady, Libice nad Cidlinou, Karlštejn, Český Krumlov, Karlovy Vary...), dvorce, nacionalne parkove i muzeje. Posjetili smo i koncentracijski logor Terezín u kojem je umro Gavriilo Princip. Od kada su restorani, muzeji i sva kulturna događanja ukinuta nije imalo smisla putovati izvan grada, pa smo istraživali svaki poznati i nepoznati detalj u Pragu. Treba reći da je prijevoz za studente vrlo povoljan. Uz posjedovanje ISIC kartice ostvaruje se 75 % popusta na sve vrste prijevoza. Željeznice su moderne, a vlakovi brži nego kod nas. Povratna putovanja stajala su najviše oko 20 kuna. Za usporedbu studentska povratna autobusna karta Osijek – Đakovo iznosi 42 kuna (!). Organizacija Erasmus Student Network (ESN) organi-

zirala je okupljanja, upoznavanja i izlete, a zbog toga se virus proširio među studentima i u studentskim domovima. Srećom, nisam bio ni na jednom od organiziranih događaja jer većinu toga organizirali su nam koordinatori. Koliko znam, jedino su Katolički i Evangeoski fakultet održali uvodni pripremni tjedan jer nas je bilo svega troje studenata na razmjeni.

Tijekom zatvaranja zatvoreni su svi restorani, kafići, klubovi, knjižnice, muzeji, kina, kazališta, škole, fakulteti, čak i zoološki vrt. Knjižnice su na početku davale mogućnost naručivanja i podizanja knjiga, međutim, poslije je i to zabranjeno te su knjižnice samo produživale rok za vraćanje knjiga. U ispitnom razdoblju nije bilo moguće posuditi knjige... Sva sreća da sam potrebnu literaturu nabavio na vrijeme. Neki restorani nudili su uslugu »za van«, ali najčešće se to jedino isplatilo lancima brze hrane (McDonalds, KFC, Burger King, Starbucks i sl.). U trgovačkim centrima i po cijelom gradu ugašen je javni Wi-Fi kako se mladi (i stari) ne bi okupljali. Ipak, eduroam nisu smjeli ugasiti, a sveučilišne zgrade, uredi i fakulteti smješteni su po čitavom gradu tako da sam uvijek imao pristup internetu.

Bio sam smješten u studentskom domu Na Vertniku. Dom se sastoji od četiriju blokova i dobro je povezan s gradskim prijevozom. Do centra je bilo potrebno 15 min metro-om ili 20 min tramvajem. Na fakultet sam, doduše, samo na ispitu, išao taksijem. Sobe su male – dva kreveta, dva stola i ormar – namještaj je prilično star, a kuhinja i sanitarni čvor zajednički su i nalaze se na početku hodnika. U prvom bloku postoji i studentski kafić, ali, nažalost, bio je zatvoren. U domu postoje »sobe za učenje«, TV soba, stolni tenis, biljar, no sve je bilo zabranjeno kako se studenti ne bi okupljali. U Bloku 4., u ko-

jem sam i ja bio smješten, nalazi se jedina »soba za pušenje«, a nju nisu mogli zabraniti. Naravno, uz češko pivo, koje u trgovini dođe oko tri kune, i cigaretu sklapaju se nabolje nova prijateljstva.

Božićne sam blagdane također proveo u Pragu. Monika živi s dečkom u stanu. Zato je pozvala Mirka (studenta povijesti iz Zagreba) i mene da ne budemo u domu za Božić i doček Nove godine. U domu je bilo zanimljivo živjeti s ljudima iz cijeloga svijeta, ali mnogo njih nije slavilo Božić. Kada odete iz Hrvatske, shvatite da nema boljih, druželjivijih i veselijih ljudi od »Balkanaca«. Dobra je stvar što u Pragu živi mnogo »naših« s prostora bivše Jugoslavije pa zato postoje »balkanski« dućani. Tako smo se za proslavu opskrbili domaćim namirnicama i pićima kako bi se što više osjećali kao kod kuće. Praznici su ovdje kraći nego kod nas tako da su odmah nakon Nove godine započeli ispiti. Zbog malog su se broja studenata na KTF-u ispiti održavali kontaktno uz poštivanje epidemioloških mjera.

Crkve i svete mise na početku bile su zabranjene, potom se polako popuštalo i omogućavalo slavljenje svetih misa. U meni najbližoj crkvi sveta misa polnoćka slavila se u 16 sati na latinskom jeziku. Ostale božićne svete mise bile su dopuštene, ali samo je 20 % kapaciteta crkve moglo biti ispunjeno. Nadzor nije bio strog; svećenici su dopuštali ulazak i više ljudi u crkvu, samo se morao poštivati razmak i epidemiološke mjere. Sveta pričest dijeli se i na jezik i na ruku. Najčešće sam išao u dominikansku crkvu sv. Jiljí. Ondje sam upoznao fra Klimenta koji je doktorirao slavenske jezike i razumije hrvatski te sam se kod njega mogao valjano ispovjediti, a obećao mi je i obilazak Češke »putovima sv. Ćirila i Metoda« čim to okolnosti dopuste.

Mobilnost sam isprva prijavio za zimski semestar, ali sam odlučio da želim ostati ovdje cijelu akademsku godinu. Postoje dvije narodne pjesme koje mogu bolje objasniti razlog produžetka – *S namerom dođoh u veliki grad i Zanela me svetla velikoga grada*. Unatoč pandemiji, zabranama i zatvaranju smatrao sam da je bolje i zanimljivije biti u izolaciji u Pragu nego u Osijeku ili Đakovu jer uvijek postoji neki kutak koji još nisam istražio ili crkvu koju nisam posjetio. Upravo maloprije spomenuti stihovi mogu objasniti zašto sam se ponovno vratio u Prag u siječnju 2022. godine. Naime, trenutačno se u gradu živi normalno, sve je otvoreno od kavana i kazališta, kina i trgovina do diskoteka u kojima se organiziraju posebne zabave za studente, a nastava se na fakultetima odvija kontaktno. Dakle, uz COVID potvrdu i masku otvorena su vam sva vrata.

»Hrvatski«² Prag

Glavni grad Češke Republike jedan je od rijetkih gradova gdje su prisutni različiti arhitektonski stilovi, od romantike i gotike do kubizma i funkcionalizma. Sagrađen je na sedam brežuljaka između kojih protječe rijeka Vltava. Kažu da nije zabilježeno da je netko posjetio Prag, bilo u akademske ili turističke svrha, a da mu se nije svidio. Zahvaljujući kolegici Moniki, koju sam već bio spomenuo, saznao sam dosta o hrvatsko-češkim odnosima i povijesti prošloga stoljeća. Naime, Monika je studentica povijesti i došla je u Prag kako bi dodatno istražila i prikupila izvore za izradu diplomskog rada baš na tu temu. Dečka je upoznala dok je bio na Erasmusu u Zagrebu, a sada zajedno žive u Pragu.

² Pridjev hrvatski treba shvatiti uvjetno, jer je svaka ulica, zgrada i spomenik u Pragu češki, ali mnogo detalja i osoba ostavilo je hrvatski trag.

Hrvati i Česi imaju dugu zajedničku povijest te je jasno da pripadaju istom civilizacijskom i kulturnom krugu. Prvi zagrebački biskup Duh bio je Čeh. Mnogi su se Hrvati školovali i živjeli u Pragu, a najvažniji su hrvatski praški studenti koji imaju i svoja spomen-obilježja: Nikola Tesla, Vladimir Prelog, Stjepan Radić, Andrija Mohorovičić i August Šenoa.³ Veći dio radnje Šenoine pripovijetke *Prijan Lovro* događa se u Pragu. Svoje ulice ovdje imaju Nikola Tesla i Stjepan Radić, a šetao sam i Hrvatskom, Zagrebačkom i Dubrovačkom ulicom. Važan je i samostan Emaus koji je sagrađen u 14. stoljeću za hrvatske glagoljaše, a nalazi se između Karlova trga i Trga Františka Palackog. Naime, to je benediktinski samostan Na Slovanech, a crkva je posvećena Majci Božjoj, svetom Jeronimu, svetima Ćirilu i Metodu, svetom Vojtjehu i svetom Prokopu. Zvona samostanske crkve Loreta na Hradčanima svaki puni sat zvone melodiju marijanske pjesme *Zdravo djevo, kraljice Hrvata*, koju je, prema češkoj inačici, skladao hrvatski isusovac Petar Perica.⁴ Biskup Josip Juraj Strossmayer izabran je za počasnog građanina Praga 1888. godine, a 1925. godine dobio je i svoj trg, Strossmayerovo namesti. Važno je spomenuti da je Strossmayer upravo u Pragu vidio nacrt bečkog arhitekta Karla Rosnera i ondje odlučio da katedrala u Đakovu bude neromantička. Sam Strossmayer o Pragu piše ovako:

»Prag spada među najljepše gradove u srednjoj Europi. Položaj Praga divan je. S njegova Hradčina, s njegova Višehrada čarobno je upravo prozorje. Položaj mu je taki, da osim Napulja i Stambula u cijeloj Europi ne ima grada, koji bi se

ljepšim položajem ponositi mogao. Što se pak nutarnje njegove ljepote tiče, ja mu ne bih znao premca do Rima, Florence i Mletaka. Oštroumlje, ozbiljnost, ustrajnost i umjetnička vještina Čeha priskrbila je gradu Pragu osobiti značaj ljepote i klasičke vrijednosti... Molim dobrostivog Boga da vas sve zajedno blagoslovi, a zlatnom kraljevskom Pragu dađe svako dobro i uspjeh. Neka bude biserom ne samo češkog kraljevstva, nego i cijelog slavenstva koje nosi na srcu. Bratski narod češki gledao je na mene uvijek kao na svog vlastitog sina. To mu neću zaboraviti nikada; a ako dobrostivi Bog dopusti, ja ću ga u blaženoj vječnosti zajedno sa svojim najstarijim prijateljem Riegerom moliti za junačku i naprednu Češku, da bi je čuvao, branio, blagoslivljao i doveo do najvišeg stupnja napretka i ljudske i nacionalne savršenosti.«⁵

Na Strossmayerovu trgu ističe se crkva svetog Antuna Padovanskog, a poznati češki skladatelj Antonin Dvorak posvetio je Strossmayeru pjesmu *Dyby byla kosa nabróšena* 1876. godine. Nijedan Osječanin ni Đakovčanin ne može ostati ravnodušan kada se nađe na tome trgu jer ima osjećaj kao da se nalazi u samom središtu Đakova. Treba spomenuti da se na ondje nalazi i kineska trgovina Štross koja prodaje suvenire.

Kuća koja pleše (Tančici dum) jedna je od triju najposjećenijih turističkih lokacija, a autor joj je češki Hrvat Vlado Milunić. Neobična kuća koja podsjeća na plesni par nalazi se na desnoj obali Vltave, a sagrađena je 1996. godine i jedna je od najpoznatijih modernih znamenitosti u Pragu. Milunić ovako piše:

»Htio sam da kuća bude doslovna parafraza Baršunaste revolucije kad se od totalitarnog statičnog društva odijelio njegov manji dinamični dio koji je krenuo u svijet pun promjena, u našem slučaju nad frekventno raskršće u pravcu Praškog dvorca. Htio sam da to budu dva dijela zgrade koja se međusobno privlače i odbijaju: statički-dinamički, jang-jing, plus-minus.«⁶

U katedrali svetog Vida također nalazimo hrvatske tragove. Naime, u prezbitariju katedrale na zidu oko glavnog oltara nalaze se grbovi zemalja pod vlašću Habsburgovaca, a među njima su i grbovi Slavonije, Hrvatske i Dalmacije.

Najpoznatiji hrvatski praški student bio je Nikola Testa. U Pragu je proveo tek jedan semestar akademske godine 1879./1880. U njegovoj ulici postavljen je 2014. godine najveći Teslin spomenik na svijetu. Stjepan Radić svoju ulicu dobio je 2018. godine, ali to nije jedini njegov trag u Pragu. Naime, u crkvi svetog Norberta nalazi se mramorna spomen-ploča sa sljedećim tekstom na češkom: »U ovoj se crkvi 23. rujna 1898. hrvatski političar i prijatelj Čeha Stjepan Radić oženio češkom učiteljicom Marijom Dvorakovom.« Radić je u Prag otišao studirati pravo 1893. godine jer je bio izbačen sa zagrebačkog sveučilišta zbog uvrede bana Dragutina Khuena Hedervarya. Brzo je naučio češki i poslije pisao u *Uzničkim uspomnama*: »Za dva dana pročitah i gotovo posvema razumjeh češku početnicu, a za osam dana svrših već cijelu češku pučku školu.«⁷ Moram priznati da ja nisam tako brzo savladao češki iako ga sada već dosta razumijem.

Andrija Mohorovičić, meteorolog, seizmolog i geofizičar studirao je matematiku i fiziku od 1875. do 1878. godine u Pragu na Filozofskom fakultetu koji se tada nalazio preko puta Karlova mosta u Klementinumu. Danas je Klementinum Nacionalna knjižnica Češke Republike i onda je postavljena spomen-ploča na kojoj je Mohorovičićev portret sa stiliziranim ocrtom njegova otkrića Moho sloja, plohe smještene između Zemljine kore i gornjeg plašta. Najnovija spomen-ploča posvećena je Augustu Šenoa. Nalazi se na Karlovu trgu na zgradi u kojoj je boravio tijekom studija na Pravnom fakultetu od 1859. do 1865. godine. Jedan od najljepših opisa Praga nalazimo u *Prijanu Lovri*:

»Jednoga popodneva pođosmo šetat pred gradska vrata. Idasmo duž Vltave. Dođosmo na gol vršak nad velikim selom, komu već ne pamtim imena. Divna li prizora! Nad nama nebo, plavetno, pod nama zeleni brežuljci i dolovi, međ kojima se vijuga srebrna Vltava.«

To sam i ja doživio tijekom šetnje uz Vltavu, ali ne bih mogao to tako lijepo izreći. Šenoa u *Prijanu Lovri* opisuje i druženja sa zemljacima:

»Da, braća bijasmo, gospodo, kao da nas je jedna majka rodila. Bijaše nas lijepa šaka Hrvatića u češkoj prijestolnici, bijaše pravnik, liječnik, mjernik, jezikoslovac, bijaše sinova sa svih strana roda hrvatskoga. Pa da ste nas vidjeli, slušali. Lijepe li zadrage ponositih, živih mladića! Bijasmo kao prst uz prst, svi za svakoga, svaki za sve. Dijelismo radost, dijelismo žalost, i radost bude vedrija, žalost lakša. Ne pomagati brata, bijaše grijeh...«⁸

³ Usp. M. LIPOVAC, F. VONDRAČEK, *Češki Hrvati. Hrvatski tragovi u Češkoj*, Zagreb, 2018., 5.

⁴ Usp. isto, 25-45.

⁵ Isto, 46-51.

⁶ Isto, 30-33.

⁷ Isto, 52-58.

⁸ Isto, 75-77.

Čitajući izvode iz *Prijana Lovre* i istovremeno studirajući u Pragu, mogu potvrditi da je slično stanje i sada. Hrvatski se studenti uvijek druže i pomažu te je nemoguće ne primijetiti zajedništvo našeg naroda gdje god se nalazili.

Još je jedna zanimljiva lokacija u Pragu. Radi se najpoznatijoj i najstarijoj praškoj pivnici i pivovari U Flekū koja je osnovana 1499. godine. Za Hrvate je kultno mjesto jer je ovdje 1911. godine donesena odluka o osnivanju Hajduka.

»Splicani koji su u Pragu na Češkom visokom tehničkom učilištu studirali arhitekturu i građevinu, Fabijan Kaliterna, Lucijan Stella, Ivan Šakić, Vjekoslav Ivanišević i Vladimir Šore, U Flekū su donijeli odluku da će u svom gradu osnovati nogometni klub nakon odgledane utakmice praških nogometnih klubova Slavia i Sparta.«⁹

Mnogo je i drugih Hrvata koji su ostavili svoj trag u Pragu, ali nisu svi dobili svoj ulicu, trg ili spomen-ploču. Prvi student iz Hrvatske za kojeg se zna da je studirao u Pragu bio je Martin iz Križevaca koji je 1402. godine stekao status bakalara, a promovirao ga je tadašnji rektor Karlova sveučilišta Jan Hus. Ponosan sam i sretan što sam imao priliku živjeti i studirati u Pragu s kojim Hrvatska i Hrvati imaju toliko poveznica. Tko zna, možda se jednom bude pisalo/pričalo i o mom studiju i boravku ovdje.

Donosim navod Stjepana Radića iz 1904. godine u kojem ističe da hrvatska akademska mladež treba proboraviti na češkim fakultetima. Iako je od te izjave prošlo više od stotinu godina, čini mi se vrlo suvremena.

»Stjepan Radić isticao je 1904. godine da su se svi ti studenti u jednom 'popravili': postali su tolerantniji prema Srbima, da pače i susretljiviji su prema njima. A za hrvatsku kulturu kaže: Hrvatska inteligencija kada se usporedi s češkom, više dangubi, pije i jede nego u obće radi. Stoga je nužno da većina hrvatske akademske mladeži proboravi barem semestar ili dva, ako već ne može duže, na češkim visokim školama.«¹⁰

Mnogi kažu da je 2020. godina bila loša godina. Ne mogu se složiti s njima jer sam godinu dočekao u Osijeku, zimske praznike proveo u Austriji, završio tečaj za vinskog promotora, ljetovao u Šibeniku, a ostatak i polovicu 2021. godine živio u Pragu. Bilo je to jedno od najnevjerovatnijih iskustava mogega života. Zahvaljujući ovoj razmjeni, upoznao sam ljude iz cijeloga svijeta (Kine, Portugala, Latvije, Litve, Poljske, Estonije, Rusije, Slovenije, Indije, Vijetnama, Njemačke, Slovačke...), njihovu kulturu i gastronomiju, usavršio engleski i naučio ponešto češkog jezika, putovao po Češkoj, odrastao, navikao na jednostavnost i samostalnost, a opet zajednički suživot s drugima i drugačijima, isprobavao koliko se jela može napraviti samo s kuhalom za vodu. Nažalost, morao sam se vratiti tjedan dana prije isteka ugovora zbog iznenadne očeve smrti. Što je još jedan razlog ponovnog dolaska u Prag. I da, naravno da razmišljam o još jednom Erasmusu koji bih preporučio svakome jer kako poslovice kaže: Od kolijevke pa do groba, najljepše je đaćko doba. I treba se koristiti studentskim pravima.

¹⁰ D. AGIČIĆ, *Hrvatsko-Češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, Zagreb, 2020., 156.

⁹ Isto, 80.

Intervju s profesoricom dr. sc. s. Silvanom Fužinato

Priredila: Maria Dragomirović, II. god.

● *Možete li se za početak predstaviti čitateljima Teofila?*

Budući da je studentima više-manje poznat moj rad na fakultetu, rado ću podijeliti s vama nekoliko manje poznatih crtica iz privatnog života. Rođena sam 16. svibnja 1981. godine u Prnjavoru (Bosni i Hercegovini). Roditelji su mi Armeto Fužinato i Olga (rođ. Paternoster). Mjesto u kojemu sam rođena prozvano je »Malom Europom« ili »Europom u malome« jer krajem 19. stoljeća, tada rijetko naseljeno područje, Austrougarska nastanjuje stanovništvom iz istočne i srednje Europe. Prvi doseljavaju Talijani, među njima i moji pradjedovi, 1882. godine i naseljavaju selo Štivor. Prema nekim je podacima krajem 20. stoljeća Prnjavor bio grad s 20 nacionalnih manjina.

Nakon osnovne škole, 1996. godine, kao kandidatice ulazim u Družbu sestara Presvetog Srca Isusova u kojoj sam 2002. godine položila privremene, a 2008. godine doživotne redovničke zavjete pod geslom: »Gospodin je moja snaga i pjesma« (Ps 118, 14). Riječ je o autohtonoj hrvatskoj redovničkoj zajednici koju je 1899. godine osnovala u Rijeci Božja službenica Majka Marija Krucifiksa Kozulić (1852. – 1922.), pod vodstvom kapucina o. Arkandela iz Camerina (1821. – 1900). U duhu i karizmi utemeljiteljice Sestre Presvetog Srca Isusova pozvane su ljubavlju Kristova srca ljubiti Boga i bližnjega te svojim predanjem, mo-

litvom i apostolskom djelatnošću u duhu naknade i zadovoljštine pridonositi rastu Božjeg kraljevstva na zemlji i spasenju svih ljudi, posebice odgojno-pastoralnim radom sa siromašnom i napuštenom djecom i mladeži. Sestre su djelovale u Hrvatskoj, Italiji, Njemačkoj i Austriji. Družba danas ima 85 članica, tri novakinje, jednu postulanticu i jednu kandidatku te djeluje samo u Domovini, najvećim dijelom u Riječkoj nadbiskupiji u kojoj je i osnovana.

Nakon završene srednje škole, Ženske opće gimnazije Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti u Zagrebu, 2003. godine upisala sam filozofsko-teološki studij na Teologiji u Rijeci, područnom studiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje sam diplomirala 2008. godine. Božjom providnošću i odlukom poglavara 2009. godine odlazim u Rim na poslijediplomski studij iz biblijske teologije na Teološkom fakultetu Papinskoga sveučilišta Gregoriana gdje sam magistrirala 2011. godine, a doktorirala 2014. godine. Magistrsku i doktorsku disertaciju pisala sam iz najdražeg mi Ivanova evanđelja: Samarijanka (Iv 4) i uzeti (Iv 5). Po povratku sam u Domovinu iznova doživjela snažnu Božju providnost. Na poziv tadašnjeg dekana prof. Ivice Raguža i uz suglasnost poglavara 2015. godine dolazim predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Iste godine kao vanjski suradnik počinjem pre-

davati i na Filozofsko-teološkom Institutu Družbe Isusove u Zagrebu.

• *Kako je raditi na dvama fakultetima – u Đakovu i u Zagrebu? Ima li razlika?*

Sedmogodišnji rad na fakultetu u Đakovu i u Zagrebu vrlo je dinamičan. Iako tjedna putovanja autobusom na relaciji Zagreb – Đakovo sa sobom donose i fizički umor, predavanje Svetoga pisma i izvannastavne aktivnosti sa studentima oplemenjuju duh, jačaju volju, ulijevaju snagu i vesele srce. S obzirom na osobni rad ne uočavam neke posebne razlike, jer jednakim žarom, predanošću i ljubavlju radim posao koji doista volim i jednakom odgovornošću pristupam svakom svom studentu vodeći se mišlju da Sveto pismo nije samo obavijest, nego prije svega formacija, te želeći studentima prenijeti ljubav prema Božjoj riječi koju su meni prenijeli moji profesori Svetoga pisma, kako u Rijeci, tako i u Rimu. Koliko sam u tome uspješna, to najbolje znaju upravo moji studenti!

Ipak u usporedbi sa Zagrebom manji broj studenata u Đakovu, više radnih sati, vrijeme provedeno zajedno u izvannastavnim aktivnostima, mentorski susreti i različita druženja izvan nastave i fakulteta stvaraju prisniji odnose i obiteljsku atmosferu u kojoj je lijepo raditi. Spontan i otvoren pristup u komunikaciji, iskrenost i poštovanje koje kao sestra i profesorica doživljavam u radu sa studentima samo su dodatni vjetar u leđa i poticaj na još predaniji rad i nesebično darivanje. Ono što me posebno veseli, osobni su susreti s Božjom riječju o kojima studenti nerijetko svjedoče tijekom, ali i nakon završenog studija. To mi je zapravo najveća nagrada za uloženi trud i darovanu ljubav.

Velika su mi radost i diplomski radovi pisani ne samo zato da se nešto napiše i završi studij, nego zato što im je Božja riječ u određenoj situaciji promijenila život i što su je željeli bolje razumjeti. Ti su diplomski radovi pisani ne samo razumom nego srcem i vjerom. To su dragocjena svjedočanstva koja vesele srce i koja govore da se isplati darivati i živjeti za Boga i čovjeka, te da Božja riječ uvijek pronalazi način kako doći do čovjekova srca i ispuniti poslanje koje joj je Bog povjerio.

• *Kako uskladite sve obveze? (Dva fakulteta, život u zajednici, duhovne vježbe...)*

Dosta sam organizirana pa mi je to uvelike pomoglo u usklađivanju obveza na fakultetu i u zajednici. No uvijek jedna strana više trpi i zapravo je jako teško udovoljiti svim obvezama, zahtjevima i očekivanjima. Zajednica u kojoj živim formativna je zajednica, tj. zajednica novicijata u kojoj se sestre intenzivno, tijekom dvije godine, pripremaju za prve redovničke zavjete. Tako da sam jedina sestra koja je u radnom odnosu i koja veći dio vremena provodi izvan zajednice, u radu na fakultetu i u biblijskom pastoralu. Svom se poslu i poslanju ne bih mogla u potpunosti posvetiti bez podrške i razumijevanja sestara s kojima živim i na tome sam im neizmjereno zahvalna.

Profesori Svetoga pisma Massimo Grilli i Santiago Breton pri završetku poslijediplomskog studija savjetovali su mi da uz rad na fakultetu pronađem vremena i za pastoralno djelovanje. I sami su uz rad na Gregoriani vikende provodili na župi. Savjet sam poslušala iako u početku nisam shvaćala njegovu važnost. Znanstveni je rad lijep. No da bi bio autentičan i plodonosan, potrebno ga je primjenjivati u konkretnim životnim situacijama. U protivnom ćemo

Božju riječ zatvoriti u uski intelektualni krug u kojemu će u ime »znanstvenosti« promišljanja o Bibliji poprimiti apstraktne oblike koji će ju udaljiti od života »običnih ljudi«, duhovnog iskustva i pastoralnog djelovanja.

U različitim biblijskim susretima, tribinama, obnovama i duhovnim vježbama uvijek iznova oduševi me otvoreno i jednostavno srce vjernika koji istinski traže Božju riječ otkrivajući u njoj neiscrpni izvor snage i nade u svakodnevnim borbama, izazovima i poteškoćama s kojima se susreću na svom životnom putu nerijetko obilježenom teškim životnim križevima. U njima prepoznajem »Božje siromahe« kojima u Božjem srcu pripada posebno mjesto.

• *Na kojim projektima trenutačno radite?*

Od 2013. godine članica sam međunarodnog znanstveno-istraživačkog projekta *Progetto internazionale di ricerca Evangelium und Kultur. Testo biblico, Comunicazione, Intertestualità* koji okuplja profesore Svetoga pisma gotovo iz cijelog svijeta. Kao što i sam naziv govori, projekt promovira i podupire, u interkulturalnom kontekstu, čitanje biblijskih tekstova u komunikacijskoj perspektivi, temeljeći se na jednoj od glavnih vjerskih istina koju donosi dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* u brojevima 12 i 13: »Bog je u Svetom pismu govorio po ljudima na ljudski način, jer riječi Božje, izrečene ljudskim jezicima, postadoše slične ljudskom govoru, kao što jednoć Riječ Vječnog Oca, uzevši slabo ljudsko tijelo, postade slična ljudima.« Možemo, dakle, reći da je hodogram našega spasenja Riječ priopćena prema zakonitosti ljudskoga jezika. Stoga je istraživanje ljudske riječi prijeko potrebno za razumijevanje Božje riječi, a pitanje o komunika-

cijskim mehanizmima nužan je preduvjet i za ispravnu biblijsku hermeneutiku. U kontekstu komunikacijske analize članovi projekta u svom znanstvenom radu posebnu pozornost posvećuju pragmatici, vodeći brigu ne samo o značenju teksta nego i o učincima koje tekst pobuđuje u svojim čitateljima i slušateljima. Posljednjih godina članovi projekta usmjerili su pozornost na interkulturalnu dimenziju koja je jedna od temeljnih obilježja ljudskog govora i biblijskog teksta.

Trenutačno u koautorstvu s prof. Massimom Grillijem, koji je od 1993. do 2021. godine bio voditelj projekta, pripremam komentare nedjeljnih i blagdanskih čitanja. Nadam se da će do ljeta ove godine svjetlo dana ugledati komentar godine A. U pripremi su i komentari za godinu B i C. U skladu s ciljevima projekta želimo približiti Božju riječ široj čitalačkoj publici, posebice onima koje Isus naziva »svojom najmanjom braćom i sestrama«, u susretu s kojima sam osjetila njihovu neutaživu glad i žeđ za Božjom riječju.

• *Možete li nam ukratko predstaviti knjigu Riječ Božja u ljudskom jeziku. Tumačenje Biblije u komunikacijskoj perspektivi koju ste napisali u suradnji s prof. Massimom Grillijem?*

Knjiga koju sam 2019. godine izdala u koautorstvu s prof. Massimom Grillijem prvi je plod dugogodišnjeg rada na prethodno spomenutom projektu i prva knjiga takve tematike na hrvatskom govornom području u kojoj smo predstavili jedan od novijih egzegetskih pristupa.

Interpretirati biblijski tekst za čitatelja znači nadići udaljenost i poštovati različitost. Komunikacijski pristup može pomoći u

INTERVJU

S najboljim studentima

Priredila: Maria Dragomirović, II. god.

spašavanju današnje egzegeze, bilo od hladne kontemplacije vitalno neoperativnoga objekta, bilo od, uvijek prisutne opasnosti, manipulacije značenjem.

Za razliku od povijesno-kritičke metode koja stavlja naglasak napose na povijesne činjenice, stvarne autore, zajednicu povijesnih čitatelja itd., ne pridajući dovoljno pozornosti konačnom obliku biblijskoga teksta i poruci koju je priopćavao u stanju u kojem je trenutačno postojao, kao i za razliku od strukturalizma koji posvećuje pozornost samo čitateljima današnjega vremena i načinu na koji mogu uporabiti biblijske tekstove u sadašnjem trenutku, interpretacija biblijskih tekstova u komunikacijskoj perspektivi čitatelja današnjega vremena dovodi u dijalog s biblijskim tekstom ukazujući ne samo na značenje teksta nego i na reakcije, promjene i djelovanja koja tekst u njemu pobuđuje i zahtijeva.

U prvom dijelu, koji je više teorijske naravi, prikazana su temeljna obilježja komunikacijskog pristupa. U drugom dijelu, više praktičkog karaktera, komunikacijski pristup primijenjen je uspješno na četirima evanđeoskim tekstovima (Mt 5, 3-12; Mk 16, 1-8; Lk 7, 36-50 i Iv 5, 1-18). Nadamo se da će taj naš rad doprinijeti pomirenju egzegeze i pastoralne hermeneutike. Dakako, komunikacijska i pragmatička analiza biblijskih tekstova nije »alternativna« drugim metodama (povijesno-kritičkoj, narativnoj, retoričkoj itd.), nego »komplementarna«, u smislu pružanja drukčijeg načina čitanja biblijskih tekstova, tj. njihove

interpretacije u komunikacijskoj perspektivi koja vodi računa o pragmatičkoj snazi riječi. U tom je svjetlu rad namijenjen profesorima i studentima teologije, ali i svima onima koji žele ući u dublji i plodonosniji dijalog s Božjom riječju utjelovljujući je u konkretnim situacijama vlastitog života.

U svjetlu navedenoga želimo da ovaj rad bude svjedok riječi koji će čitatelje današnjeg, ali i svakog vremena potaknuti na avanturu traženja Božjega lica i na osobni susret s Bogom u dijalogu, koji je, prije svega, dijalog s drugim. U tom će međusobnom dijalogu čitatelj razumjeti Božju riječ utjelovljenu u ljudskom govoru koji se nije zatvorio u bjelokosni toranj čistoga intelektualizma i koji nije sveden na potragu za gotovim odgovorima opterećenim predrasudama. Preuzimajući pragmatičku snagu biblijskog teksta, današnji čitatelj utjeloviti će spasenjsku istinu u njemu objavljenu u konkretnim situacijama svakodnevnoga života, ne gubeći pritom nikada iz vida da Božja riječ nije samo istina jer prenosi istinite obavijesti, nego zato što otvara vrata istinskoga odnosa. U tom će, dakle, iskrenom dijalogu i autentičnom odnosu riječ obuhvatiti čitatelja te postati dijelom njegove sadašnjosti ispunjavajući riječi proroka Izaije: »Kao što daždi i sniježi s neba bez prestanka dok se zemlja ne natopi, oplodi i ozeleni da bi dala sjeme sijaču i kruha za jelo, tako se riječ koja iz mojih usta izlazi ne vraća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah.« (55, 10-11).

Već nekoliko godina dekan našega Fakulteta prigodom svečanosti na *Dies facultatis* nagrađuje studente s najbolje ostvarenim prosjekom. Postavljanjem nekoliko pitanja upoznat ćemo se sa studentima različitih godina koji su tijekom prošle akademske godine dobili nagradu. To su redom: za I. godinu Maria Dragomirović i Luka Marošević, za II. godinu Lucija Tica, za IV. godinu Vladimir Sabo i za V. godinu Florijan Zagorščak. Uz najbolje studentske prosjeke cijeni se i kvaliteta pisanja diplomskoga rada. Tako je bivša studentica Helena Kulaš dobila nagradu za najbolji diplomski rad koji nosi naslov *Ekumenska nastojanja biskupa Ćirila Kosa*, pod mentorstvom doc. dr. sc. Antuna Japundžića, te smo i nju zamolili da nam se detaljnije predstavi.

Pitanja za nagrađene studente s najboljim prosjekom ocjena

1. *Možete li se ukratko predstaviti čitatelji-ma Teofila?*
2. *Koja je tajna Vašeg uspjeha?*
3. *Što Vas motivira i kojim se metodama služite? Što savjetujete ostalim studentima?*
4. *Koji je Vaš omiljeni kolegij (ili više njih) i zašto?*

Maria Dragomirović

1. Zovem se Maria Dragomirović. Rođena sam 20. lipnja 2001. godine u Osijeku. Dolazim iz Župe sv. Marije Magdalene u

Luču. Osnovnu školu završila sam u Luču i Šećerani, a Opću gimnaziju u Belom Manastiru. Trenutačno sam studentica druge godine KBF-a u Đakovu.

2. Nije to neka velika »tajna«. Zapravo je ono standardno što svi uvijek govore. Uči, uči, uči! Važno je učiti redovito, a ne ostavljati sve za posljednji trenutak i onda se mučiti i pokušavati pohvatati sve zaostatke. Uz učenje neizostavna je molitva jer bez Boga ovo ništa nema smisla.

3. Motivacija mi je želja pokazati da se može. Ono što mi je uvijek smetalo bilo je što su studenti koje sam poznavala govorili: »Samo da je dva.« To mi je bilo neshvatljivo jer sam oduvijek smatrala da se na fakultetu treba truditi jer je to ono što je netko upisao upravo zato što je to htio, i što je to ono što netko voli. I tako sam samoj sebi »zacrtala« da neću biti takva studentica, da ću se truditi ostvariti svoje ciljeve i ići do granica svojih mogućnosti. Ponekad je naporno, ali sve se može kad se hoće. Pogotovo bi na našem fakultetu trebalo biti tako. I naravno da bez Boga sigurno ništa nije moguće. Molitveni se život ne smije zapostaviti i staviti u drugi plan jer na taj način ovo ništa nema smisla. Naš cilj prvenstveno treba biti Bog i sve što činimo i radimo mora biti na Njegovu slavu. Što se tiče metode učenja, nemam neku posebnu metodu. Ovisi i o kolegiju. Ali uglavnom je to čitanje literature, označavanje onoga što je bitno, pisa-

nje bilješki i onda ponavljanje. Ono što me spašava kada moram učiti nekakve podjele, umne su mape koje savjetujem svima. Ne moraju to biti umjetnička djela. Radim ih s plavom kemijskom. Važno mi je samo razgranati pojmove i zapamtiti podjele. Svim studentima savjetovala bih da se trude, odrede si cilj kojem će težiti i naprave plan kako će to ostvariti. Naravno, važno je da budu dosljedni tome planu i da ne rade prevelike odmake od toga. I ono najvažnije: i kada vam se nikako ne da učiti, kada vam se ne da ustati iz kreveta, ustanite, umijte se hladnom vodom, otvorite prozor i krenite! Najteže je krenuti, ali kada jednom krenete, dalje će biti lakše.

4. Stvarno mi je teško odlučiti se za jedan kolegij. Većina mi je kolegija i na prvoj i sada na drugoj godini zanimljiva. Ali istaknula bih Povijest filozofije I i II, Hebrejski jezik, Latinski jezik i Opći uvod u Sveto pismo s prve godine, a s druge godine Ontologiju i Grčki jezik. Na fakultetu sam zaista zavoljela filozofiju, pogotovo navedene filozofske predmete. Da me pitate zašto, ne znam. Ne mogu objasniti. Jednostavno, privlači me, ispunjava me, potiče na promišljanje i na kritičko mišljenje... Što se tiče jezika, još sam u gimnaziji zavoljela latinski jezik, tako da sam ga ovdje jedva čekala. I kao što sam zavoljela latinski, tako sam zavoljela i hebrejski i grčki jezik. Zanimljivo mi je učiti nove riječi, gramatiku, nastavke, pravila, izuzetke od pravila... I, naravno, izazovni su, pogotovo zato što ih ne čujemo često kao što čujemo engleski jezik. Opći uvod u Sveto pismo ostalo mi je u sjećanju kao jedan od izazovnijih kolegija na prvoj godini, ali isto tako i jedan od kolegija u kojem sam najviše uživala dok sam učila i čitala literaturu (koje je bilo dovoljno da se u njoj može dugo uživati).

Luka Marošević

1. Zovem se Luka Marošević. Rođen sam 2002. godine u Vinkovcima. Odrastanje sam proveo u Cerni. Nakon završetka osnovna škole upisao sam opći smjer Gimnazije u Županji. Nakon uspješnog polaganja države mature upisao sam Katolički bogoslovni fakultet u svojstvu bogoslova Đakovačko-osječke nadbiskupije. Trenutačno sam student i bogoslov II. godine. U slobodno vrijeme volim igrati nogomet, čitati, šetati ili pak sudjelovati u raspravama vezanima uz filozofiju, teologiju i politiku.

2. Zanimljivo pitanje, moram priznati! Kako znamo, sam pojam »tajna« podrazumijeva nešto mistično, koje je zatvoreno u sferu dostupnosti samo određenima ili »izabranima«. Međutim, rekao bih da u ovome uspjehu nema ničega obavijenoga velom tajni. Dapače, situacija je vrlo jednostavna – **sustavnost, kontinuitet rada te predanost** predstavljaju ključ svakoga uspjeha u životu, pa tako i u učenju! Nije slučajnost da sam istaknuo te tri riječi. Naime, one su mi uvijek predstavljale ključ dobrog rada. Vjerujem da ih ne moram dodatno pojašnjavati, ali želim istaknuti da se i one međusobno prožimaju te je bitno obuhvatiti sve tri dimenzije. Zaključno, htio bih ukazati na to da iza svakoga rada stoji prilično jasan sustav, a isto tako – žrtva i ustezanje. Iz toga se daje zaključiti da je mogućnost uspjeha otvorena svakome, samo je pitanje spremnosti prihvatiti odgovornost i odricanje koje uspjeh sa sobom nosi.

3. Ovo pitanje vidim kao priliku za elaboriranje rečenoga u prethodnom pitanju. Počevši od motivacije, mislim da nje ne bi trebalo nedostajati s obzirom na naš studentski smjer. Naime, pretpostavka je da je

netko upisao teologiju kako bi prije svega došao do temeljnih znanja o svojoj vjeri, a u konačnici do razlučivanja Boga u svome životu. Za razliku od nekih drugih studija mislim da ovdje nije u tolikoj mjeri prisutan utilitaristički karakter studiranja. Ovdje do izražaja više dolaze neke vrijednosti koje nisu prisutne u današnjim vremenima – zdrava duhovnost, zajedništvo, žrtva... S obzirom na sve rečeno i više je nego jasno da mi nije problem pronaći motivaciju za učenje. Upravo u spomenutim vrijednostima i načelima vidim priliku pronalaženja smisla svega što učim. Misao da nešto ne radim iz puke koristi – nego zbog određenih principa – uistinu mi daje poletnost za rad. U konačnici, motivaciju vidim i u učenju koje me vodi k upoznavanju Boga na jedan temeljit način. Nastavljajući se na to, javlja se pitanje metode. Naime, za promišljanje o Bogu važna je i metoda kojom to činimo. Tu do izražaja dolazi sistematičnost kao metoda. Proces učenja, dakle, treba biti pravilno sistematiziran – počevši od gradiva do načina učenja. Nadalje, dolazak do nekih istina na ovome fakultetu zahtijeva promišljanje. Stoga važno je početi raditi na vrijeme – gradivo, dakle, ne treba tek pripremiti za ispit, nego ga usaditi u svoje srce i um. Time proces učenja prestaje biti obveza, a pretvara se u želju za novim spoznajama. I treća dimenzija; važno je biti cijelim bićem uronjen u učenje. Jer, uistinu, filozofija i teologija zahtijevaju cjelokupnost osobe za odgovarajuće učenje.

4. S obzirom da sam tek student II. godine, nisam još došao u dodir s onim u potpunosti teološkim predmetima. Do sada sam imao filozofske i biblijske kolegije. Bez zadrške mogu istaknuti kako su me se najviše dojmili kolegiji Povijest Filozofije te Ontologija. Oni ulaze u moje omiljene kolegije

zato što u svojoj biti njeguju racionalnost, konzistentnost i visoku želju za dolaskom do objektivnih istina koje nas okružuju, a koji, s druge strane, daju širinu svojih misli prikazujući dijakronijski tijek promišljanja tijekom povijesti.

Lucija Tica

1. Zovem se Lucija Tica i studentica sam III. godine Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu. Dolazim iz Vukovara, iz Župe svetoga Josipa radnika, a završila sam opću gimnaziju u Vukovaru.

2. Prvenstveno ovo ne bih nazvala uspjehom. Ne bih označila ni kao neuspjeh, ali za mene nema veliko značenje. Time ne želim obezvrijediti nagradu, samo želim reći da je za mene uspjeh nešto drugo, da ima neko drugo značenje. Da bih ipak konkretnije odgovorila na postavljeno pitanje, mogu reći kako je tajna ovoga uspjeha da se za uspjehom ne teži. Volim ovaj fakultet i u tome je »tajna«. Budući da ga volim, nije mi teško učiti jer me materija zanima. Smatram da je ključna predanost, koja se ostvaruje u učenju i radu, a rezultat je samo posljedica te predanosti.

3. Slično prethodnom mom odgovoru mogu reći kako je moja motivacija ljubav prema studiju, prema Kristu. Usuđujem se reći kako je teološki studij poseban i ne vidim svrhu studiranja ako nema zaljubljenosti u Krista. Svaka je druga motivacija, po mom mišljenju, besmislena. Ostalim studentima poručila ih da trebaju biti radosni i zahvalni Bogu zato što imaju priliku, uz svoj osobni rad i duhovni život, na najbliži način upoznati Boga, ali im želim i ukazati na odgovornost koju time dobivaju već sada, ali i u budućnosti.

4. Na prvoj i drugoj godini zanimala sam se najviše za filozofske kolegije jer je filozofija nešto što me najviše intrigiralo još u srednjoj školi. Treća se godina bazira na teološkim predmetima, što me dakako još više zanima, i teško mi je izdvojiti samo jedan. Sviđaju mi se sva predavanja koja imaju i jednu životnu dimenziju, kada profesori zvuče više kao propovjednici nego profesori i kada nam osim gradiva daju poticaje za bolji, kršćanski život. To je ono što mi daje motivaciju i najveći poticaj.

Vladimir Sabo

1. Zovem se Vladimir Sabo, imam 37 godina, peta sam godina studija na KBF-u u Đakovu i svećenički sam kandidat. Osnovnu školu završio sam u Ladimircima, srednju za elektrotehničara u Valpovu, a stručni studij na tadašnjem Elektrotehničkom fakultetu u Osijeku.

2. Tajna ne postoji. Kao i za svaki drugi istinski uspjeh potrebno je odvajati vrijeme, odricati se nekih drugih stvari i ulagati trud. Naravno, neizostavno je (ne znam da li to uopće trebam spominjati teolozima) imati prisan odnos s Bogom i njegovom voljom, odnos koji se treba neprestano produbljivati. Ako Bog bude u središtu našega života i ako »odradimo svoj dio«, Božja pomoć neće izostati.

3. Na kolegije koje studiramo gledam kao Božji govor upućen nama; dok slušam i čitam, razmišljam što mi Bog poručuje, kako se to odnosi na mene i na situaciju u svijetu, razmišljam kako primijeniti ono što učim. Teologija je zapravo osobni susret s Bogom. U studiranju teologije vidim veliku korist (priznajem, u prvoj godini studija nije bilo tako), za sebe, ali i za one koje ću susresti i navijestiti im evanđelje; teologija mi poma-

že u autoevangelizaciji i sazrijevanju, te me osposobljuje da što bolje obavljam evangelizacijsko poslanje. Ako ono što učimo na fakultetu ne stavljamo u službu evangelizacije (vlastite i drugih), naravno da ćemo onda biti nezainteresirani za studij i nećemo vidjeti svrhu onoga što učimo. Naravno, uz studij neizostavna je osobna molitva i susret s Bogom u samoći, te život u crkvenom zajedništvu. Svaka jednostranost odvodi na krivi put. Posebnu metodu učenja nemam. Najvažnije mi je biti svjestan vrijednosti onoga što učim, učiti s razumijevanjem i početi učiti na vrijeme. Što savjetujem ostalim studentima? »Tražite najprije kraljevstvo Božje i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati« (Mt 6, 33).

4. Najdraži su mi kolegiji dogmatske, moralne, fundamentalne i biblijske teologije. Ipak nešto malo više preferiram kolegije moralne teologije. Moralna me teologija me na trećoj godini studija zaintrigirala. Ona mi je zanimljiva jer najbolje vrednuje i promatra čovjeka; obuhvaća čitavog čovjeka i sve njegovo djelovanje, ne samo njegove izvanjske činove nego i njegove nakane. Moralna teologija potiče čovjeka i izaziva ga da se preispituje, da preispituje svoje činove i razloge zbog kojih nešto čini, potiče ga i izaziva da se sve više usmjeri na dobro (svoje i drugih), a odvrti od zla. Zanimljiva mi je što je izuzetno praktična i što dotiče čovjeka u njegovoj konkretnoj situaciji. Ona me toliko zanima i zato što se u današnjem svijetu pokušava zaniijekati čovjeka kao moralnog bića, ili se moralnost nastoji relativizirati. A ne postoji ništa manje pogubno od toga. Čovjekovo spasenje i njegovo dobro ipak ovise o njegovoj moralnosti; njegovi ga činovi ili izgrađuju ili uništavaju. U današnjem svijetu ne postoji svijest o tome i tu vidim potrebu obnove čovječanstva s po-

moću moralne teologije. Istinski napredak/razvoj svake osobe i cijeloga čovječanstva može se ostvariti jedino razvojem čovjeka kao moralnog bića.

Pitanja za studenticu nagrađenu za najbolji diplomski rad

1. *Možete li se ukratko predstaviti čitateljima Teofila?*
2. *Koja je tajna Vašeg uspjeha?*
3. *Koji je Vaš omiljeni kolegij (ili više njih) i zašto?*
4. *Koja je tema Vašeg diplomskog rada?*
5. *Možete li ga ukratko predstaviti?*

Helena Kulaš

1. Zovem se Helena Kulaš i magistra sam teologije. Studij teologije završila sam 30. rujna 2021. godine. Trenutačno radim kao vjeroučiteljica u Slavonskom Brodu. Živim u Vrpolju i pripadam Župi Rođenja sv. Ivana Krstitelja.

2. Tajna je da nema tajne. Bitna je uporost. Za moj rad bili su ključni sati i sati provedeni u prostoru knjižnice i istraživanje izvorne arhivske građe, kao i čitanje tadašnjih crkvenih glasila.

3. Svaki kolegij imao je nešto po čemu mi se svidio i svaki je važan na svoj način te je vrlo teško odgovoriti na to pitanje.

4. Tema je mog diplomskog rada *Ekumenska nastojanja biskupa Ćirila Kosa*.

5. Rad se bavi istraživanjem ekumenskog djelovanja đakovačkoga biskupa Ćirila Kosa (1919. – 2003.) te se u tom smislu predstavlja njegova biografija i okolnosti u kojima je postao biskup i u kojima je djelovao. Naglasak se, dakako, stavlja na njegova ekumenska nastojanja, što se iščitava i dolazi do izražaja ponajprije u njegovim propovijedima i pozdravima koje je održavao na susretima s predstavnicima drugih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, na molitvenim osminama te drugim bitnim ekumenskim događajima koji su se zbili u vrijeme njegova biskupskog djelovanja.

Najvećim je dijelom rad rađen na temelju još neobjavljenih izvora iz Nadbiskupijskog arhiva u Đakovu te su u tom smislu istraženi razni i brojni izvori kao što su dnevni biskupa Kosa, njegove propovijedi, pisma, čestitke, kao i mnogi drugi službeni spisi. Sve je to pomoglo u slaganju ekumenskog mozaika i boljem shvaćanju ekumenskoga nastojanja biskupa Kosa. Osim toga je njegovu biskupsku službu snažno obilježilo i vrijeme Domovinskog rata što se svakako odrazilo i na njegovo ekumensko djelovanje, a što je također prikazano u ovome radu.

KRONIKA DOGAĐANJA

Maria Dragomirović, II. god. (priir.)

Te Deum – misa zahvalnica za kraj akademske godine. 4. lipnja 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu u kapelici Marije Majke Crkve održana je misa zahvalnica za kraj akademske godine koju je predvodio nadbiskup Đuro Hranić u koncelecijaciji fakultetskih profesora i sjemenišnih odgojitelja.

Svoju homiliju bazirao je na Kristovu križu. Na križ ga je odvela ljubav, a ne prisila; sam je izabrao križ i smrt. Svojim primjerom pokazao je da smrt nema vlast nad onim koji ljubi.

Nadbiskup je rekao da ovu akademsku godinu završavamo zahvalom za sve one koji pomažu i podržavaju u radu Fakulteta. Također je pozvao da se zapitamo kako smo prihvatili križeve ove akademske godine. To nije samo križ koronavirusa, reakreditacije i ispita. To su križevi koji se jednostavno prihvaćaju. No uz njih se nalaze i križevi napada na samo dostojanstvo osobe, a protiv toga se svatko grčevito bori. Upravo se u vlastitim križevima otkriva tko smo i pozvani smo usvojiti Kristove obrasce ponašanja te je ophođenje s vlastitim križevima izraz vjere.

Misno slavlje animirao je zbor pod vodstvom Bogdana Rudinskog, a nakon mise bila je mala zakuska.

Apsolventska večer studenata V. godine (2021.). 5. lipnja 2021. godine na

Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održana je apsolventska večer studenata V. godine.

Proslava apsolventske večeri započela je zajedničkim večernjim susretom ispred fakulteta gdje su se studenti V. godine susreli s prodekanicom izv. prof. dr. sc. Suzanom Vuletić, koja ih je oproštajnim, poticajnim mislima nastojala potaknuti za nadahnut evangelizacijsko-katehetski apostolat svjedočanstvom osobnog vjerničkog života i znanstvenom apologetikom stečenog teološkog uvjerenja.

Nakon fakultetskog okupljanja bila je organizirana večera u obližnjem pansionu, na koju se odazvala nekolicina nastavnog i nenastavnog osoblja uz ugodno i veselo druženje.

Znanstveni skup Đakovačko-osječka crkvena pokrajina: Povijesno-pravno-pastoralni značaj njezinog osnutka. U prostorima Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu 6. srpnja 2021. godine započeo je znanstveni skup na temu *Đakovačko-osječka crkvena pokrajina – Povijesno-pravno-pastoralni značaj njezinog osnutka*, koji su organizirali Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Požeška biskupija i Srijemska biskupija.

Pozdravne govore uputili su dekan Fakulteta **izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić**, đakovački gradonačelnik **Marin Mandarić**, srijemski biskup **mons. Đuro Gašparović**, požeški biskup **mons. Antun Škvorčević** i đakovačko-osječki nadbiskup **mons. Đuro Hranić**.

Uvodno predavanje održao je **mons. Marin Srakić** na temu *Tutto è andato bene – okolnosti i tijek osnutka Đakovačko-osječke crkvene pokrajine*. Mons. Srakić podsjetio je na Domovinski rat i teška stradanja koja su pogodila istočnu i zapadnu Slavoniju, kada je postalo očito da se Hrvatska mora osnažiti, naročito na svom istočnom dijelu. Papa Benedikt XVI. izdao je bulu 18. lipnja 2008. kojom je »Đakovačko-osječko sjedište odvojio od zagrebačke crkve i uzdigao na dostojanstvo nadbiskupske metropolitanske Crkve«. Uz to Srijemska biskupija odvaja se od Đakovačke, a iz imena biskupije izostavlja se naziv »bosanska«. Papa se dvjema kratkim rečenicama osvrnuo na to. Prva je: *Tutto è andato bene.*, tj.: »Sve je dobro teklo.«, a druga: *Abbiamo fatto una cosa giusta.*, tj.: »Učinili smo pravu stvar.« Sljedeće je predavanje održao izv. **prof. dr. sc. Darko Vitek** na temu *Slavonija i Srijem – povijest koja spaja*. Govorio je o pojmu nacionalnih narativa – pričama o prošlosti čiji sadržaj donosi najvažnije povijesne događaje i trenutke te usmjerava nova istraživanja i saznanja o prošlosti. **Dr. sc. Stanko Andrić**, znanstveni savjetnik, izlagao je na temu *Bosanska (Đakovačka) i Srijemska biskupija u srednjem vijeku: sličnosti, razlike i međusobne veze*

te je u glavnim crtama dao usporedni pregled povijesti dviju južnih pograničnih biskupija ugarske crkvene pokrajine u srednjem vijeku – Bosanske (Đakovačke) i Srijemske, primarno s gledišta sličnosti njihova statusa i njihovih međusobnih veza. Na temu *Doseljavanje i prisutnost pravoslavnog življa u Slavoniji i Srijemu* izlagao je potom **dr. sc. Robert Skenderović**, znanstveni savjetnik. Naglasio je da je važno baviti se trima pitanjima: pitanjem vremena i pravca doseljavanja pravoslavaca u Slavoniju i Srijem; pitanjem pristupa, analize i pokušaja kategoriziranja etničke pripadnosti tih pravoslavaca i pitanjem vjerskih prelazaka i vjerskog sinkretizma. **Dr. sc. Dražen Kušen** izlagao je na temu *Srijem u političkim i gospodarskim strukturama Hrvatske od sredine 18. do sredine 20. stoljeća*. Podsjetio je na događaje koji su doveli da cijeli Srijem bude vraćen u društveni, politički i vjerski kontekst iz kojega je istrgnut osmanlijskim osvajanjima, namjeri rimskog kneza Livijskog Odescalchija da upravno-politički ustroji Srijem izvan političkog konteksta hrvatskih staleža i banske vlasti, u čemu nije uspio. Poslijepodnevni dio skupa započeo je izlaganjem izv. **prof. dr. sc. Vladimira Dugalića** *Crkveno-političke i kulturno-obrazovne poveznice Slavonije, Baranje i Srijema*. Duga i zajednička povijesna pripadnost Habsburškoj Monarhiji (1527. – 1918.), uspostava crkvene organizacija nakon otomanske okupacije te pripadnost provinciji Bosne Srebrene utjecali su na stvaranje snažnih poveznica između krajeva koji graniče s današnjom Slavonijom stvarajući je-

dinstven prostor u crkveno-političkom, kulturno-obrazovnom i duhovno-vjerskom smislu. **Dr. sc. Ivan Armanda** govorio je na temu *Ženske redovničke zajednice – poveznica Srijema i Slavonije*. U izlaganju je prikazao prisutnost i djelovanje ženskih redovničkih zajednica do 1945. godine. Najzastupljenije su bile zajednice Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga i Družbe Milosrdnih sestara Sv. Križa. **Akademik Stjepan Damjanović** izlagao je potom na temu *Glagoljica i ćirilometodska baština Slavonije, Baranje i Srijema*. U svome se izlaganju predavač pozabavio samo nekim pitanjima ćirilometodske djelatnosti koja se tiču povijesti slavonskih, baranjskih i srijemskih prostora i to onako kako nameće broj i kvaliteta dostignutih spoznaja o njima. **Dr. sc. Anica Bilić**, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, izlagala je na temu *Idiom vjerničkoga puka u Slavoniji, Baranji i Srijemu vs. lingua sacra*. Istraživanje je usmjerila na utvrđivanje odnosa idioma vjerničkoga puka Hrvata katolika, odnosno govora slavonskoga dijalekta prema latinskom i starocrkvenoslavenskom jeziku kao liturgijskim jezicima. Predavanja drugog dana otvorio je **doc. dr. sc. Grgo Grbešić** s predavanjem na temu *Od Bosanske biskupije do Đakovačko-osječke nadbiskupije*. Istaknuo je najvažnije događaje i osobe u povijesti Đakovačko-osječke nadbiskupije, prvotno Bosanske biskupije, koja je osnovana između 1060. i 1075. godine u Brdu kod Sarajeva. *Razlozi i značenje sjedinjenja Đakovačke i Srijemske biskupije* bila je tema izlaganja **dr. sc. Eldine Lovaš**. U sažetku njezina

izlaganja stoji kako je 1773. godina bila važna za daljnji razvoj i buduću povijest Bosansko-đakovačke biskupije i Srijemske biskupije. **Doc. dr. sc. Marko Jerković** izlagao je potom na temu *Povijest i značenje požeškog Kaptola*. Temelje svojoj institucionalno-društvenoj ulozi u srednjovjekovnome periodu požeški su kanonici postavili već tijekom 13. stoljeća. Kaptol tada djeluje kao »vjerodostojno mjesto«, odnosno institucija koja osim o dijecezansko-duhovnim pitanjima brine i o privatno-pravnim poslovima slavonskoga društva. Uslijedilo je predavanje **mr. sc. Josipa Krpeljevića** na temu *Požeška biskupija: povijesno-pastoralni razlozi njenog osnutka*. Istaknuto je kako je utemeljenje Požeške biskupije događaj iznimno važan za Katoličku Crkvu na prostorima istočne Hrvatske i taj događaj valja promatrati u kontinuitetu bogate baštine kršćanske vjere i kršćanstvom prožete kulture ljudi s ovih prostora. **Mr. sc. Mato Mićan** izlagao je na temu *Kanonsko-pravni status Srijemske biskupije u Đakovačko-osječkoj crkvenoj pokrajini*. Podsjetio je na osamostaljenje Srijemske biskupije 2008. godine, kada je podređena kao sufraganska novoosnovanoj metropolitanskoj pokrajini Đakovačko-osječkoj. *Prožimanja državnopravne i crkvene jurisdikcije u Srijemu od polovice 19. stoljeća do danas i poimanje jurisdikcije u SPC-u: neka otvorena pitanja* tema je o kojoj je izlagao **dr. sc. Mario Jareb**, znanstveni savjetnik. Izlaganje je temeljio na raščlambi državno-pravnog položaja Srijema (Srijemske županije) u sklopu nekadašnje Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavo-

nije od druge polovice 19. stoljeća do današnjeg položaja istočnoga Srijema kao dijela Republike Srbije i suodnosa toga položaja s ustrojem Katoličke Crkve. **Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin** izlagao je potom na temu *Kult svetoga Dimitrija*. Sveti Dimitrije zaštitnik je Srijemske biskupije, a danas je nedvojbeno da je on bio đakon i mučenik sirmijske Crkve iako se stoljećima vjerovalo da se radi o solunskom mučeniku. Posljednje izlaganje stručnoga skupa na temu *Sinodalni put srijemske Crkve u dijaspori* izložio je **Ivica Zrno, mag. theol.** Podsjetio je kako Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske nosi nadnevak 6. srpnja 2008. godine.

* * *

Teološko-pastoralni seminar za svećenike. Svećenik i bolest: integrativni pristup u svjetlu recentnih kriza – tema je Teološko-pastoralnog seminara za svećenike Đakovačko-osječke nadbiskupije, koji je započeo u srijedu 15. rujna 2021. godine u Dvorani biskupa Antuna Mandića Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu. Pozdravne govore uputili su mons. dr. sc. Đuro Hranić, đakovačko-osječki nadbiskup, i izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić, dekan KBF-a u Đakovu. Prvo je izlaganje održao **izv. prof. dr. sc. Stjepan Radić** na temu *Estetizacija suvremene kulture kroz prizmu zahtjeva za potpunim odsućem bolesti i patnje*. U svome je izlaganju profesor govorio o suvremenome društvu i kulturi (u najopćenitijem smislu) koji su obilježeni paradoksima u odnosu

prema bolesti i patnji – na jednoj smo strani suočeni sa zahtjevom potpunog zauzimanja za marginalizirane i žrtve općenito, dok se s druge u medijskom i gotovo svakom drugom diskursu pojam patnje te s njom bolesti i u konačnici smrti potpuno gura na marginu. Drugo predavanje izlagala je **dr. sc. Dunja Degmečić**, koje je pripremila u suradnji s **dr. med. Andrijanom Šantić** na temu *Percepcija i odnos prema krizi i bolesti*. Predavačica je navela definiciju zdravlja Andrije Štampara koja glasi: »Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti«, te naglasila kako upravo iz tog razloga stanje bolesti dobiva svoju jednostavnost u definiranju i širinu u opisivaju. Zadnje predavanje prvoga dana održao je **izv. prof. dr. sc. Domagoj Drenjančević, dr. med.** Izlagač je naglasio kako se pandemija još uvijek nezaustavljivo širi i nije obuzdana. Nakon prvih dvaju izlaganja održana je rasprava u kojoj su predavačima postavljana pitanja vezana uz njihove teme, a nakon trećega izlaganja uslijedio je okrugli stol na temu *Neposredna iskustva graničnih životnih situacija*.

U okruglom stolu sudjelovali su: **izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin**, koji je dao uvodni impuls govoreći o bolesničkom pomazanju kao pastoralnom izazovu i prilici, **doc. dr. sc. Ivana Haršanji Drenjančević** (anesteziolog i reanimatolog), **s. Anđela Sudar** (viša medicinska sestra) te **p. Ilija Sudar**, SAC (bolnički kapelan). Prvo predavanje drugog dana TPS-a održao je **izv. prof. dr. sc. Ivica**

Čatić na temu *Bolest i kriza u biblijskoj perspektivi: od prokletstva prema blagoslovu*. Istaknuo je kako bolest i patnja uzrokovana kriznom situacijom nuka nevoljnika na traženje Boga i omogućuje mu novu razinu odnosa s njim. Drugo izlaganje održao je **izv. prof. dr. sc. Davor Vuković** na temu *Kršćanski odgovor i duhovna dimenzija borbe protiv (korona)krize i bolesti*. Tim izlaganjem želi ukazati kako su osobito Crkva te njezini biskupi i svećenici dužni ponuditi duhovni i pastirski, evanđeoski i vjernički, tj. specifično kršćanski odgovor na pitanje (korona)krize i bolesti. **Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić** održao je predavanje na temu *Od mitološkog prema kršćanskom poimanju bolesti: povijesno-kritički pristup*. Uporište i središte svega jest Isus Krist, utjelovljeni Božji Sin, koji će svojim taumaturškim djelovanjem, a napose uskrsnućem, ponuditi i rješenje i lijek protiv svake bolesti, podržavajući u potpunosti zdravlje koje će svoj temelj i cjelovitost imati u duhovnome zdravlju. Nakon prvih dvaju izlaganja održana je rasprava na kojoj su se izlagačima mogla postaviti pitanja, a nakon trećega izlaganja uslijedio je okrugli stol na temu *Pastoral i (župna) kateheza u vrijeme pandemije*. U okruglom stolu sudjelovali su: **izv. prof. dr. sc. Davor Vuković** (profesor na KBF-u u Đakovu), **dr. sc. Teuta Rezo** (predstojnica Katehetskog ureda Đakovačko-osječke nadbiskupije), **vlč. Ante Šiško, mag. theol.** (župnik u Vodincima) te **Mihael Kelbas, mag. theol.** (suradnik Katehetskog ureda Đakovačko-osječke nadbiskupije). Prva tema trećeg dana TPS-a bila je *Ozdra-*

viteljska narav i ranjivo lice liturgije u doba posvudašnje ranjenosti. Bilo je to predavanja **prof. dr. sc. Ante Crnčevića**, u kojemu je govorio o vlastitostima liturgije, liturgije koja uspostavlja cjelovitost osobe, koja čovjeka čini dionikom dara spasenja, iz koje iščitavamo Božji cjelov ranjenom čovjeku i koja se predstavlja kao spasonosna i ozdraviteljska. *Bioetički aspekt cijepljenja: što je razborita mjera između radikalnog zagovaranja i radikalnog odbacivanja?* predavanje je koje je održao **prof. dr. sc. Tonči Matulić**. Budući da radikalno zagovaranje cijepljenja predstavlja jedan ekstrem, a radikalno odbacivanje cijepljenja drugi, onda ispravnu mjeru i pravu sredinu treba istražiti između tih dvaju ekstremnih stavova. Naglašava da pritom na prvome mjestu treba omogućiti prostor odgovorne slobode, odnosno mogućnost razboritog i slobodnog izbora. Posljednje izlaganje ovoga seminara održao je **doc. dr. sc. Josip Bošnjaković** na temu *Suosjećanje i dobrobit svećenika u sklopu prikaza rezultata istraživanja o COVID-19 među svećenicima*. Predstavio je rezultate istraživanja o bolesti COVID-19 među svećenicima u šest zemalja od studenoga 2020. do ožujka 2021. godine.

* * *

Zaziv Duha Svetoga u novoj akademskoj godini. U četvrtak 1. listopada 2021. godine održana je svečana inauguracija u 216. akademsku godinu 2021./2022. pod vodstvom dekana Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu izv. prof. dr. sc. Vladimira Dugalića. U 9 i 30 započela je sveta misa koju

je predvodio dekan izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić, u koncelebraciji s neolicinom drugih fakultetskih profesora. U 11 sati započela je inauguracija u novu akademsku godinu u svečanoj Dvorani biskupa Antuna Mandića.

* * *

Duhovne vježbe za studente laike na početku akademske godine. Od 1. do 3. listopada 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održane su duhovne vježbe za studente laike koje je predvodio svećenik Požeške biskupije Krunoslav Siroglavić na temu *Ljubav je Božja razlivena u srcima našim* (Rim 5, 5).

Vježbe su započele molitvom *Večernje iz Božanskog časoslova*, a nakon večere uslijedio je uvodni susret. Voditelj je objasnio da je organizirao uvodni susret kako bi upoznao studente s onime što ih čeka u naredna tri dana, kako bi im objasnio da je važna njihova volja za te vježbe da bi one bile uspješne i kako bi se riješili svih predrasuda jednih prema drugima. Večer je završena prvim razmatranjem nad tekstom iz evanđelja (Mk 4, 35-41) koje govori o tome kako je Isus stišao oluju na Galilejskom jezeru. Drugi dan vježbi započeo je jutarnjom molitvom i drugim razmatranjem (Mk 5, 21-43) o ozdravljenju Jairove kćeri. Sljedeće je razmatranje bilo o Isusovu pozivu učenicima da budu ribari ljudi (Lk 5, 1-11). Nakon ručka uslijedilo je pokorničko bogoslužje koje je održano po modelu biskupa Ratka Perića, a utemeljeno je na 13 nečistoća iz Mk 7, 20-23 koje izla-

ze iz ljudskog srca. Nakon pokorničkog bogoslužja bila je prilika za sakrament pomirenja. U subotu navečer održana je sveta misa. Svećenik Siroglavić uzeo je u obzir nekoliko stvari u svojoj homiliji; anđele čuvare jer je bio njihov blagdan, Djevicu Mariju jer je listopad te dijete iz evanđelja. Upravo ta kombinacija likova poziva svakog vjernika da bude dobar poput njih. Posebno se zaustavio na Mariji i pozvao da po njezinu primjeru dobar vjernik treba povjerovati Božjem naumu, slijediti Krista na njegovu putu pa i umrijeti ako je potrebno jer ljubav uključuje umiranje te vjerovati u uskrsnuće. Taj drugi dan duhovnih vježbi završio je euharistijskim klanjanjem. Treći dan započeo je jutarnjom molitvom i razmatranjem (Lk 9, 28b-36) o Kristovu preobraženju na Taboru. Duhovne vježbe završile su svetom misom. U homiliji je pred studente izneseno pitanje vjernosti u braku, ali i samog braka općenito kao zajednice muškarca i žene koji su komplementarni i u svojoj sjedinjenosti bivaju istinskim čovjekom. U braku se ljudi daruju jedni drugima i po tome se brak razlikuje od ostalih institucija jer u njemu jedna osoba umire sebi zbog drugoga i jedino što je tomu slično jest celibat. Neovisno se o životnom putu svatko nalazi pred odlukama i život je upravo od njih sastavljen.

* * *

Međunarodna znanstvena konferencija Teologija i psihologija u dijalogu. U kakvog Boga ljudi danas vjeruju odnosno ne vjeruju? U petak 15. listopada 2021. godine održana je među-

narodna konferencija pod nazivom *U kakvog Boga ljudi danas vjeruju odnosno ne vjeruju?* koju su organizirali Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Teološki fakultet Univerziteta u Ljubljani. Predavanja su bila podijeljena u dvije sekcije. Uvodno je predavanje u sekciji A održao **doc. dr. sc. mons. Andrej Saje**, biskup Novog Mesta i profesor na Teološkom fakultetu u Ljubljani na temu *NASILJE V CERKVI IN DOŽIVLJANJE PODOBE BOGA*. Predavanje na temu *STIK Z BOGOM IN DRŽA PREDANOSTI TER IZROČANJA* imao je **prof. dr. sc. Tomaž Erzar** s Teološkog fakulteta u Ljubljani. Treće predavanje održao je **doc. dr. sc. Drago Jerebic** s Teološkog fakulteta u Ljubljani pod naslovom *PODOBE BOGA SKOZI PRIZMO RAZLIČNIH PSIHOTERAPEVTSKIH PRISTOPOV*. Predavanje pod naslovom *ODNOS PSIHODINAMSKJE PARADIGME PREMA RELIGIJI I DUHOVNOSTI DANAS* održao je **doc. dr. sc. Antun Volenik** s Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu. **Dr. sc. Sanda Dobrovoljski Smoljo** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i **izv. prof. dr. sc. Aid Smajić** s Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu priredili su predavanje na temu *PSIHODINAMSKI PROCESI U STVARANJU SLIKE I ODNOSA S BOGOM KOD KRŠĆANA I MUSLIMANA. ROĐENJE IDEJE BOGA: KOGNITIVNI I NEUROZNANSTVENI PRISTUPI* tema je predavanja koje je održao **doc. dr. sc. Saša Horvat** s Medicinskog fa-

kulteta u Rijeci. Predavanje *PODOBE BOGA MED DISTANCO IN BLIŽINO TER STRAHOM IN UPANJEM: PEDAGOŠKI POGLED* održao je **prof. dr. sc. Stanko Gerjolj** s Teološkog fakulteta u Ljubljani. **Doc. dr. sc. Martina s. Ana Begić** i **doc. dr. sc. Mislav Kutleša** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu imali su predavanje na temu *RAZUMIJEVANJE VJERE I SLIKA BOGA U MLADIH DANAS*. Sljedeće predavanje na temu *SINERGIIJA DJELOVANJA PSIHologa I KATOLIČKE CRKVE U ZAŠTITI DJECE* pripremile su **prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander** i **Mia Roje Đapić, mag. psych.** iz Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba. **Dr. sc. Boris Vidović** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu održao je predavanje na temu *ODNOSI U CRKVI U VREMENU COVIDA-19*. Nakon pauze za ručak prvo predavanje imao je **doc. dr. sc. Josip Bošnjaković** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu na temu *RAZUMIJEVANJE SUOSJEČANJA I SAMO-SUOSJEČANJA U BUDIZMU I KRŠĆANSTVU*. Predavanje *KONCEPTI BOGA U ADOLESCENTNATA I NEKE PERSPEKTIVE ZA AKTUALIZACIJU KATEHETSKE PRAKSE U HRVATSKOM KONTEKSTU* imala je **doc. dr. sc. Marijana Mohorić** sa Sveučilišta u Zadru. *ODNOS, KI ZDRAVI: VLOGA IN POMEN DUHOVNOSTI V PROCESU OKREVANJA PO ALKOHOLIZMU* tema je predavanja koje su održali **izv. prof. dr. sc. Barbara Simonić** i **doc. dr. sc. Saša Poljak Lukek** s Teološkog

fakulteta u Ljubljani. **Prof. dr. sc. Christian Gostečnik** s Teološkog fakulteta u Ljubljani održao je predavanje pod nazivom *RELIGIJA – ZASVOJENOST ALI SAKRALNI ODNOS*. Predavanje na temu *BOG; OČE KI PRIHAJA K ČLOVEKU* imala je **izv. prof. dr. sc. Katarina K. Erzar** s Teološkog fakulteta u Ljubljani. **Asist. Tanja Valenta** s Teološkog fakulteta u Ljubljani i **asist. Ana Šeremet, mag. psych.** s Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu, pripremile su predavanje na temu *PODOBA BOGA PRI ODVISNIH OD VLOGE ŽRTVE. LIKE, SHARE, SUBSCRIBE – BOGA? KOMUNIKOLOŠKO-PEDAGOŠKI POGLED NA FENOMEN »INFLUENCERA« I POSREDOVANJA SLIKE BOGA MLADI-MA PUTEV DRUŠTVENIH MEDIJA* tema je predavanja **Mateje Vidulić, mag. comm.** i **dr. sc. Snježane Mališe** s Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu. Predavanje *ULOGA FORMACIJE OSJETILA U OTKRIVANJU BOŽJEG LICA* priredili su **doc. dr. sc. Krunoslav Novak** i **Ana Haramina, mag. psych.** s Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu. Posljednje predavanje u sekciji A održao je **doc. dr. sc. Odilon Singbo** s Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu na temu *ISPITIVANJE PERCEPCIJE MLADIH VJERNIKA U AFRIČKOJ DRŽAVI BENIN O VJERI I BOGU*. Prvo predavanje u sekciji B imao je **prof. dr. sc. Tonči Matulić** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, na temu *Ljudsko iskustvo Boga spram Božje nedostupnosti*. Drugo predavanje pod nazivom *Slika Boga u*

novoj duhovnosti New agea održao je **prof. dr. sc. Mijo Nikić**, profesor na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Treće predavanje imao je **Damjan Kovač, mag. theol.**, s naslovom *Bog kao oslonac u ljudskom životu*. Četvrto predavanje jutarnjeg dijela konferencije održao je **prof. dr. Branko Klun**, profesor na Teološkom fakultetu Univerza u Ljubljani. *Slika Boga u umjetnosti: povijesne etape i izabrani primjeri* naslov je petog predavanja koje je održao **dr. sc. Tomislav Čurić**, profesor Filozofskog fakulteta u Osijeku. Sljedeće predavanje imao je **doc. dr. sc. Igor Bahovec**, profesor s Teološkog fakulteta u Ljubljani pod nazivom *Vizija čovjeka in Boga v Amor Laetitia: kaj o tem govore dejstva in orientacije glede zakonske zveze in odnosa med generacijami*. Nakon profesora Bahoveca održao je predavanje **doc. dr. sc. Ivan Platovnjak** s Teološkog fakulteta u Ljubljani. Njegovo predavanje nazvano je *Razumevanje odrešenijske smrti Jezusa Kristusa zgolj kot zadostitev popači evangelijsko podobo Boga Očeta*. **Doc. dr. sc. Tadej Segu**, profesor s Teološkog fakulteta u Ljubljani održao je osmo predavanje na temu *Vera v Boga in neokatehumenat*. Deveto predavanje pod nazivom *Aktualnost Nietzscheova nadvladavanja Boga u kontekstu postmoderne*. O čemu govorimo, kada govorimo o »smrti Boga« kod F. Nietzschea? imao je **izv. prof. dr. sc. Stjepan Radić**, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Posljednje predavanje prvog dijela konferencije održala je **izv. prof. dr. sc. Suzana Vuletić**, profesorica na Katoličkom bogoslovnom fakultetu

u Đakovu. Naslov je njezina izlaganja *Ekleziogene neuroze*. Prvo predavanje popodnevnog dijela konferencije imao je **mr. sc. Igor Jakobfi** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, na temu *Utjecaj percepcije Boga na socijalno zalaganje članova katoličkih udruženja s područja Đakovačko-osječke nadbiskupije*, a rad je nastao u suradnji s **izv. prof. dr. sc. Vladimirom Dugalićem**. Drugo predavanje održao je **prof. dr. sc. Ivica Raguž**, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, na temu *Kršćanski govor o Božjoj milosti i (ne)iskustvo milosti u današnjeg čovjeka*. Treće predavanje pod nazivom *Ishodišta čovjekovih slika o Bogu* imao je **doc. dr. sc. Hrvoje Kalem**, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu. Nakon profesora Kalema imao je predavanje **doc. dr. sc. Mari Jože Osredkar**, profesor na Teološkom fakultetu u Ljubljani, s nazivom *Drugi vatikanski cerkveni zbor o prepoznavanju Božje podobe*. Peto predavanje poslijepodnevne sekcije pod nazivom *V kolikšni meri razumevanje Svetega pisma prispeva k razumevanju Boga?* održao je **doc. dr. sc. Samo Skralovnik** s Teološkog fakulteta u Ljubljani. Šesto predavanje imao je **doc. dr. sc. Anđelo Maly**, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Naslov je predavanja *Book of Esther and the hidden God. How to read Esther today?* Sljedeće predavanje imao je **mr. sc. Ivan Benaković** s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, na temu *Biblijski govor i njegovo ispravno (ne)shvaćanje za kreiranje (ne)ispravne slike Boga – neki primjeri iz Novog zavjeta*. Osmo pred-

vanje održao je **izv. prof. dr. sc. Boris Vulić**, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, a naslov je »*Srdili ste Jahvu (Pnz 9,22.)*«. *Božja srdžba kao izraz njegove zahtjevnosti. Faith in secular age* naslov je predavanja **prof. dr. sc. Tone Svetelja**, profesora na fakultetu u Bostonu. Posljednje predavanje *Vera zakoncev, kis o utrpeli zakonsko ločitev* imao je **izv. prof. dr. sc. Stanislav Slatinek** s Teološkog fakulteta u Ljubljani.

* * *

Dan KBF-a u Đakovu. 5. studenoga 2021. godine euharistijskim slavljem u đakovačkoj katedrali, koje je predvodio veliki kancelar Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu đakovačko-osječki nadbiskup i metropolit mons. dr. Đuro Hranić, započelo je obilježavanje Dana Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu. Uvodeći u misno slavlje, nadbiskup je uputio pozdrav svim članovima akademske zajednice Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu na čelu s dekanom prof. dr. Vladimirom Dugalićem čestitajući im njihov dan. Pozdrav je uputio i zajednici Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu rekavši kako su Bogoslovno sjemenište i KBF u Đakovu »rođeni zajedno, na današnji dan 1806. godine«. Nakon euharistijskog slavlja svečani program nastavio se u Dvorani biskupa Antuna Mandića. Na početku je mješoviti fakultetski zbor pod vodstvom mo. Ivana Andrića izveo himnu Republike Hrvatske i pjesmu *Oče naš*, nakon čega je uslijedila minuta šutnje za sve stradale u Domovinskom ratu.

Uvodni pozdrav uputio je dekan KBF-a izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić koji se osvrnuo na situaciju uzrokovanu pandemijom. Navodeći papu Franju, rekao je kako je velika potreba društva za evanđeoskom hermeneutikom kako bi se svijet bolje razumio. Nakon dekana se nazočnima obratio rektor Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku prof. dr. sc. Vlado Guberac. Pozdrave je uputio i dekan Teološkog fakulteta u Sarajevu prof. dr. sc. Drago Tomašević. Izv. prof. dr. sc. Stanislav Slatinek, prodekan Teološkog fakulteta u Ljubljani, poželio je također svu sreću diplomantima i najavio daljnju suradnju dvaju teoloških učilišta. Doc. dr. sc. Branko Murić, prodekan KBF-a u Zagrebu, pozdravio je također sve prisutne i istaknuo važnost teologa u društvu koja se tek mora prepoznati. Nakon uvodnih pozdrava uslijedilo je godišnje izvješće o radu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu koje je predstavio dekan Dugalić. Poslije izvješća vokalna skupina Đakovčanke izvela je dvije pjesme te je uslijedio akademski čin promocije u kojem je zvanje magistra / magistre teologije dobilo dvadeset i troje studenata, jedan diplomirani teolog te osam diploma za cjeloživotno obrazovanje u polju Religioznog odgoja i pedagogije te Kateheze Dobrog Pastira. Nakon toga uslijedila je dodjela Dekanove nagrade za studente generacije: na prvoj godini Luka Marošević i Maria Dragomirović (5,00), na drugoj godini Lucija Tica (4,83), na četvrtoj godini Vladimir Sabo (4,86) i na petoj godini Florijan Zagorščak (4,77). Nagradu za najbolji diplomski rad dobila

je Helena Kulaš. Nagradu za izvanredan doprinos u znanosti dobio je prof. dr. sc. Ivica Raguž, a nagrade za izuzetno zalaganje nenastavnog osoblja dobili su Anika Landeka, Marin Ivanišić i Susanne Simon Kolarević. Zahvalnice Fakulteta dobili su Petar Vidović za dugogodišnji predani rad kao tajnik Fakulteta, umirovljeni profesor Slavko Platz koji je poklonio dio ušteđevine Fakultetu te Grad Đakovo za suradnju. Na kraju je programa zbor otpjevao pjesmu *Gaudeamus*.

* * *

Misa za sve žrtve Vukovara i hodočašće u Vukovar. Povodom 30. obljetnice pada grada Vukovara Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, poticajem profesorice Begić i V. godine, ugostio je studente Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U popodnevним satima 17. studenoga 2021. godine smjestili smo pristigle studente u studentski dom. Nakon toga je uslijedilo razgledavanje fakulteta i misno slavlje koje je predslavio izv. prof. dr. sc. mons. Vladimir Dugalić, dekan KBF-a u Đakovu. U rano jutro 18. studenoga 2021. godine uputili smo se u herojski grad Vukovar. Sudjelovali smo u Koloni sjećanja i sa zajednicom Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu molili krunicu za sve naše stradale branitelje i civile.

* * *

Paljenje prve adventske svijeće. 29. studenoga 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu upaljena je prva adventska svijeća. Prigodni

program pripremili su studenti V. godine koji su na samom početku programa otpjevali pjesmu *Padaj s neba*. Uslijedila su dnevna čitanja, a dekan Fakulteta izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić održao je prigodnu homiliju. U homiliji naglašava kako je došašće vrijeme iščekivanja i nade u kojem se susreće Božja ljubav i u kojem se ostvaruju mesijanska nadanja izraelskog naroda u Kristovo otajstvo. Božje kraljevstvo započelo je Kristovim utjelovljenjem. Na kraju su programa studenti otpjevali pjesmu *Zlatnih krila*.

* * *

Paljenje druge adventske svijeće. 6. prosinca 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu upaljena je druga adventska svijeća. Program su priredili studenti IV. godine koji su na početku pjevali pjesmu *Poslan bi anđel Gabriel*. Uslijedila su dnevna čitanja iz Izaije, psalam te Evanđelje po Luki. Izv. prof. dr. sc. Stjepan Radić svojoj homiliji osvrnuo se na paradoksalnost koju Izaija donosi u svojim riječima te je rekao kako je to slika Izraela, ali i stvarnost svakog čovjeka. Potrebno je doživjeti slabosti kako bi se iskusilo milosrđe. Advent je upravo kušanje života u tišini, u vježbanju kreposti nasuprot buke svijeta. Kršćani su pozvani čuvati supstanciju došašća ulaskom u pustinju svog srca jer će se tamo susresti Bog. Evanđelje pokazuje kako je Krist onaj koji ima autoritet, ali postupa s ljubavlju i brigom za drugoga. To je činio i sveti Nikola biskup, čiji je danas spomen-dan. Živio je u siromaštvu, a postao je simbolom darivanja onoga koji ništa ne

očekuje za uzvrat, a upravo je na to sam Krist pozivao. Nakon molitve vjernika studentica Ksenija Gačarić zapalila je svijeću, a program je završio pjesmom *Zlatnih krila*.

* * *

Sveti Nikola na KBF-u. 6. prosinca 2021. godine Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu posjetio je tradicionalno sv. Nikola, zaštitnik djece, mladih, pomoraca i putnika. Kostimografskom animacijom prodekanice za nastavnicu i studente izv. prof. dr. sc. Suzane Vuletić, u pratnji sv. Nikole (Antonija Pečića), među anđeoskim pomoćnicima našle su se Maria Dragomirović i Valentina Martinuš, a Krampus je vrlo vjerodostojno ponašajno uprizorio David Ferić. Svojim šaljivim provaljivanjima na sat, otmicom studenata, zaposjedanjem profesora, obilaskom fakultetskih ureda, Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice, Studentskog doma, Biskupskog ordinarijata, Misijskog centra, Bogoslovnog sjemeništa te Strossmayerova trga uveselili su znatno brojne djelatnike, studente i prolaznike u Đakovu.

* * *

Paljenje treće adventske svijeće. 14. prosinca 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu upaljena je treća adventska svijeća. Program su priredili studenti III. godine koji su na početku pjevali pjesmu *Padaj s neba*.

Nakon otpjevanje pjesme uslijedila su dnevna čitanja. Doc. dr. sc. Stanislav

Šota u svojoj je homiliji govorio kako čitav naš vjernički život treba biti poput života Ivana Krstitelja. Naglasio je tri vida života Ivana Krstitelja. Prvi je odlazak Ivana Krstitelja u pustinju gdje se on odrekao svoga statusa koji je imao kao sin svećenika Zaharije i tako je ogoljen i otvoren Bogu i Njegovoj volji prepoznao Isusa Mesiju. Tako je pustinja postala mjesto upoznavanja Boga i razvoja vjere. Drugi je vid kompliment koji je Isus uputio Ivanu Krstitelju, a to je: »Kažem vam, nije ni jedan čovjek rođen od žene veći od Ivana Krstitelja«. Sam Ivan Krstitelj za sebe kaže: »Ja sam glas koji viče u pustinji: Pripravite put Gospodinu!« Tako je sv. Augustin rekao da je Ivan glas, a Isus Riječ. Treći je vid Ivanovo uhićenje, gdje on pokazuje da biti Božji znači naviještati istinu u svim situacijama. Nakon homilije studentica Iva Ferbežar zapalila je svijeću. Na kraju su studenti otpjevali pjesmu *Zlatnih krila*.

* * *

Gostujuće predavanje na temu 700. godina od smrti Dantea Alighierija.

14. prosinca 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održano je gostujuće predavanje na temu *700. godina od smrti Dantea Alighierija*. Prvo je predavanje održao mr. sc. Božidar Petrač, pjesnik, prevoditelj i književni kritičar na temu *Hrvati i Dante*. Predavač započinje predavanje govoreći o važnosti prijevoda Danteove *Božanstvene komedije* za jezik određenoga naroda, kao i za njegovu kulturu. Prvi pravi doticaj Hrvata s Danteom zapo-

čeo je s Markom Marulićem. On je prvi preveo uvodno pjevanje *Božanstvene komedije*, odnosno prvo pjevanje *Pakla* na latinski jezik u heksametrima. Jedan je od prijevoda na hrvatski jezik i čakavski prijevod Slavka Kalčića *Bogodična komedija*. Izidor Kršnjavi za svoj prijevod kaže da nije htio oponašati Dantea u prijevodu, nego je on *Božanstvenu komediju* preveo u prozi. Kao zaključak je predavač pročitao ulomak svoga prijevoda. Drugo predavanje na temu *Dante u djelima suvremenih hrvatskih umjetnika* održao je Milan Bešlić, prof., likovni i književni kritičar. Naglasio je kako je Dante katolički pjesnik koji je bio upućen u temeljne aspekte vjere. Djelo je napisano vizualno, a riječ je o alegoriji koja se prostire u trima prostorima. Može se reći da je jedan od najoslikanijih europskih pjesnika jer je riječima oblikovao slike. Stoga se veliki broj europskih slikara referirao na Dantea. Na kraju se predavanja profesor osvrnuo na izložbu koja je nedavno održana u Strossmayerovu muzeju u Đakovu – *Dante u djelima suvremenih hrvatskih umjetnika* – koja se temeljila na Petračevu prepjevu jer je, kako naglašava predavač, stih prijevoda slobodan pa je sadržaj iznesen na vidjelo.

* * *

Adventska duhovna obnova. 16. prosinca 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu u kapelici Marije Majke Crkve održana je adventska duhovna obnova koju je predvodio dr. sc. Ilija Dogan.

Na početku su studenti otpjevali *Himan Duhu Svetom*, a zatim je uslijedilo razmatranje u kojem je velečasni pozvao studente da se upute u betlehemsku špi-lju. Suvremenici Ivana Krstitelja tražili su odgovore od njega što im je činiti, a on im je navijestio Krista. Isto činimo i mi! Papa Franjo u molitvi za prestanak pandemije rekao je kako smo mislili ostati zdravi u bolesnom svijetu, na što se u ovoj obnovi nadovezalo promišljanje o današnjem svijetu za koji mnogi smatraju da je vrijeme zla i patnje, posljednje vrijeme, vrijeme Antikrista. Fabrice Hadjadj u jednoj svojoj knjizi kaže: »Ako smo tu gdje jesmo, Stvoritelj želi da budemo tu.« Bog je stvorio sve dobro i ne treba razlog ni obrazlo-ženje toga. Smatrao je da svijet bolji s čovjekom nego bez njega i zato ga stva- ra, ali ga ne ostavlja samog već dolazi k čovjeku u svijet, tiho i ponizno. Ne traži priznanja ni privilegije, a takva tre- ba biti i Crkva. Kršćanstvo nije prečac za bijeg iz svijeta koji nam se ne sviđa, već su kršćani pozvani djelovati upravo u tom svijetu. Zato je Riječ postala tes- sarom; kao što tesar u jednostavnosti i skrovitosti čini čudesna djela, tako i Bog u jednostavnosti i skrovitosti spašava svijet. Pojavljivanje Isusa Krista donosi nadu, ali i vjeru da je blagodat biti upra- vo u ovom trenutku. Na temelju priče o čovjeku koji je kredama bojio ulice i na svom odlasku dao stanovnicima grada komadiće krede za uspomenu rekao je velečasni kako Bog i nama daje komadi- će krede kako bismo bojili svijet Božjim bojama dobrote i radosti. Razmatranje je završeno molitvom svetog Franje na-

kon čega je uslijedilo pokorničko bogo- služe te prilika za ispovijed.

* * *

Paljenje četvrte adventske svijeće. 20. prosinca 2021. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu upa-ljena je četvrta adventska svijeća. Pro-gram su priredili studenti druge godine.

Na početku su otpjevali pjesmu *Raduje se grade Nazaret*. Izv. prof. sr. sc. Davor Vuković u svojoj homiliji osvrnuo se na Božji plan s Marijom. Anđeo joj se jav-lja i govori joj: »Ne boj se!« Time hoće poručiti da će čovjek koji se otvara Bogu dobiti radost, odsustvo straha, blagoslov i blaženstvo. Marija je razmišljala; nije odmah prihvatila što joj Gabrijel govori. Time nas uči da vjera traži razmišljanje, a tek nakon promišljanja dolazi povje- renje u Boga. I upravo je to bit vjere, povjerenje u Boga, a ne puko prihva-ćanje normi. Bog želi da ga otkrijemo i nosimo radost u svojoj okolini. Program je zaključen pjesmom *Zdravo budi, Ma-rijo*.

* * *

Predavanje o sinodalnosti. 22. prosin- ca 2021. godine vlč. Pavao Mikuličić, biskupijski povjerenik za sinodalni put, održao je predavanje o sinodalnosti stu- dentima V. godine Katoličkog bogoslo- vnog fakulteta u Đakovu u sklopu kole- gija Sakramenti općenito.

U svom izlaganju rekao je kako papa Franjo naglašava da je put sinodalno- sti onaj put koji Bog očekuje od Crkve trećeg tisućljeća. Sinodalnost, odnosno

zajednički hod, ono je što ostvaruje crkvenu narav. Sinodalni put trajat će do 2023. godine i cilj je osluškivanje u zajedništvu svega Božjeg naroda ono što Duh Sveti govori Crkvi. Održavat će se ispitivanjem vjernika o njihovu iskrenom mišljenju o stanju u Crkvi na svim razinama, od župe pa sve do opće Crkve. Nakon što se prikupe svi podatci i naprave se radni dokumenti, papa će izdati dokument o sinodalnosti koji će vrijediti za sve kršćane.

* * *

Božićna čestitka na KBF-u. 23. pro- sinca 2021. godine na Katoličkom bo- goslovnom fakultetu u Đakovu održana je Božićna čestitka. Na početku je sve okupljene pozdravio voditelj programa student Damir Bošnjak te najavio mje- šoviti pjevački zbor pod vodstvom ma- estra Ivana Andrića koji je izveo dvije pjesme: *Ave, o Marija* i *Zdravo, Djevice*. Nakon toga su studenti David Ferić i Ana Umiljanović izrecitali tri pjesme: *Božić 1972*, Zlatka Tomičića, *U noći ad- ventskoj* i *U očekivanju njegovog rođenja* Aleksa Kokića. Zatim se okupljenima obratio predsjednik studentskog zbora Luka Marošević. U svojoj je čestitci na- glasio kako su upravo studenti oni koji su pozvani biti nositelji usklika: »*Veni, veni Emmanuel!*« kao pravi svjedoci nade u ponovni Kristov dolazak. Na- glasio je kako je potrebno da gledamo jedni druge istom onom ljubavlju koju nam je pokazao sam Krist. Svoju je če- stitku nakon toga uputio i dekan izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić. Poziva- jući se na encikliku pape Franje *Fratelli*

tutti, naglasio je kako nam svaki dan pruža novu priliku i kako je svaki dan novo poglavlje našega života. I upravo kako papa u enciklici naglašava važnost suodgovornosti i bratstva, tako smo i mi pozvani biti dobri Samarijanci, odnosno pozvani biti bližnji svakome čovje- ku. Okupljenima se obratio i mons. dr. sc. Đuro Hranić, đakovačko-osječki nadbiskup. Naglasio je kako je Božić posebno otajstvo koje u našim srcima uvijek rađa radost, optimizam i nadu. Program je dalje nastavljen recitacijama pjesama: *Bliži se Božić* Borislava Đurin- ca i *Dobrodošlica Božiću* Božice Jelušić koje je izveo student Antonio Pekić. Za kraj je mješoviti zbor otpjevao pjesmu *O vjernici, hajdmo* nakon čega je uslijedila tradicionalna Božićna tombola i Agape.

* * *

Blagoslov Fakulteta, Središnje nadbi- skupijske i fakultetske knjižnice i Stu- dentskog doma. 11. siječnja 2022. godi- ne nakon studentske mise blagoslovljen je Katolički bogoslovni fakultet u Đako- vu. U hodniku je doc. dr. sc. Stanislav Šota blagoslovio sve studente, profesore, i nenastavno osoblje Fakulteta.

Nakon blagoslova Fakulteta blagoslo- vljena je i Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica kao i Studentski dom.

* * *

Znanstveni kolokvij o Adamu Filipo- viću Heldentalom. Adam Filipović Heldental: *svećenik, teolog, književ- nik* naziv je znanstvenog kolokvija koji

se održao 18. siječnja 2022. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, koji je uz Fakultet hrvatskih studija u Zagrebu njegov organizator. Na početku je dekan fakulteta izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić pozdravio sve prisutne i ukratko predstavio tog svećenika tadašnje Đakovačke i Srijemske biskupije. Rođen je u Kopanici 1782. godine, a umro 1871. godine u Gorjanima gdje je većinu vremena obavljao službu župnika. Osim župnikovanja bio je kapelan u Osijeku te duhovnik u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu. Bio je čedan, revan i zdušan svećenik koji je pisao razna djela, molitvenike, komentare, pjesme te se bavio prirodnom medicinom. Cilj je ovog kolokvija potaknuti daljnje istraživanje o njemu te se obogatiti na njegovu primjeru. Nakon dekana Dugalića uvodni pozdrav u ime dekana Fakulteta hrvatskih studija izv. prof. dr. sc. Ive Džinića uputio je Petar Ušković Croata, asistent na dotičnom fakultetu i predavač na ovom kolokviju. Prvo predavanje pod nazivom *Uz kalendar Adama Filipovića de Heldenthal: prijedlozi za određivanje etimologije hrvatskog nazivlja mjeseci* održao je **mr. sc. Luka Marjanović**, umirovljeni profesor i svećenik Đakovačko-osječke nadbiskupije. Heldental je napisao brojna djela koja su važna za područje naše nadbiskupije te je izrazito radio na promicanju književnosti. Punih je 49 godina priređivao slavonski kalendar u kojem je upotrebljavao narodne nazive za imena mjeseci koja se koriste do danas i upravo je on najzaslužniji za prihvaćanje te

nomenklature. Drugo predavanje imao je **Petar Ušković Croata**, asistent za latinski jezik na zagrebačkom sveučilištu. Njegovo predavanje nosi naziv *Tragom korespondencije Adama Filipovića Heldentalnog s Duhovnim stolom u Đakovu*. Adam Filipović Duhovnom stolu Đakovačke i Srijemske biskupije uputio je petnaestak pisama različite tematike. Posljednje predavanje prvog dijela kolokvija imala je profesorica **Milica Lukić** – *Adam Filipović Gorjanski – slavonski glagoljaš*. Istaknula je kako ga je Ljudevit Gaj pridružio krugu prosvjetitelja. *Župnička služba i ostavština Adama Filipovića Heldentalnog* naslov je predavanja **Ivana Lovića, mag. ing. agr.** Župa Gorjani spominje se još davne 1332. godine. Adam Filipović bio je župnik od 1832. do 1871. godine. Pozitivno je utjecao na sve vidove župnoga života. Nakon toga uslijedilo je predavanje pod nazivom *Književne vrste u slavonskim kalendarima Adama Filipovića Heldentalnog* koje je održala **doc. dr. sc. Tatjana Ileš**. U svome izlaganju docentica Ileš ističe kako se radi o jednostavnim književnim oblicima. Posljednje predavanje održao je izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić pod nazivom *Upute svećenicima slavonskog Vianneya*. Adam je bio vjeran Crkvi, blizak narodu i čovjek duboke molitve. Učio je ljude i mlade čitati i pisati, moliti, pjevati. Izlaganja su završena raspravom, a nakon prigodnog su se ručka predavači uputili u Gorjane kako bi položili vijenac koji je osigurao Fakultet na grob Adama Filipovića Heldentalnog. Nadbiskup mons. Đuro Hranić izrekao je prigodni blagoslov i molitvu.

KREATIVNI KUTAK

Uvodna riječ

Među obiljem znanstvenog sadržaja kojeg fakultet nudi, misli studenata često zaborave na ono izvorno što je čovjeku darovano – izražavanje kroz riječ, pokret, razlamanje i sastavljanje onog postojećeg u nešto posve novo. Ponekad si dopustimo da upijamo informacije, crpimo detalje iz govora, sami domišljamo kako objasniti ono što je u svojoj srži neobjašnjivo i propustimo priliku da se u tišini zaustavimo pred umjetnošću koja progovara isključivo snagom prisutnosti.

S jednakom dozom svijesti da se osoba koja svoje znanje temelji na životnom iskustvu i bliskošću u molitvi s Gospodinom ističe kao mudrac možemo pristupiti i umjetnosti, osobito onoj koja progovara o teologiji. Friedrich Nietzsche umjetnika promatra kao onoga koji je opijen životom te zbog toga on ne prikazuje zbilju, nego strast prema životu. Prema tome, on zaključuje kako je upravo umjetnost vrijednija od istine, jer nas ona štiti od nje. U tom smislu, umjetnost čovjeku može progovoriti o najdubljim tajnama koje po sebi ne mogu biti shvaćene, ali ako si dopusti ući u odnos s njima u tom obliku, na trenutak će biti slobodan ući u sferu razumijevanja. Istina, možda ono što saznamo katkad nećemo moći artikulirati. Međutim, ponekad je dovoljno samo zastati na trenutak i pažljivo osluhnuti. Zapravo, upravo tada, kada nam ponestane izraza, možemo dotaknuti samu bit umjetnosti – tajanstveno divljenje u tišini.

Inicijativa 40 dana za život – Brigita Kukuruzović, apsolvant

Vrijediš

Gabrijela Bubalo, V. god.

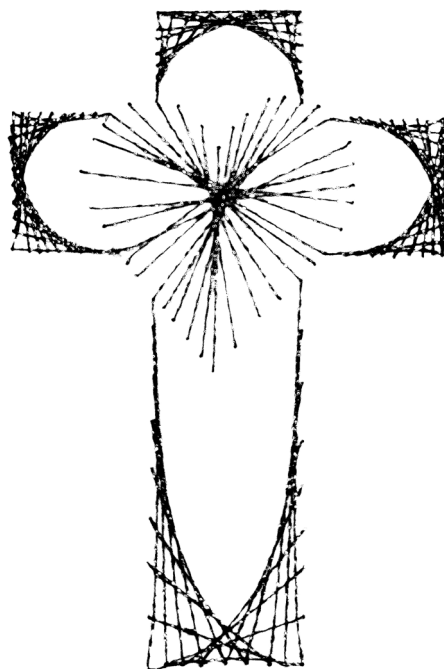
Neka ti važno ne bude što svi te ne vole
 Ne mogu svi prihvatit
 tvoje savršene nesavršenosti
 Nekome si odbojna jer znaju koliko si jaka
 Prolaziš kroz sve oluje i nedaće sama
 Onaj koji je tvoj promatrač
 bit će ljubomoran
 On zna da sam bi se slomio već na iskonu
 Neka te ne mora nitko podsjećati
 na vrijednost tvoju
 Svaki djelić tvoje duše je vrijedan
 Sve što nosiš u srcu neka bude čistoća
 Tada ti se ne boj već pravo hodi
 Vrijediš time što jesi

Finis coronat opus

Gabrijela Bubalo, V. god.

Moj si konac izbora ti ne dam
 Baš kao što tučak drži latice na okupu
 Želim da budeš konac za dušu moju
 Duša moja razbijena je
 Uzmi sebe i dozvoli mi
 Dozvoli mi da se prožmem tobom
 Još negdje u dubini sebe znam
 da ja sam umjetnost
 Zašij me, uvuci se u moj bitak
 Ne izlazi iz mene, ali ni nećeš moći
 Nećeš moći jer dio tebe će se dati
 Dio tebe ušit će dušu moju
 i ostati tu zauvijek

Najveća ljubav – Dora Butumović, V. god.

I za mene znaš – Klara Kokić, apsolvant

U naručju – Klara Kokić, apsolvant

Gdje si?

Marija Hardi, V. god.

Šapćeš mi da si tu –
 ne vidim te.
 Oslanjam se na riječi koje nitko nije
 izgovorio
 dok mi držiš ruku i vodiš nas u beskraj –
 ne osjetim te.
 Tvoj pogled me prati,
 ali više ne znam tko je od nas dvoje
 prešao granicu stvarnosti.
 Gdje si? postalo je
 Gdje sam?
 Sve što je ostalo od mene je
 odjek koji se odbija o prazne zidove
 i nestaje u tišini.
 Kad mi čuješ krik nađi me.
 Tu sam.

String art

Dora Butumović, V. god.

String art je vrsta umjetnosti koja ima dva načina izvođenja. U prvom načinu se na komad drveta ili dasku prikuju čavli u željeni oblik pa se oko njih obavije konac. Na taj način se dobije slika. U drugom načinu se papir probija iglom u obliku koji želimo dobiti. Zatim se kroz te rupe provlači konac. Mnogi ovu tehniku brkaju sa zlatovezom, no to nije zlatovez. Ovdje se više radi o slaganju oblika i kutova u željenu sliku. Najčešće se konac prebacuje ili provlači u cik-cak obliku tako da npr. se uvuče u prvu pa petu, iz pete u šestu rupicu i iz nje se vrati u drugu. Tim se postiže naglašenost oblika. Prvim načinom izrade slika koncem bude cijela ispunjena, a drugim se dobije samo kostur dok sredina najčešće bude prazna. Ovu tehniku sam otkrila u osnovnoj. Do sada sam izradila desetak velikih slika, te mnogo manjih čestitki za sve prigode. Sama izrada slika oduzima vremena. Nekoliko sati u komadu sam znala potrošiti da bih cijelu sliku morala ispočetka početi raditi jer je konac pukao. Ipak uživam raditi jer me odmara i uvijek iznova me oduševi konačni rezultat rada. Zahtjeva vrijeme, maštu, volju za prilagođavanjem, ali sav trud na kraju bude oblikovan u prekrasnu sliku koja ponekad i nije najsavršenija. No baš zato je savršena.

Proljeće – Brigita Kukuruzović, apsolvant

Kijevska majka

Antonio Pekić, V. god.

Čuj! Sa »Zemlje na granici« dopire glas,
gdje ljudstvo sklapa ruke i moli za spas.
Radosti se gasnu oči, a strah vlada,
Zlo tjera slobodu na ivicu pada.

Nesta i Sunce što Ukrajinu grije,
Zakloni ga dim sukoba što se bije.
Uminuše i mirne zvjezdane noći,
kad ljudi na počinak moraju poći.

Svako selo i grad svoju dušu gubi,
svoj ponositi rod što ognjište svoje ljubi.
Gubi osjet ruke Ukrajinska gruda,
majka klasova, ploda seljačkog truda.

Dnjepar silan, dubok, ne vidi mladosti,
koja mu s bandurom donosi radosti,
koja pjeva i pleše zemlji na slavu
što ima ljepotu i slobodu pravu.

U praznom krajoliku tišina stoji,
i mlado i staro za život se boji.
Plaćne majke i djeca očeve grle
što braniti domovinu hrabro hrle.

I dok bljesak kobnog zla nebesa para
i naoružana ruka zemljom hara,
Ukrajinskim srcem domoljublje plamti
kakvo niti jedan naraštaj ne pamti.

I nad izmorenom zemljom, lik se stvori,
shrvan je tugom, pogled njegov govori.
Oplakuje narod i njegovu muku,
Držeci na bolnom srcu svoju ruku.

Djeci Ukrajinskoj spoznaja se rodi:
»Kijevska Majka Ukrajinu pohodi!«
Doziva ljude, približava ih k sebi
da vjeru i nadu izgubili ne bi.

U crnoj kopreni s majčinskom tugom,
Tješi Ukrajinke u sukobu dugom
i dok umrtvljuje bol na ljudskoj rani,
Kijevska Majka narod od zla brani.

Jedno tužno dijete napušteno luta,
vičući: »Mama!« stojeći nasred puta.
Da dobije radost, a tugu izgubi,
Majka dijete nalazi, grli i ljubi.

Rese cvjetni vijenci anđeoske kose
kćerima Kijevske Majke što ih nose.
Ta ljupka lica, mile su Majke slika
i ukrajinskoj naciji vječna dika.

Tim cvjetnim vijencima heroji se dive,
što od vlastita srca ljubav žive.
Sad djevojke cvijeće u ruke im daju
da brane zemlju i da se ne predaju.

Miriše cvijeće srećom što borce prati
da se svaki ko pobjednik kući vrati,
da zavlada mir kakav zaslužuje svijet
i da na Zemlji mjesto trnja raste svijet.

Latice cvijeća u djevojačkoj kosi
otpuhuje Majka Dnjepu da ih nosi,
da se živući ljudi daljega kraja
spomenu onih što su došli do raja.

I kad nevini život u borbi pada
u pobjedu domoljuba vjera vlada.
Kijevska Majka nad djecom svojom bdije,
plavo žuti barjak nad borcima vije.

Dok oluje zla Ukrajinu gledaju,
Ukrajinske kćeri na sebe ne daju.
Bilo Ukrajinskog sina sve je veće
u toj suznoj dolini gdje Dnjepar teče.